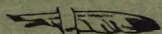

157-

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1907.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

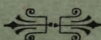
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Budapest.

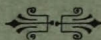
Titkár: Trencsény Károly Zombor.

Másod titkár: dr. Závodszy Levente Zombor.

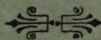
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

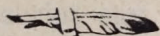

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁÉCI.

1907.

302400

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Megnyitó beszéd.

Mondta Kozma László elnök, az 1907. március 10.-én tartott XXIV. évi rendes közgyűlésen.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Összehívtuk Önöket, hogy meghallgassanak bennünket, és ítéljenek a fölött, helyes ösvényen jártunk-e magunk is, míg az Önök bizalmából azon fáradoztunk, hogy az ismeretekben való részleges emelkedéshez, a jobb miveltséghez utat egygecssünk.

Jog- és kötelesség szerint egy esztendei multnak a sáfarkodásáról kell beszámolnunk, — de egyuttal egy esztendei jövődönök a körrajzát is vázolnunk kellene. A kettős képnek a keretei tüzetesen három jelentésből fognak Önök előtt kibontakozni. A titkári-, a muzeumőri- és a pénztári jelentésekből, illetve költségvetésünkéből. Én a keretekbe csak egy két összekötő vonást kívánok behuzni.

A nagyközönségnek törekvéseink iránt való érdeklődéséről nem tudunk újat mondani. Hullámozásban van az, mint eddig is volt. Dicsérni a közgondolkozásnak céljaink felé hajló erősebb vonzódását nincs okunk, — de nincs okunk a vád kiméletlenebb hangjához nyulni sem. Agítálunk eszméink mellett hideg betüvel, meleg szóval, tettel, példaadással, — sokszor, nagyon sokszor eredménytelenül, — de ez nem ejt kétségbe bennünket.

Ha mi is csengéssel-bongással, dobbal, harsonával jár-nánk, — ha tárogató zengéné üléseink nyitányát, s költői lendületü színpompa szöné át műsorainkat: bizonyára népe-

sebbek lennének összejöveleink; — de addig, míg kedvtelésünk a komolyság, a régiség és a multak homálya, vágyódásunk a mélység és az elmélyedés: nem méltatlankodunk kelleténél jobban a fölött, hogy kevesen ülik körül dolgozó asztalunkat, — sőt annál inkább becsüljük meg azokat, a kiknek — körülöttünk sorakozván — szenvedélyük a tudás szeretete, — annál inkább értékeljük azoknak az áldozatkészségét, a kik céljaink érdekében cselekesznek: mert áldozatkészségük nemzeti fontosságú.

Nem vádképen tehát, csak mintegy művelődéstörténeti adat gyanánt szögezek itt le valamit. Mindannyian tudják Önök, hogy a „Délmagyarországi magyar közművelődési egyesület“ a mult év december havában, városunk tartotta meg negyedik évi rendes közgyűlését. A vendégek előkelő serege hozott közénk fényt és mozgalmas életet. A város diszt öltött és ünnepelt. Az ünnepély sorrendjének egyik szerintem legfényesebb, műsorba igtatott pontja „városunk kulturális intézményeinek megtekintése“ volt. A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat tisztviselőinek repesett a szive az örömtől, hogy értékes gyűjteményeivel büszkélkedhetik. Gondoskodás történt róla, hogy erre a már is gazdag muzeumra a rendezőség figyelme külön is felhivassék. — Nem tudom mélyen tisztelt közgyűlés: hisztorikusainknak nem sikerült megállapítani: vajon a városnak melyik közművelődési intézménye részesült a vendéglátogatás megtisztelő szerencséjében, — de az bizonyos: hogy, noha a „D. M. K. E.“ közgyűlése a „Történelmi társulat“ helyiségeivel szomszédos teremben folyt le, — noha a társulatnak fogadásra várakozó titkára és muzeumőre készenlétben állt a társulat helyiségeiben: a muzeumunkat csak egyetlenegy délvidéki ember látogatta meg a vendégek fényes, mívelt nagy sokaságából.

De tovább megyek. Muzeumunk régiségtárát illetőleg — egy 1905-ben megkezdett nagy jelentőségű munka lett a mult évben befejezve. — Mélyen tisztelt közgyűlés! Sokféle

feladattal van összekötve egy nyilvános gyűjtemény gondozása. Nem szólok most arról, hogy a gyűjteményt bővíteni is, de karban is kell tartani, hogy teljes szakképzettséget követel a tárgyaknak célszerű elhelyezése is. — Nem szólok most erről. Hanem arról, ami a gyűjtemények nevelő hatásának az alapját veti meg, a tárgyak tudományos feldolgozásáról, meghatározásáról. Ha egy muzeum tárgyainak a minősítése, becsére, jelentőségére nézve, ingadozó, téves vagy épen hamis: azokon nemcsak hogy értelmünk nem gazdagodhatik, ismeretünk nem fejlődhetik, — de az ilyen gyűjteménnyel szemben a közönség érdeklődése is méltán hanyatlik, attól az áldozatkészség is joggal elfordul. — A bizalmat a nyilvános ellenőrzés lehetősége növeli, a tárgyak között való tájékozódás könnyősége szilárdítja. — Nos, tehát a Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat muzeumának régiségi osztályáról a cédulás katalogus teljesen elkészült. 3209 cédulán van, régiséggyűjteményünknek ennél a számnál sokkal, tetemesen több darabja meghatározva, lelőhelye, kora, rendeltetése, jelentősége tekintetében. — A magyarázó katalogushoz tehát az első, a legnehezebb lépés meg van téve.

Rövidlátó és igazságtalan volnék, ha ki nem emelném társulatunk bősö életének mozzanatai között, ama körülménynek a jelentőségét, mely a muzeumőri állás körül fölmerült, s melyből bátran mondhatok kedvező próféciát társulati előmenetelünk, gyarapodásunk jövődjére vonatkozólag. Köztudomásu ugyanis a mélyen tisztelt közgyűlés előtt, hogy társulatunk muzeumőri tisztsége az utóbbi két-három év alatt, rövid pár hónapos időközökkel, ugyszólván kézzel-kézre járt, — de együtt járt ezzel az állapottal, egyszersmind az ideiglenességnek minden hátránya és veszegelme is, mely éreztette káros hatásait a külső feladatokban — és a belső munkamenetben egyaránt. — A mult év második felében a muzeumőri tisztet nagy örömünkre Gubicza Kálmán működő tagtársunkra ruházhattuk. Még hogyha a mi kedves

muzeumőrünk előkelő lelki tulajdonságát, a szerénységét érintenem kellene is, megállapítom, hogy amit az állandóság hiánya társulati viszonyainkon éveken át rontott: azt az új muzeumőr ügybuzgóságában és munkaszeretetében elért nyereség már is helyre tudta hozni.

Ámde, mélyen tisztelt közgyűlés, a társulatra néző feladatokból nagyon sok még az, ami teljesítésre vár. — Egyenesen sürgősnek lehet minősíteni a néprajzi gyűjtés érdekét. Megyénk nemzetiségi viszonyai szinte tolnak, zaklatnak bennünket ebben az irányban előre. — Csakhogy a helyi megbízottak útján való gyűjtés módozatához nem nyulhatunk azon egyszerű de leküzdhetetlen oknál fogva, mert a vidéken szakértő, és megbízható munkatársakkal nem rendelkezünk. Arra vagyunk tehát utalva, hogy a gyűjtést saját kiküldendő szakembereinkkel végeztessük. Mit nyerhetünk vele? Azt, hogy a tárgyak megválogatása, a motivumok egybevetése, maga a gyűjtés megállapított irányban és tervszerűen végezhető, tehát mindent nyerhetünk, ami kívánatos. A midőn ezen közléseim kapcsában tudomására hozom a mélyen tisztelt közgyűlésnek azt is, hogy a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségéhez ebben az irányban javaslatunkat már szintén előterjesztettük: kérem egyszerűen végezhető, tehát mindent nyerhetünk, ami kívánatos. A midőn ezen közléseim kapcsában tudomására hozom a mélyen tisztelt közgyűlésnek azt is, hogy a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségéhez ebben az irányban javaslatunkat már szintén előterjesztettük: kérem egyszerűen végezhető, tehát mindent nyerhetünk, ami kívánatos.

Azt hisszük, mélyen tisztelt közgyűlés, hogy jogos eredményeket és eredményeket köthetünk ahhoz a további terünelőz is, mikép kinn a vidéken — első sorban talán a kishegyesi sirmezőkön — muzeumőrünknek vagy másoknak párhuzamosan kísérő előadása mellett egy-egy gyakorlati sírfeltárást foganatosítunk. A gyűjtési ösztön, és a régi idők műtárgyaihoz való hajlam csirája mélyen tisztelt közgyűlés, minden műveltségre fogékony emberben benne van. Sokaknál csak a közvetlenség hatása hiányzik ahhoz, hogy a hajlam szenvedélylyé fokozódjék. Ezt a hatást kíséreljük meg kifejteni.

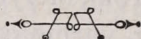

Terveink tehát vannak. Szépek is. Nem is mondhatók megvalósíthatatlanoknak. Mégis, ha arra gondolunk mélyen tisztelt közgyűlés, hogy tervünk álmodott célja, pártfogóink támogatása mellett, hirtelen be is teljesezhetnék, csodálatos és mégis úgy van, bizonyos aggodalom felhődzik át szemeink előtt, mely ebben a kérdésben revelálódik: „De hát hova tesszük a néprajzi gyűjteményt, vagy általán hova teszszük azokat a tárgyakat, a mikkel a közel jövő gyűjteményeinket gyarapítja?” Az a három terem, melyet természetes és törvényes édes anyánk Bács-Bodrog vármegye eddig rendelkezésünkre bocsátott, gyűjteményeinkkel, kincseinkkel, csecsebecséinkkel immár tele van. — Terjeszkednünk kellene, de nem tudjuk merre? Nem itt van a helye annak, hogy ezt a kérdést eldöntsük. Egy észrevételt azonban nem hallgathatok el. Ugyanis, azt a rettenetes gondolatot, hogy forduljunk vissza a cél felé való haladásunk feleutján; fordítsuk meg muzeumunk kifüggesztett cimerpajzsát, írásos felével befelé, mint ezt temetési szertartáson szokták cselekedni . . . ezt a gondolatot én öldöklően sértőnek és mindenképen méltatlannak tartom, nem csak Bács-Bodrog megye törvényhatóságának bölcseségével és eddigi jóakaratával, de még inkább a vármege fennkölt gondolkozása vezérférfiaival szemben.

Attól tartok, már-már visszaélek hivatalos hatáskörömmel, abban a formában, hogy a mélyen tisztelt közgyűlés szives figyelmét aránytalanul soká fásasztom.

Egy dolgot kívánok még a mélyen tisztelt közgyűlés tudomására juttatni, tulajdonképen kettőt azért, mivel én társulatunk szellemi érdekeire nézve mind a kettőt kész nyereségnek tartom. Működő tagjaink diszes névsorába két nevet igtattunk be legutóbb, mélyen tisztelt közgyűlés, mind a két név új társulatunkban, de korán sem új az irodalomban és nem új társadalmi közművelődési mozgalmainkban. Joggal biztatom magunkat az ő termékeny munkásságuk igéreteivel, és jól esik erről külön megemlékezni itt, a hol

működő tagjainknak ugyszólván felével vagyunk ugy, hogy fájdalom, immár évek során át sem élő szavukat nem halljuk, sem írott betűiket nem látjuk. — Az egyik: Rác Soma zombori áll. főgimnáziumi tanár, a másik: Zsoldos Benő zombori kir. törvényszéki jegyző. Szívesen üdvözlöm itt ma társulatunk megjelent tagjait, üdvözlöm vendégeinket. A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat XXIV-dik évi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.

Adatok Baja multjához.

Ezen évkönyvek 2—3. kötetében megjelent közlemények után Baja multjára újabb adatok jutottak kezembe, melyeket most ismertetni kívánok.

Bajának 1526-ig a *Cobor* család volt birtokosa. Midőn most az ország két király között megoszlott, egy Cobor Ferdinand pártjára állott és attól azon biztató ígéretet kapta, hogy ha e miatt birtokai veszélyben forognának, vagy ha azokat elveszitené, akkor Ferdinand itt az országban, vagy osztrák területen más birtokokkal fogja kárpótolni. Baja nemsokára török kézre került, és midőn 1686-ban a török iga alól felszabadult, az egész Bácskával együtt Baját is a bécsi udvari kamara (kincstár) foglalta le földesuri joggal, jöllehet a Cobor család már akkor kérte vissza, mint régi birtokát, de hasztalan. Végre 1726. november hó 6-án kelt császári rendelet alapján a bajai uradalom ismét a Cobor családnak adatott vissza, amely *császári* elhatározásról a bécsi udvari kamara 1726. december hó 24-én kelt német nyelvű átíratában (a pozsonyi magyar kamarához, vagy a Bács vármegyéhez?) azt írja: hogy gróf Cobor Márk, tekintve a dinasztia iránti állandó hűségét és a legújabb magyarországi zavarok által 75.000 frt értékben szenvedett kárát, ennek megtérítésére a nyitrai megyei *Kis-Kovalóc* nevű kincstári birtokot 10.000 frt értékben kapta; a még hátralevő 65.000 frt

értékű kár fejében a bácsmegyei Baja nevű mezővárost kapja az ezen városhoz tartozó lakott pusztákkal együtt, melyeken a bajaiak nagyobbrészt szállásaikat tartják és marhájukat legeltetik, névszerint: Bikity, Gara, Istvánmegye, Mátéháza, Borota, Szentiván, Vaskut, Rim, Szurdok, továbbá a még lakatlan pusztákat: Mateovics, Tataháza, Almás, Csávoly, Hergyavica, Jankovác, Ivánka, Köles (Kéles), Mélykut, Roglatica, Zside és Vranjos, végre Mali-Monostor falut azaz Bátmonostort is. Ezeknek a földesuri kilenced földjövédelmé (valószínűen az 1724. december 13-án kelt becselő összeírás alapján, lásd Tört. évk. X. kötet 31. lap) összesen 80.600 frtnyi tőke 5% kamatának felel meg. Ezekből tehát Cobor Márk a maga és fiutódai számára örökös joggal, leányágra pedig csak zálogjoggal a 65.000 frtnak megfelelő pusztákat kapja. Az ezen összeget túlhaladó többi puszták, úgy a Baján levő élelmezési ház (proviaantház) s mind az, amire a kamarának itt még szüksége van nem adatnak át neki. S minthogy ezen pusztákból több Billard Mihály hadibiztosnak van bérbe adva, a bérlet lejártáig a teljes bérleti összeg ez után is a kamarának adassék által.

Ennek értelmében a birtokba vezetés 1727. március 30-án Baján a városházán tartatott meg. (Az erről felvett jegyzőkönyvet még nem ismerem.) Ez alkalommal a kalocsai érsek Csávoly és Istvánmegye puszták elfoglalása ellen tiltakozik, mert ezek az ő birtokai és az előbbi kamara-földbirtokos sem akadályozta azok birtokában. Junius hó 28-án a vármegye előtt is érvényesítette óvását és a bajai földesurat Perbel és Rezet nevű, Szeremléhez tartozó határrészek-től is eltiltja.

Még 1728. március 16-án tiltakozik az érsek tiszttartója Bács vármegye előtt, hogy Adamovics Bálint, Cobor tiszttartója, Csávolyt a bajaiak által szántatja, és hogy Istvánmegyén szállást építtetett. Erre Cobor részéről az adatott válaszul, hogy Cobor a vármegyei tiszttviselők jelenlétében

vezettetett be ezen két előbb kamarai pusztá birtokába, melyek sohasem voltak az érsekéi és előbb is csak a kamarai tisztviselők elnézéséből merő visszaélésből gyakoroltak jogot az érsek tisztei. Az érsek a következő években még többször tiltakozott régi birtokai elfoglalása ellen, míg végre Csávoly neki ígértetett oda.

Cobor mindjárt 1727. október 6-án Baja mezővárossal szerződés kötött 12 évre a városi ügyek elintézése iránt, továbbá Istvánmegye, Szurdok és Csávoly pusztákat egészen, Vaskút és Vranys pusztákat részben adja a városnak haszonbérbe. (L. II. kötet 174. l.)

1729. május hó 1-én Cobor József, Márk fia a bajai uradalmat Bezdecky Ignácnak, majd szeptember hó 29-én önkényüleg Radics János Bács vármegye első alispánjának adja bérbe,¹⁾ s e miatt a két bérlő között per támadt. Ugyan ezen időben Leéb József is perelte Cobort adósságai miatt, s a pört megnyervén 1731-ben a bajai uradalom az időközben elhalt Leéb özvegyének köttetett le. A végrehajtási iratokban az uradalom érdekes leírása is foglaltatik. (L. II. kötet. 177. l.)

A bajai uradalom most Leéb özvegyének maradt néhány évig. Leéb ellen azonban *Haimerle* János Farkas, bécsi lakosnak volt egy 67018 frtnyi követelése, a melyet a bajai uradalom által akart magának biztosítani, miért is 1734. júliusban Leéb özvegyét Bács vármegye utján az uradalomnak reá nézve hátrányos újabb megterheltetése ellen eltiltotta, míg az ellene indított per be nem fejeztetik. 1736-ban Heimerle lett zálogjog címén a bajai uradalom tényleges birtokosa. Heimerle Cobor Józsefnek is adott az uradalomra 7000 frtot kölcsön, de az örökös tulajdonjogot is meg akarta szerezni magának.

¹⁾ Baja várost, Gara, Vaskut, Bikity, Sztiván, B.-Monostor, az új telepített Csávoly és Mélykut falvakat, továbbá Istvánmegye, Mátéháza, Borota, Rim, Tataháza, Zside, Vranys és Szurdok pusztákat évi 5500 frtéért adta bérbe.

Cobor József ezt megigérte, s ez iránt folyamodott a királynőhöz, mert lehetetlennek tartotta, hogy ő, aki különben is távol lakik ezen uradalomtól, apja és saját adóságait mind törleszthesse és az uradalmat véglegesen megválthassa. Célszerűbbnek tartotta ugyanis azt, hogy a királynő beleegyezésével saját örökös jogait s tulajdon címével az uradalmat végképen eladja.

A királynő 1741. április 8-án kelt kancelláriai decretum alapján erre az engedélyt megadta. Haimerlének itteni teljhatalmu megbízottja Hammerschmied F. Antal, 1741. után Borovszky Károly volt.

Haimerle e közben 1741. március 18-án báró *Vajai de Vaja et Vicsap* udv. kamarai tanácsossal kötött szerződést a bajai uradalom iránt, mely szerint Vajai visszafizeti Haimerlének az örökösségért (perennalis) Cobor Józsefnek adott 7000 frtját és egyéb költségeit, azonkívül 20.000 frtot ad neki bizonyos terminusokban. De az örökösség nem Haimerlének, hanem báró Vajai Lászlónak és nejének, valamint mindkét nemű utódainak nevére lesz kiállítva; az uradalom pedig az egész összeg teljes lefizetéseig Haimerlénél marad biztosítékul.

Az ideiglenes előzetes szerződést, melyben a báró azonnal 35.000 frtot ígért, a többit pedig részletekben, 1741. június 1-én irták alá Bécsben azon kikötéssel, hogy a végérvényes szerződés a királynő beleegyezése után fog kiállítani.

Cobor a bajai uradalmat is részletezi: Baja mezőváros, Bikity, Gara, Vaskut, Szt-Iván, Monostor, Mélykut, Csávoly és Istvánmegye falvak, Mátéháza, Szurdok halászhely, Tataháza, Vranjos, Zside, Borota, Rém puszták. Ezeket mind még atyja kapta, s a kamara át is adta neki. Ezen kívül Cobor József eladta még Mateovics, Almás, Hernyavica, Jankovác, Ivánka, Köles, Roksetma pusztákat, melyek az átadott resignált birtokokból időközben történt elszakítások fejében kárpótlásul voltak kijelölve.

A nádor Cobor ezen örökvallását 1741. augusztus 4-én hitelesen átiratta.

Haimerle ekkor, vagy mivel sajnálta, hogy kezeiből kiengedte az örökséget, vagy mivel Vajai nem tett neki eleget, Vajai ellen fordult; midőn azonban 1742. juniusában a magy. kir. kancellária felszólította Haimerlét, hogy a bajai dominiumban tett beruházásokért a megítélt 72.833 frtot vegye át, különben elveszti egészen, akkor egyezkedni kezdett Vajaival.

Midőn 1742. szeptemberben Bács vármegye előtt a perennalitást kihirdették, Haimerle ellene óvást tett, de a vármegye azt mint alaptalant nem fogadta el. Különben Cobor a királynő előtt is kimondta, hogy Haimerlével kötött előbbi perennális szerződése semmis, mert azt a királynő nem erősítette meg.

Bács vármegye tehát a bajai uradalmat 1742. december 14—17. a helyszínen báró Vajai megbizottjának át is adta.

Haimerle tiltakozott az átadás ellen, mert ezáltal mintegy 12.000 frttal érezte magát megkárosítva. Ügyét tehát 1743-ban a királynőhöz fölbbezte. A királynő 1743. március 18-iki rendeletével, melyet a vármegyéhez küldött, el is rendelte, hogy ily körülmények között Haimerlét vissza kell helyezni. Haimerle és Vajai 1743. augusztus 20-án azonban Bécsben, a kir. kancellária előtt kiegyeztek a következő feltételek mellett: báró Vajai Bács vármegye ítélete szerint az átvett uradalomban tett beruházásokért fizet Haimerlének 80.000 frtot két félévi részletben. Vajai ezen összeget 1744. Szt-Györgyig tartozik lefizetni 6% kamat mellett. Ha Vajai ezen kötelezettségének nem tesz eleget, akkor Haimerle egyszerűen visszaveheti az uradalmat, melyet a fentjelzett pénzüsszeg lefizetéseig Vajainak sem megterhelni, sem eladni nem szabad. Másrészt Haimerle is visszavonja Cobortól kapott perennalitás iránti keresetét és az erről szóló irásokat mind átadja Vajainak.

Báró Vajai László ily módon a bajai uradalom tényleges és jogos tulajdonos birtokosává lett és hogy az uradalomban az ideiglenes zálogosok idején elharapódzott visszaéléseket és zavarokat megszüntesse, 1744. december 29-én a bajai városi tanács és község előtt urbéri rendezést is készített.

Vajai ugyanezen évben báró Orczy Lőrinctől és Nefzertől 4000 frtot vett kölcsön a bajai uradalomra. Ezen összeget azonban nem sietett visszafizetni, sőt a Haimerle iránt való kötelezettségeknek sem tett eleget.

Haimerlének hitelezői most Vajainál tettek foglalásokat. Haimerle ugyanis 1735. február 25-iki obligáció szerint 2000 frttal tartozott Pribiss Pálnak, s minthogy nem fizetett, a vármegye a hitelező részére 1744. március 22-én Vajainál eszközölt foglalást. Az 1740. január 1-i obligáció szerint Haimerle báró Zsigrai Lászlótól vett kölcsön 9000 frtot; 1741. április 1-én pedig 6000, s így összesen 15000 forintot. A nádor, minthogy Vajai a szerződés szerint még 40000 frttal tartozott Haimerlének, ezen összeget is Vajainál foglaltatta le 1744. április 14-én.

Ilyen módon 17000 frt volt lefoglalva.

Vajai azonban, bár az 1743. augusztus 20-iki szerződésben kötelezte magát, mégsem sietett Haimerlének fizetni, miért is ennek két fia 1748-ban panaszt emeltek a királynő előtt Vajai ellen, hogy ez fizetésbeli kötelezettségeinek még mindig nem tett eleget.

1746-ban Vajai bizonyára adósságai miatt báró Orcyot fogadta be a bajai uradalom felébe birtoktársul.

1747-ben a pazarló Cobor gróf az uradalmat az 1741. április 8-án kapott kamarai engedély folytán báró Vajai Lászlónak és Orcy Lőrincnek adta el 14000 frtéért. (Orsz. levéltár N. R. Á. 1612. fasc. 55. Nr.)

A bajai uradalmat Vajai és Orcy 1750-ig birták, a midőn Cobor József visszaváltotta egy kir. resolúció értelmében.

Mária Terézia királynő gr. Grassalkovics Antal érdemeit felsorolva, 1750-ben a bajai uradalmat minden épülettel és

instructióval 190000 frtért neki adományozta örökösen minden kir. joggal s az összes haszonvételekkel és pedig férfi utódaira örökös joggal, női utódaira nézve zálogképen. Az uradalom tagjai voltak: Baja város, Istvánmegye, Rim, Vranjos, Mátéháza puszták, Báthmonostor, másképen Mali-Monostor, Vaskut, Gara, Bikity, Csávoly, Szt.-Iván, Mélykut falvak, Szurdok, Tataháza, Zside, Borota puszták.

Grassalkovics 1750. április 24-én a város hatóságának instructiókat is adott már. Az uradalom haszonbérletét is Baja városnak engedte át évi 8000 frtért. A város azonban nagy zavarba jutott s fizetni nem tudott, mire Grassalkovics a bűnös magistratust 1755-ben megfosztotta hivatalától s helyette ujat választatott, melynek határozott utasításokat adott, a várossal új szűkebb haszonbéri szerződést kötött.

Ezen szerződés szerint a bajaiak csak a város határát kapták puszták nélkül, ami megélhetésüket nagyon megnehezítette. Kísérletet tettek 1757-ben, hogy a grófort sorsuk könnyítése céljából bizonyos engedményekre birják és tőle egyik-másik pusztát elnyerjék. Ez azonban nem sikerült. (Évk. III. k. 17. l.)

Grassalkovics Antal még nem volt hivatalosan bevezetve a bajai uradalomba. 1759. augusztus 29-én kelt a magy. kir. kancelláriából a királyi rendelet, amely ezen uradalmat neki adományozza és 1762. november 29-én elrendeli, hogy a kalocsai káptalan és egy kir. biztos által a birtokba bevezettség. Ezen ünnepélyes hivatalos ténykedés 1763. augusztus 29-től szeptember 4-ig tartott, mely alkalommal az érsek részéről ismét óvás emeltetett Csávoly falu és Istvánmegye pusztá iránt, ahová az érseki jószágigazgató a beigtatási bizottságot nem engedte be. (Évk. III. k. 19. l.)

Grassalkovics Antal a bajaiakkal 1755-ben kötött ideiglenes szerződés helyett, 1767. június 11-én a várossal örökös szerződést kötött. (Évk. III. k. 24. l.); és hogy a város felvirágozását és haladását még inkább előmozdítsa, 1779-ben

latin nyelven egy rendeletet tett közzé, mely a városnak egész közigazgatását szabályozza és amely kivonatosan a következő :

Gróf gyaraki Grassalkovics Antal, kir. tanácsos, magy. kir. udvari kamarai elnök, koronaőr, Nógrád vármegye főispánja, adjuk tudtára mindenkinek, akiket illet, hogy miután Isten kegyelméből a bajai uradalmat megszereztük, s ez földesuri joghatóságunkba került, Baja városnak, hogy idővel minél jobban felvirágozzék és a köznek minél nagyobb hasznára lehessen stb. stb.

1. Maga a jórend és a közigazság fenntartása is, mely nélkül egy község sem állhat fenn, kívánja, hogy említett Baja városunk lakossága megfelelő és alkalmas magistratussal láttassék el. Lesz tehát nekik 1 bíróból és 12 esküdt-tanácsnokból álló magistratusuk, amely évenként szabad voksolással választatik meg. Ugy a bíró, mint az esküdtek iránt a község tartozik egészben és részben tiszteletet tanusítani és a magistratus intézkedéseinek engedelmeskedni. Ha valamely tanácsnok alkalmatlan volna, vagy nyilvános botrányt követne el, az az igazság kiderítése után, de mindenkor az uradalom tudtával és beleegyezésével, a tisztujítás előtt is elmozdittatik és helyére a szokott időben és módon más választatik. A város választ továbbá jegyzőt és esküdteket, s szabadságában áll ezeket elbocsájtani, elmozdítani.

2. A bíró és a tanácsnokok választási ideje minden évben november hó 1., mely alkalommal az uradalom bíról és tanácsnokokul 3—3 alkalmas egyént kandidál, akik közül az egyik az Isten segítségül hívása után az uradalom jelenlétében szavazattöbbséggel bírónak választatik meg. Hasonlóképen választatnak meg a tanácsnokok is a külső senátusból. A megválasztottakat az uradalmi tisztviselő ünnepélyesen elismeri és megerősíti; a bíró pedig bemutatattik a közönségnek.

3. Minthogy pedig a város róm. kath. magyar és német

nemzetiségű lakossága számban kétszer is felülmulja a görög szertartásu lakosokat, egyrészt ezen arány miatt, másrészt, hogy mindkét vallású nép kívánatai kielégíttessenek, a birói tisztségre határoztatik, hogy első évben magyar, másodikban német és a harmadikban rác legyen, bíró; a kandidációk is mindig az illető nemzetiségből lesznek. Határoztatik továbbá, hogy ezen okból mindegyik nemzetiségből 4—4 tanácsnok választassék.

4. Lesz ezenkívül a városnak külső tanácsa, vagy választott községe 24 tisztességes keresetű, becsületes életű és házzal bíró lakosból és pedig: 8 magyar, 8 német és 8 rác, akik a községet képviselik. Ezeknek élén a népszóló (tribunus plebis) áll, akit ezen választott községből a tanács és ezen vál. község által előterjesztett 3 kandidátusból vallás- és nemzetiségi különbség nélkül az uradalom választ meg.

5. Ezen külső tanácsbeli tisztség élethossziglan tart, ha csak valami törvényes ok azt meg nem szünteti, mely esetben az illető a külső tanácsból kiküszöböltetik. Ha a belső tanácsban üresedés van, ezt az uradalom által választott községből ajánlott 3 egyénből szabad voksolással maga a magistratus tölti be és az új tanácsnokot az uradalomnak bemutatja; hasonló joga van a külső tanácsban is helyettesíteni.

6. A magistratus az utcák szerint bizonyos részekre osztott városban beosztja a tizedeket (decades) és minden tizednek (decas) kirendel egy tizedest (decurió), ki a bíró és a magistratusnak van alávetve. Ezek mindegyikének kötelessége lesz a magistratus által a nekik kiadandó egyforma utasítások szerint a rájuk bízott tizedre örködni, és ha valami rendetlenséget tapasztalnak, azt azonnal a bírónak bejelenteni. Kötelesek továbbá a bíró rendeleteit teljesíteni és az előfogatok kiállításában rendet tartani, nemkülönben a bírák által rendelt egyéb közzolgálati terhek elvégzésében is.

Azonban a decurió a bíró parancsa nélkül nem parancsolhat, sem a lakosságot nem terhelheti meg.

7. Minthogy pedig a bíró választása, ha arra a város összes lakossága megjelenék, többnyire botrányokkal, zavarokkal, sőt veszedelemmel is járhatna, azért a bíró választásában csakis a népszóló vesz részt a választott községgel és a tizedesek az illető tizedből 2—2 idősebb, jó erkölcsű egyénnel, akik a magistratussal együtt végzik a választást. A szavazást a magistratus kezdi, azután a népszóló a választott községgel és az említett decuriók teljes rendben, békében és csendben. A rendzavarók azonnal bezáratással büntettetnek és később magából a városból is kiküszöböltetnek, csak hogy utóbbi ügyet előbb sedriában kell revidiálni és a helytartó tanács által a király elé terjeszteni.

8. Minthogy a magistratus a közügygondozásra és az igazságszolgáltatásra s így a népek jóléteért állittatik fel, azért a bíró és a magistratus az uradalom által nekik átengedett hatalommal fog itélni, mint elsőfokú hatóság minden oly személyi- és polgári ügyben, mely a város lakossága, vagy ezen lakosság és az idegenek között keletkezik: földbirtok-adósság, vagy személyi sérelem miatt. A meg nem elégedett fél azonban intra dominium a magistratus ítéletét az uriszékhez és innen a vármegyei sedriához felebbezheti.

9. Ítéletet hoz továbbá kisebb bűnügyekben, ugyszintén bírósági esetekben is, csakhogy utóbbi esetekben is feljebb viheti az elítélt fél az ügyet intra dominium az uriszékhez és innen a vármegyei sedriához.

10. A szegény özvegyek és árvák ügyei továbbra is a magistratusra bíztnak. A magistratusból és a választott községből 2—2 tagból álló gyámbizottság szerveztetik, amelynek kötelessége lesz az árvák vagyónát leltározni, a leltározás jegyzékét a magistratusnak bemutatni, az árvák vagyónát gondozni és hűségesen kezelni, magukat az árvákat isteni félelemben nevelni, iparra vagy más életpályára tanit-

tatni, a magistratusnak évről-évre számadást adni az árva vagyon jövedelméből és ennek $\frac{1}{6}$ részét, s annak idején a magistratus tudtával az egész vagyont kiadni. A magistratusnak pedig kötelessége lesz a számadásokat rendesen bekövetelni és a gyámbizottságnak a felmentést megadni, vagy pedig kötelességének teljesítésére szorítani.

11. Következik a közpénztárnak, az országos adó, a városi adó és az uradalmi bérletösszeg, továbbá a községi (házi) szükséglet gondozása, amelynek hűséges kezelésétől függ a város polgárságának és lakóinak jóléte. Akarjuk e szerint, hogy az uradalmi bérletösszeg és a kir. adó egymástól elkülönítve, a belső tanácsból választott alkalmas, vagyonos és esküvel kötelezett külön-külön adószedő által kezeltessék.

12. Ezen adószedők munkájának könnyítésére a pénztárkezelőket e város hites jegyzője segítse és állítsa össze az uradalomnak évenként bemutatandó számadásokat. E szerint a bíró e munka alól felmentetik s így semmiféle adószedés és pénzek kiadásába a senatorok tudta nélkül nem avatkozik, hanem arról gondoskodik, hogy az adószedők a jegyő által az évi számadásokat pontosan elkészítettessék.

13. Minthogy a város bevételei háromfélék, nevezetesen: országos- és vármegyei háziadó; továbbá a tanács által a város szükségleteire kivetett adó, ha tudniillik a város közjavadalmainak jövedelme e célra nem volna elegendő; továbbá a közjavadalmak jövedelmei, a milyenek a koresma, vásárok, hetipiacok, új telkek illetékei, pénzbüntetések a 9-ik pont értelmében és hasonlók;

14. Azért tehát a számadás helyes rendjének megtartása végett kívánjuk, hogy a fent említett első és második jövedelmi forrás osztályokra nézve minden katonai év kezdetén készítettessék egyenkinti és hű kivetés a lakosok vagyonának, mesterségének vagy kereskedésének minősége szerint, amelyben fel legyen tüntetve, kit-kit mennyi illet meg orszá-

gos adó, uradalmi bérlet vagy vármegyei házipénztár címén? Az így elkészített kivetés a város jegyzőjének pecsétjével hitelesítve az adószedőknek adandó ki, akik ezt a bevételek hitelesítésére mindig mellékelni tartoznak.

15. Erre azután mindegyik városi lakosnak külön-külön adókönyv adassék ki, amelyben a jegyző a kivetés szerint az illetőt terhelő adótételeket bejegyzí és aláírja; az adószedők pedig az időről-időre történt adólerovásokat jegyzik be. Ezen könyvek az adószedők számadásainak vizsgálata alkalmával megtekintendők, annak felderítése végett, valjon az adózók többet fizettek-e, vagy pedig adósok maradtak; első esetben a tulfizetés a jövő évre számítandó be, második esetben a hátralék befizetése sürgetendő.

16. Ami továbbá a közjavadalmak utáni bevételeket, így a koresmajövedelmet és egyéb esetleges bevételeket illeti, ezek a magistratus által készítendő és a bíró adószedő zára alatt tartandó jegyzék szerint, amely a bevételek igazolására mindenkor melléklendő, szedessenek be.

17. Minthogy a fuvarozásnak és az előfogatoknak bérét eddig a magistratus a lakosság számára nem fogadta el, azért azok vagy egyenesen készpénzért állíttassanak elő, amelyet a magistratus szokott beszédni, vagy pedig a fuvarbiztosnak vagy a vármegyei tisztek utalványa és nyugtája ellenében állíttassanak elő. E nyugták az adófizetésnél készpénz gyanánt elfogadtatnak, az illetők adókönyvébe bejegyeztetnek és a jegyzője által a jegyzőkönyvbe is feljegyeztetnek.

18. Minthogy eddig a végrehajtó által szedett garas és a végrehajtó katona által beszedett adóösszeg hováfordítása nem volt feltüntetve, ezen rendellenesség megszüntetése végett ezentul ezen végrehajtói garas és a katona által behajtott összeg mindenkor jegyeztessék be az adózónak könyvecskéjébe.

19. Mivel pedig eddig ily rendkívüli jövedelmekre négy persely volt használatban, ezek most szüntettessenek be és

helyettük csak egy láda tartassék két kulccsal, melyek egyike a birónál, a másik az adószedőnél legyen. Ezen ládában jegyzőkönyv is tartassék, melyben jegyeztessék fel, hogy a pénzek milyen forrásból kerültek ide. E láda havonként a tanács által vizsgáltsassék meg, s a benne talált összeg részletezés nélkül az adószedőnek utalványoztsassék ki.

20. Minthogy a lakosságnál fennálló nagy adóhátralék vagy az adózóknak makaességára, vagy a tanácsnak az adószedésben tanusított hanyagságára enged következtetni, azért azt akarjuk, hogy ezentul a lakosok az országos adónak kezelésére kiadott kir. utasítások értelmében minden október hóban a vármegye által az összes adótárgyakra nézve összeirattassanak s a dicak (rovások) kidolgozása és az orsz. adónak, valamint a földesuri bérnek és háziszükségletnek méltányos kivetése a szolgabirónak és az uradalmi tisztnek jelenlétében történjék.

21. Az adószedés könnyítése végett meghagyatik, hogy az adózók minden hónap elején adóösszegüknek $\frac{1}{12}$ részét hozzák be, mert ily módon könnyen és észrevétlenül fizethetik adójukat. A bíró tartozik a lakosokat erre minden hónapban pandúrok által figyelmeztetni. Aki pedig az első 3 nap alatt nem fizet, az fizetésre kényszerítendő.

22. A városi katona eltartása nem a lakosság által, hanem a város közpénztárából történik; lovának eltartására szükséges abrak pedig természetben szedetik be és az ebből fenmaradó haszon a házipénztár javára iratik.

23. Minthogy a házak és földek szabad adás-vevését a lakosságnak szerződésileg megengedtük, megengedjük azt is, hogy ily ügyek mindig a városi tanács előtt történjenek és az erről szóló iratok a város pecsétjével lattassanak el, mert különben érvénytelenek.

Ezen iratokért járó illeték egy frtban állapittatik meg, melyből $\frac{2}{3}$ rész a városi pénztárt, $\frac{1}{3}$ pedig a jegyzőt illeti.

24. Akarjuk továbbá, hogy telekkönyv is készítsassék

a tényleg létező házokról, elkülönítve a szőlőktől és kertektől s az ezen utáni változások a jegyző által adás-vevés alkalmával mindenkor e telekkönyvbe jegyeztesse- nek be.

25. Ha új jövevények számára szükséges új házhelye-lyeket kijelölni, ilyeneket a városi tanács az új utcában elkezdett mód szerint 8 öl szélességben tűzzön ki. Az illetők az említett urbéri illetéken kívül még egy frtot fizetnek a város pénztárába. Az uradalom joga idegenek befogadására, utcák rendezésére, s a város egyéb diszére vonatkozólag sértetlen marad.

26. Szigoruan tiltjuk, nehogy valaki magának ezentul önként telkeket foglaljon, akár házhelyek, akár szőlők, akár kertek számára a városi tanács tudta, beleegyezése és kitű-zése nélkül. Erre a városi tanács szigoruan figyeljen. Azok is, akik önként szakítottak maguknak újabb szőlőkerteket, de azokat még vesszővel mostanáig nem ültették be; vala-mint a nemesek, akik nem megváltott telkeken laknak, 12 frt büntetés terhe alatt tartassanak vissza a tanács által a további intézkedéstől, míg ügyük az uriszéknél illetőleg a vármegyei törvényszéknél el nem intéztetik. Ha pedig ezek-nek vagy másoknak új szőlőtelkeket kellene adni, ezeket nem a kényök-kedvök szerint, hanem a létező szőlők közt lévő üres részeken kell kihalászni és új szám alatt a szőlő telekkönyvébe bevezetni.

27. Hogy ezen telekkönyvek rendben vezettesenek, meg-engedjük, hogy e meg nem váltott városi telkeken lakó városi lakosok és nemesek házaik, szőlőik, és kerjeikre vonatkozó telekkönyvi irataikat a városi tanácstól 1 frt illeték mellett (lásd a 23. pontot) kivehessék. Kivétetnek azonban a következő hitelezőknél zálogban lekötött házak : Csolák András, Kászonyi Ferenc, Késmárky Pál, Mészáros János, Stephanovits Gáspár, Paviánovits Mihály, Polyák Antal, Szalay Péter, Romhányi Ferenc, Jankovits Antal,

Késmárky János, Rettig Antal, Freisinger Ferenc, Kardos György, Kubityki Mihály, Poporny János, Ulmer Jakab, Scherer János, Gyenes János, Neibauer Bernát, Fülepi Mihály, Edex Mátyás, Kádár Ferenc, Stadt Jakab, Csejtei Antal, Csejtei Emerikus, Kosztolányi András és Vermes László.

28. A jó rend fentartása végett kívánjuk, hogy az egyes szőlőtelepek osztályoztassanak és elosztassanak; minden telep külön hegybíróval láttassék el, aki a szőlők művelésére és bekerítésére tartozik ügyelni, valamint arra is, nehogy valaki önkényt foglaljon el magának szőlőtelepet. A birságokból $\frac{2}{3}$ rész a hegybírókat illeti meg, ezenkívül a szőlőkben talált bitang marha után az illető szőlőtulajdonosnak fizetendő kártérítésen kívül a hegybíró drbonként 7 krt kap.

29. Minthogy pedig az év tartamára engedélyezett korcsma a városnak nem kis hasznára van, szükséges, hogy ennek részére borbíró választassék, aki a korcsmát annak idejében borral ellátja, a korcsmárosokkal minden hónapban elszámol és a városi pénztárnak a pénzt azonnal átadja.

30. Ha az eladósodott város körülményei megváltoznak és a lakosság számának szaporodásával a tanácsstagok teendője is nagyobbodik és tekintve azt, hogy a bíró tanácsnokok egyszersmind elsőfokú bíróságot is képeznek: ezek állapotának könnyítése, valamint alkalmas egyéneknek elnyerhetése végett a bíró és tanácsnokok eddigi fizetése kétszeresre emeltetik. E szerint a bíró ezentul 75 frtot, a tanácsnokok pedig 40—40 frtot kapnak évenként a városi pénztárból. Az adószedő, mert állandóan hivatalban van, 150 frtot, a jegyző 200 frtot kap, az irnok pedig, aki a jegyzőt betegség esetén helyettesíti írási dolgaiban és a bizottsági dolgokban is segíti, 40 frtot. A többi hivatalnokok, minthogy teendők különben is időről-időre egyes szenátorok közt vannak felosztva, alig érezhetők.

Gróf Grassalkovics hasonló nevű fia II. Antal, aki 1784-ben birodalmi hercegi rangra emeltetett, vette át az uradalmat.

Valószínűleg : sok baj volt az uradalomban az 1782-ik évben, mert Grassalkovics Antal az 1767. évi örökös szerződést bővítve, új örökös szerződést kötött Bajával 1782. évi december 4-én, melynek eredeti magyar szövege a következő :

Alább irott, ugymint méltóságos Gróf Gyarakai Grassalkovits Antal Eő Excelenciájának Gödöllő, Hatvan, Debrő, Baja és Komáti nevű városok és Uraságok örökös urának, Felső Császári és K. és A. Felső belső titkos tanácsosának és komornyikjának, Magyarország Sz. Koronája őrzőjének és Nemes Zólyom és Bodrogh Vármegye Főispánjának, a pozsonyi Ns. Káptalan előtt a f. é. Böjt első havának első napján törvényesen vallott plenipotentiáriusa, ezen levelemnek rendiben vallom :

Valamint néhai b. és n. emlékezetű Mélt. Gróf Gyarakai Grassalkovits Antal úr Eő Excelenciája, Baja városát mint bajai uradalomnak fejt, hozzá viseltetett különös hajlandóságából 1767. Esztendőbeli örökös Contractus által, különféle szabadságokkal és engedelmekkel, a több urasága alatt lévő helységei közt felmagasztalta, melyek által a Városnak községe mind lakosaira, mind pedig egyéb Közönséges és és magános Javainak szaporításaira nézve láthatóképpen nevelkedett, úgy nemkülönben mivel a feljebb titulált Ur ő Excellja is n. Atyjának kegyes szándékát helybe hagyni és megerősíteni, következőképen nem csak a pöröket, villongásokat és egyenetlenségeket, a melyek egy néhány Esztendőtől fogva mostanáig e Város és Földesuraság közt fel forgottak, örökösen eltemetni, sőt inkább n. é. Atyjának a Város Javaira és ékességeire célzó szándékát újabb adományokkal és engedelmekkel tetézni s ezek által kegyes Atyai hajlandóságának halandó emlékezetét örökösen felhagyni magában teljességgel eltökélette. Erre való nézve a fent titulált Gróf Ő Excellja kegyes atyai szándékát beteljesíteni akarván, mindennemű kötelességekről Adókról és egyéb

akármilyen néven nevezendő Szolgálatokról, melyekkel a város a Földesuraságnak akármely név alatt tartoznék a Városnak magistratusával és községével a N. Báts Vármegye Sedriájának hathatós közben vetése által is az alább irt és megmásolhatlanul megtartandó Contractusra léptem és az 1767. Esztendőbeli Contractust bővítvén megerősítettem.

Primo: Mivel már az előbbeni Contractusnak idejétől fogva Baja városának egész kerületében bizonyos különböztető Határja excindáltatott Istvánmegye felől és a határozás kijelöltetett, azért a territóriumát szükséges Rendtartást úgymint a maga határát különösen fogja tartani és érizni, annak használásaért azon terméseiből, a melyekből a törvényes tizedet ki szokták adni, azokból a kilencedet is, az uraságnak kiadni köteleztetnek, oly kötés alatt, hogy a nekik engedett határjoknak bővítésére eresztett Istvánmegye és Vranysói Majorságbeli Diverticulumból feljebb említett termésből Tized nélkül való kilencedet adni tartoznak.

Secundo: Engedtetik a városnak egész esztendő által egy vendégfogadó, melyben ekkoráig bort szoktak árulni, a hol is a bort azon az áron árultathatja, a melyen a városnak tetszik, az Uraság serét, pálinkáját árultatni a Város koresmárosa tartozni fog, úgy mindazonáltal, hogy a város koresmárosának bére a sernek akójától 9 kr., az égett bornak pedig akójától egy frt lészen; engedtetik azonkívül a városnak egy borkoresma félesztendeig, úgymint Szt. Mihály naptól fogva Sz. György napig; e mellett azon idő alatt esendő sátoros vásárok alkalmatosságával a vásároknak a borkoresmáltatás szabad legyen a kik az uraság borainak árultatásával az esztendőnek semmi részében akarátjukon kívül semmiképen ne terheltessenek.

Tertio: Engedtetik a városnak a mezőpénz az eddig tartott szokás szerint, úgy nemkülönbén mérő mázsa és tized pénz ujjontan excindálandó Funtusoknak és Kazányoknak regulált büntetésekkel együtt kiadott s helyben hagyva-

tott instructio Értelme szerint úgy mindazonáltal, hogy a városi tanács egyedül azon büntetéseket vagyis birságokat, melyeket a haza törvénye nékiek engedett, magának tulajdonithassa, vagyis Sportulájában vehesse: ellenben, a mely birságok a domestica Cassát törvényesen illetik, az olyaténokat oda fogja fordítani, hogy ezekkel maga szükségeit segíthesse és a város lakosait Domestica impositával kiméhesse.

Quarto: Mivel a széna takarmányból Baja városa magát a közszükségre tulajdon határából igen csekélyen segítheti, azért az uraságtól Rém nevű pusztát, mely eddig is a városnak szokott árendába adatni, melynek birtokában mostanság is a város vagyon, úgy ezután is bővebb subsistentiájokra nézve, ezen pusztának praearendatiója mindenkor a városé lészen, de oly módon, hogy ha jövendőben a pusztáknak árendái nevekednének és a szerint a Ns. Vármegye Magistratusa által elégségesen megvizsgáltatnának és nyilván bizonyíttatnának, akkoron az új kontráhensek Contractusra fognak lépni, féretevén akár minémű kótyavetyélést avagy Licitatiot, mely könnyen valamely Résznek kárára fordulhatna.

Quinto: Immunitaltattatnak a város lakosai minden néven nevezendő robotolástól, úgy szintén ezen 1767-ik Esztendőbeli örökös Contractusnak cikkelyében reservált köteleltségektől, adózásnktól, tartozásoktól, szóval mindennemű praestatióktól felszabadítatnak, mindezeknek és szokott Censushoz megváltásaért úgy nemkülönben mostani alkalmatossággal ujontan incorporált Istvánmegyei majorságbeli diverticulumokért (melyekből Tizedet adni nem köteleztettek) együtt értvén Három ezer ötszáz frtokat — 3500 frt. Ezenkívül Mátéházi pusztának a Város Határával egybe foglalt és abból szerezhető mindennemű jövedelmeknek használásáért, egyedül a decima tizeden kívül, nyolc száz forintokat és így egy summában összve foglalván Négy ezer háromszáz forintokat Angancaliter az első Január 1783-ik

esztendőtol fogvást tartozik az uraság bajai Cassájában fizetni.

Sexto: E szerint declaráltatván a Bajai Lakosoknak örökös kontraktualis kötelességek reserváltattnak az uraság fundusain lakók Censuális nemeseknek Taksái, kivéven azokat, kik anno 1755. az uraság Concessiójából már a város közé fizetnek Gigavi István, Hazsi Lázár, Paviánovits Mihály fundusáért Lefanti Successori, Adamovits Mihály, Adamovits Gábor, Stephanovits Gáspár, és Csiba Gáspár, Nemes Bács Vármegye Sessionális Háza, Vargai Ferenc, Vermes János, Polyák Antal, Jankovits Antal, György István, Latinovits Tade, Czigli János, Romhányi Ferenc, Pilaszánovics és Volarits Familiáé. Reserváltatik item az új piacon uraság vagy külső kereskedők által építendő boltok hasznai és az egész Dominali beneficiumok és az uraság teljes jurisdictionja, ugy a történhető Caducitások, kiket a város tanácsa, mihelyest történik, tartozik az uraság tisztjeinek megjelenteni, különben az uraság széke által megbüntettetik, reserváltatnak egyszersmind az Uraság protectiója alatt levő Zsidók.

Septimo: Reserváltatik azon tiltott Erdőske, melynek környületén szántanak és közötté kaszálni szoktanak, addig még kaszálásnak és behordásnak ideje el nem mulnék, a Város tilalma alatt lézen.

Octavo: És jöllehet itt a szerint, valamint a Királyi városokban, megengedtetik a házaknak, a belső fundusoknak, kerteknek és szőlőknek szabad emtiója és venditiója, ugy a lakosoknak szabad migratiója, hogy ha mindazonáltal találkoznék most vagy jövendőben valaki, a ki a várost botránkoztatná, vagy a Földesur ellen gerjesztéseket tenne, az olyatén a Városból örökösen elimináltatni fog, ugy mindazonáltal, hogy eféle botránkozásoknak s egyéb eféle helytelenségeknek történetei elsöben az Uraság székén megvizs-

gáltassanak, azután pedig a Ns. Vármegye Sedriájára pro Revisione intra dominium transmitáltassanak.

Nono: Tiltatik azon város per expressum, hogy a nékie engedtetett határokból semminemű időben vagy szükségekben akármely szines praetextus alatt legkisebbet elidegeníteni vagy elzálogosítani ne merészeljen; tiltatnak azért az „Incautus Emtor“-ok maguk pénze elvesztése alatt, a Méltóságos Uraságé lévén a föld és annak proprietása, melyhez képest a város a mostani Méltóságos Uraságot és annak Maradékot maga földesurának esmérni, nevezni, jussait uraságát minden engedelmességgel recognóscálni ott levő és leendő tisztjeihez minden respectussal és subordinatióval lenni tartozik, viszontag a Mltgos Uraság is minden előadandó és történhető szükségeiben akár a városnak és közönségnek közönségesen akár a lakosoknak különösen teljes protectióját fiscalis assistentiát kegyesen ajánlja.

Decimo: Végtére miképen authorizáltatik a Város és annak tanácsa a Mltgos Uraság engedelmeből az igazság adminisztratiójában s miképen reguláztatik mind a publicumnak mind maga intrinsecumának kormányozásában, s miképen tartozik munkálkodni az igaz proportiónak tételében, a szegénységnek maradásában és a városnak gyarapodásában a Ns. Vármegyének Sedriája által modificáltatott és a Felsőes Helytartó Consilium által helyben hagyatott instructió mutatja, melyhez magát a Tanács alkalmaztatni tartozik.

Kelt Baján die 4-a Decembris 1782.

Ambrosi György, ugy mint a fent titulált Gróf Eö Excel. Plenipotentiarissza mp., — Stephanus Rhranistaelyevits bíró mp., — Harlikovits András tanácsbeli mp., — Krappl Ignác tanácsbeli mp., — Joan Simits tanácsbeli mp., — Theodor Ruzsits tanácsbeli mp., — Paukovits Miklós tanácsbeli mp., — Johannes Rudits, Tribunus Plebis mp. — Tankovits András mp. — Michael Hancher mp. — Abraham Nenadovits mp. — Ladislaus Czepe mp. — Antonsus Gyurits mp. — N. N. Pri-

vilegiált Baja városa Birája, Tanácsa és az egész Község.
Coram nobis Matheo Rudits J Cottus Batsiensis Ord. Judium
A. Testimonio mp. — Thadaeo Pertits ejusdem J Cottus
Jurassore qua adjuncto mp.

Ezen új örökös szerződést az uralkodó 1783. évi január
23-án megerősítette s a vármegye 1783. évi március 17-én
Baján tartott közgyűlésen átirta.

Baja város jövedelme az 1781—1786. években.

Jövedelmi források	1781	1782	1783	1784	1785	1786
Vásári jövedelem	933·65 ¹ / ₂	1070·50 ¹ / ₂	957·57 ¹ / ₂	1028·2 ¹ / ₂	1109·4 ³ / ₄	975·21
Borok utáni haszon	2667·73 ¹ / ₂	3243·61 ¹ / ₂	2763·75 ¹ / ₂	2937·48 ¹ / ₂	2545·27 ¹ / ₂	3086
Mérő, mázsa deszka- bolt	70	70	70	70	70	200
Apró jövedelmek	194·69 ¹ / ₂	102·62 ¹ / ₂	109·89 ² / ₃	90·14 ² / ₃	175·83 ¹ / ₃	122·17 ¹ / ₂
Buza, zab, széna stb. naturalék eladásából	500	500	500	500	800	800
Fübé	—	—	95·17 ¹ / ₃	77·33 ¹ / ₃	800	100
Összesen	4366·8 ¹ / ₂	4986·74 ¹ / ₂	4496·40	4702·99	4700·15 ¹ / ₂	5283·38 ¹ / ₂

Baja város tiszti és szolgálai fizetései 1787. jan. 1-től dec. 31-ig.

	frt d.
Biró	150.—
Állami adó beszedője	100.—
Városi kamarás (házi pénztár kezelője)	100.—
Városi frumentarius	50.—
8 tanácsnok à 40 frt	320.—
Főjegyző 200 frt, deputatuma 93·60	293·66
Aljegyző, egyszersmind népösszeiró	130.—
1 kancellista	70.—
2 elemi iskolai tanító à 150 frt	300.—

	frt d.
Városi harangozó (8 és 9 órát harangozik)	12.—
A plébánia templom tornyán levő óra felhuzása	25.—
Egy hajdu, egyszersmind dobos	65.—
5 hajdu, à 50 frt	250.—
Ezen 6 hajdu ruházata, köpenye és 2 pár csizma	96.—
4 éji őr à 36 frt és nagyobb szűr	150.—
2 koesi à 64 frt	128.—
Ugyanezeknek külön-külön köpeny és 6 pm. kevert buza	30.—
Egy kerülő, a szabad lótartáson kívül	50.—
Ugyanennek deputatuma	22·50
Két kerülő Rémen és Mátéházán	55.—
Kutyapecér	25.—
Összesen	2422·10

1784. szept. 29-én Grassalkovics az egész bajai uradalmat okt. 1-től kezdve 20 évre 1804. okt. 1-ig, évi 44.000 frtért [GludovácZ Józsefnek és Horváth Zsigmondnak adta bérbe.

1841. szept. 24-én halt meg Grassalkovics III. Antal cs. és kir. kamarás és valóságos belső titkos tanácsos, Szt-Istvánrend nagykeresztese, Csongrádmegye főispánja, aki Nemzeti Muzeumnak telket adományozott. Benne halt ki a család férfi ága. Örököse nem lévén, a királyi feskus a bajai uradalmat a maga számára akarta elfoglalni, de a Szt-Györgyi Horvátok, kik Grassalkovics özvegyétől vették zálogba az uradalmat, 1841. okt. 10-én tiltakoztak a vármegyénél e foglalás ellen.

Midőn pedig a kir. fisk. Gregus Eduard még Grassalkovics özvegyének, özv. Eszterházi Leopoldinának jogait sem ismerte el, az özvegy is óvást tett a foglalás ellen.

1850-ben hédervári gróf Viczai Károly vette meg a bajai uradalmat s 6 év múlva gróf Zichy Ferraris Félixnek adta el, akitől a város magát 1871-ben 722.000 frton örökre

megváltotta és tulajdonosává lett az összes uradalmi földeknek, épületeknek és egy értékes ménesnek.

A város haladását és gyors felvirágzását nagyban hátráltatták azon elemi csapások, melyek a várost érték.

1739-ben pestis pusztított; 1751-ben nagy árvíz öntötte el a várost; 1761-ben tűzvész pusztított, melynek a városház és még 6 ház esett áldozatul. 1774-ben 120 házat emésztett fel a tűz, 1806-ban pedig 168 lakóház és 335 különféle épület égett le.

S hogy mindezek dacára a város fejlődött, az annak tulajdonítható, hogy századunk első felében Pesttől Ujvidékig nem volt a Duna mentén nevezetesebb kereskedő és iparúzó város mint Baja. Pestmegye déli része és felső Bácska gabonáját s egyéb termékeit, a szigetség fáját, Tolna és Baranya a borát mind Baja piacára hordta s ugyancsak innen került forgalomba a Dunán vagy kocsikon Pest, Győr, Bécs stb. felé.

1840. körül a mesteremberek száma jóval meghaladta az ezeret s százakra ment a fuvarosok és hajóvontatók száma. Tavasszal és ősszel a hajóknak egész raja lepte el a Dunát és a Sugovicát, melyek a különböző helyekről szekereken összehordott gabonát szállították tova. Már erősödő állapotában érte a várost a legborzasztóbb tűzvész 1840. május elsején d. u. fél 2 órakor, amely a város legnagyobb részét elhamvasztotta. A tűz terjedését a vihar is előmozdította s két óra alatt 5 templom, egy zsinagóga, kórház, 1283 lakóház és 812 különböző épület pusztult el. Ez alkalommal 70 ember vesztette életét. A magánkár mintegy 4 és fél millió frtot tett ki.

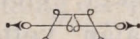
Azonban a város e csapást is kiheverte, csakhamar ismét fölépült s fejlődésnek és virágzásnak indult. A régi jólét is visszatért, a kereskedelem és ipar még mindig virágzásnak indult. 1858-ban Ferenc József királyunk a várost önállósággal ruházta föl s így fokozatosan fejlődött 60-as évekig.

A város lakossága pedig, mely ezen időben 15 ezret tett, azon társadalmi és közművelődési alkotásaival adta jelét működésének, melyeket ezen időtájt létesített.

1790-ben alapították a kórházat; 1802-ben a polgárörseget; 1803-ban keletkezett a lövőkert; 1815-ben épült a gymnasium; 1822-ben alakult az első olvasókör; 1826-ban épült az első kaszárnya; 1835-ben a lövőház; 1837-ben pedig a nőegylet alakult meg.

Közli: **Iványi István.**

Br. Patachich Gábor installációja 1733-ban.

Gr. Csáky Imre bíboros-érsek 1732-ben bekövetkezett halála után nem sokáig állott üresen Bácsmegeye főispáni széke.

A következő év július 8-án Zomborban tartott közgyűlésen már értesült a megye közönsége III. Károly király Bécsben, április 20-án kelt kegyelmes leiratáról, a mellyel — bizva Zajezdai Patachich Gábor, kalocsai és bácsi egyesült egyházmegyék érsekének, királyi személye iránt tanúsított hűségében és ragaszkodásában — neki adományozza Bács megye főispáni méltóságát.

„Ezt értésteekre adván, kegyelmesen meghagyjuk és parancsoljuk, hogy megértvén ezen kegyelmes akaratunkat és intézkedésünket, Patachich Gábor érseket ezentúl igazi, törvényes, kétségtelen főispántoknak tartsátok és ismerjétek, s tőle a szokott esküt vévén, neki a köteles tiszteletet s engedelmességet megadjátok, s minden főispáni méltósághoz tartozó ügyekben neki engedelmeskedjétek.“¹⁾

Ugyanekkor olvashatták fel Gr. Eszterházy Antal zólyomi főispán és királyi tanácsos levelét, a melyben értesíti a

¹⁾ III. Károly király Bács megye közönségéhez. Bécs, 1733. ápr. 20. Bács-Bodrog vármegye levéltárában I. 2/1700. lvtári sz. alatt.

megyét, hogy a beiktatásra királyi biztosnak neveztetett ki s a gyűlés napját augusztus 25-ére Bácsba tűzi ki.¹⁾

A közgyűlés a királyi kinevezést alattvalói hódolattal tudomásul vévén, mivel a beiktatási ünnepélyen a királyi biztos ur méltóságos személyén kívül az ország fő- és közrendjéből is számosan fognak megjelenni, az ünnepségre nagy előkészületeket tett.

Ketten, — egyikük a bajai jegyző, — kocsira ültek, hogy a szükséges edényeket, élelmiszereket és fűszerszármokot megvásárolják. Baján vettek fazekakat, lábasokat, serpenyőket, ón- s réztányérokat. Gondjuk volt, hogy ezek üresen ne maradjanak. Levágtak egy ökröt, egy borjut, egy süldőt s 6 malacot, de mivel ez kevésnek bizonyult, vettek még 541 font marhahúst. Hogy az augusztusi vad se hiányozzék az asztalról, Csejtey György uramnak vadászatra adtak $\frac{1}{2}$ font puskaport s egy font serétet. Az hiszem a bizalomnak meg is felelt. — Kenyérre fél mázsa liszt kellett, tésztaneműekre 172 itce (= $\frac{3}{4}$ liter) finomabbat fogyasztottak el. Ehhez járult 26 itce dara, 24 font rizskása. — Hogy pedig az ételekből a jó íz se hiányozzék, Pestről hoztak le 16 forintért szakácsot, a ki fontos működése alatt $\frac{1}{2}$ mázsa irós vajjat, 35 itce olvasztottat, 73 font sót, 2 font borsot, 8 lat (= $\frac{1}{32}$ font = $\frac{1}{64}$ kg.) szegfűszeget és szere-

1) Nagyon sajnálhatjak, hogy sem ez a levél, sem a gyűlés jegyzőkönyve nem maradt fenn számunkra. — Tudjuk azonban, hogy a kir. biztos a beiktatáson jelen volt; s mivel ő szokta kitűzni a gyűlés idejét, azt hiszem nem vétünk az igazság ellen, ha ezt feltételezzük, a mit egyébként a következő beiktató gyűlés jegyzőkönyve is igazol. 1747. szept. 4-iki közgyűlésen Gr. Csáky Miklós kalocsai érseknek Bács megye főispánjává történt kinevezése alkalmával ugyanis azt úgy határozták, hogy a beiktató ünnepségeket, ugy rendezik, mint Patachich Gáborét 1733-ban. (Circa demum occasione eiusdem solemnitatis necessarias dispositiones, in conformitate factarum occasione introductionis magnae memoriae archiepiscopi et supremi comitis Gabrielis e comitibus Patachich de Zajezda anno 1733. Bacsini celebratae dispositionum hic Bajae elaborabuntur et cum domino ordinario vicecomite ac tandem etiam archiepiscopali excellentia et installando supremo comite communicabuntur. — Prothocollom ab anno 1744. usque annum 1754—271. l. — Gr. Csáky Miklós 1747. okt. 8-iki beiktató gyűlése pedig, — melyet mintául vettem, található u. o. 276—278. l.)

esendióvirágot, 2 lat fahajat, s egy lat gyömbért, 6 font capri bogyót használt fel. Kiegészítette ezeket piskóta és kétszersült, parmasan, hollandi s honi sajt, szalámi, olasz és török mandula, mazsola s apró szőlő, füge, datolya, dinnye, alma, szilva, 108 citrom, 84 narancs, 2 és fél okka (= 1.28 kg.), majd 3 kiló kávé s 59 font cukor, szóval minden, amire csak tellett nemes Bácsmegye pénztárából.

Hogy a jó appetitus meglegyen, vásárlottak 6 icce, meg 24 üveg (flaskó) jófajta rozsólis pálinkát, Bácscon meg Péterváradon 16 átalag sört (átalag = 75 liter). Azt hiszem, nem kell bővebben magyaráznom, hogy bort is ittak. Miért is vették volna Bácscon a fehér és fekete mázos kancsókat, meg az üvegpocharakat bácskai főispáni installációra?! Volt ott 83 átalag, mintegy 62 hekto pétervárad, villányi, pécsi s egyéb vörös s fehér bor, sőt még 20 üveg (butelia) tokaji is 50 forint értékben.

Vegner András, becsületes asztalosmester 6 napig dolgozott a konyha táján, két ács pedig 5 napig rőtta össze a bódékat és sátrakat.

Meg is érdemlette a főispán személye a nagy készülődést. Horvátország régi nemes családjából született 1698-ban Atyja Boldizsár I. Lipót alatt 27 évig volt udvari tanácsos, majd báróságot s Verőce megye főispánságát nyerte el. Anyja Geréczy Teréz volt. Az ifju Gábor papi pályára lépett s már 23 éves korában, 1721-ben zágrábi kanonok, 1729. június 29. szerémi püspök lett, de csak 1731-ben szentelték püspökké. Itt érte 1733. febr. 6-án, 35 éves korában a kalocsai érsekké, s április 20-án Bácsmegye főispánjává való királyi kinevezés.¹⁾

Mihelyt a kinevezésről értesült az alispán, még a közgyűlés előtt felkereste az új főispánt, hogy a beiktatásra meghívja. El is indultak még június 11-én Valkóvárról (ma

¹⁾ Nagy Iván: Magyarország családai. IX. k. 139—144. l.

Vukovár) Eszéknek megyei hajduk kíséretében. A megye közönsége pedig már várva-várta a beiktatás napját.

Hatalmas mozsarazásra ébredt augusztus 25-én Bács, a megyei székhely. A budai mozsarazók 60 forintjukat iparkodtak megszolgálni s nem is kimélték a puskaport¹⁾ A közönség sorait még élénkebbé tette 129 katona 5 kürtössel. Bevonultak a doroszlóiak s a garaiak is kürtszóval.

Összegyűlvén a megye közönsége, két kiküldött által meghívta a gyűlésre a királyi biztost, akit ékes latin beszéddel üdvözölnek. Majd bemutatja megbízó levelét s felolvastatja a királyi kinevezést, amit hódoló tisztelettel vesznek tudomásul.

Erre két kiküldött utján meghívták az érseket, akit a királyi biztos beszéd kíséretében új méltóságába beiktat.

Az új főispán a királynak a kinevezésért, a királyi biztosnak pedig a beiktatásért köszönetet mond, mire a megyei főjegyző a közönség nevében üdvözli az új főispánt és a királyi biztost, s beszédét a közönség lelkes „vivat“ kiáltása, 6 szál muzsikusz zenéje, s a mozsarak dörgése fejezi be.

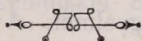
Terített asztalok várják már az ünneplőket. Derekas lakomát s áldomást csapnak. Persze egy nap nem bir el ekkora ünnepséget, másnap tehát 65 okkás, mintegy 83 kilós vizát s több mint másfél kiló szardellát fogyasztanak el kuraképen.

S ha tekintetbe vesszük, hogy a távozó királyi biztosnak és kíséretének ajándékképen majdnem 600 frtot (592 f. 30 dénár) adtak, s a szolgák 30 font marha-, 43 font borjühust és egy átalag bort kaptak, s a 129 katona három nap adta a diszörséget, — nem csodálkozhatunk azon, hogy a beiktatás 1658 frt 50 dénárba került,²⁾ de azon sem, hogy mindnyájan kedvesen gondoltak vissza az ünnepségre még

1) 108 frt 65 denárra rugott az elfogyasztott puska ára.

2) A kiadások jegyzéke a megyei levéltárban I. 2/1700 lvtári sz. alatt.

14 év mulva is, amikor a következő főispán, gr. Csáky Miklós installációjára nézve azt határozták, hogy rendezzék úgy, mint Patachich Gáborét.

Társulati ügyek.

Titkári jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1906. évi működéséről.

Tisztelt közgyűlés!

Társulatunk 1906. évi működésének képét főbb vonásokban a következőkben vagyok szerencsés előterjeszteni:

Folyó ügyeink elintézésére egy rendes közgyűlést, s négy választmányi gyűlést tartottunk. Az e gyűléseken fölmerült, vagy a társulatunk működésével kapcsolatba hozható események közül a kiemelkedőbbeket érdemesnek tartom ez alkalommal a földőzésre.

Első helyen emlitem meg, hogy Iványi István, szabadkai nyug. főgimnáziumi tanár, társulatunk tiszteleti és működő tagja, befejezte nagy munkáját: a Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtárát, melyen szinte két évtizeden át az adatok összegyűjtésében bámulatos szorgalommal s a tudós szakavatottságával dolgozott. Az első kötet 1889-ben látott napvilágot, s az V. és befejező kötet ez év első hónapjában. Az V. kötet betűrendes névmutatóval is el van látva, mely 1325 címszót foglal magában. Ennyi község, pusztá, határ stb. földrajzi és történelmi adatait tárgyalja az öt kötetes munka. Benne van Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi multja és jelene szinte egész teljességében. Nemes önérzettel mondhatja a szerző művének végzavában: „Vigasztal az a reményem, hogy ezen uttörő munkám a jogos igényeknek megfelelően és hogy a vármegyei történelmi irodalomnak is hasznára válhatik.“ Valóban: vármegyénk egész vagy részlet történelmének tanulmányozásában, megírásában e helynévtár mindenkor és mindenkinek nélkülözhetlen forrásul szolgál. A munka dicsőségére válik tudós tagtársunknak, s díszére Bács-Bodrog vármegyének.

Tárgyi rokonságánál fogva mingyárt ez után jelzem, hogy a Magyarországi Vármegyei és Városai című országos monográfia-vállalat a mult év folyamában Bács-Bodrog vármegye monográfiájának megírását vette föl munkatervébe. A megyei helyi bizottság ajánlatára az országos

szerkesztőbizottság nagyobbrészt társulatunk tagjait kérte föl és nyerte meg a monográfia egyes szakaszainak megírására. A munka már folyamatban van.

Iványi István tagtársunk a mult év júniusában a következő érdekes dologra hívta föl társulatunk figyelmét. A Temesvári bánság és a szerb Vojvodina helytartósága az alája tartozott minden községgel megíratta ethnográfiai és történelmi monográfiáját az 1859. és 1860. években. Az így készült német s részben szerb nyelvű helyi monográfiák — köztük körülbelül 195 Bács-Bodrog vármegyei községé — a Temesvárott székelő Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeumtársulat irattárába kerültek, s mint Ormós-féle gyűjteményt jelenleg is ott őrzik. Hivatalosan megkerestük az említett társulatot, hogy azokat a mi vármegyénket közvetlenül érdeklő monográfiákat engedje át társulatunknak. Ezt a kérésünket azonban szabályzata értelmében nem teljesítheti, hanem minden módot megád, hogy az illető monográfiákat akár áttanulmányoztassuk, akár lemásoltassuk. Társulatunk módját is ejti, hogy azokat egyenként lemásoltassa, s évkönyvünkben is közzé tegye. A Zomborra vonatkozó följegyzéseket a titkár már le is másolta.

Figyelemmel kíséri társulatunk a vármegye közművelődési mozgalmait, s ha bár csak közvetve is, mindenkor részt vesz bennük. Csak két fontos jelenséget említek ez uttál.

Az 1906. évi december hó 8.-án a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület IV. évi rendes közgyűlését Zomborban tartotta a vármegye székházának disztermében, s ugyanakkor történt a D. M. K. E. zombori fiókjának megalakulása.

Az 1906. év április havában pedig megalakult Zombor középponttal a Bács-Bodrog megyei Irodalmi Társaság.

Mind a két egyesületben a mi társaságunk tagjainak is jelentős szerep és munkatér jutott.

Alapszabályaink értelmében az évkönyv négy füzetét az 1906. évben is kiadtuk. Hat működő tagtársunknak tiz dolgozata jelent meg benne, a hivatalos közleményeken s apró vegyes közléseken kívül. A 3. és 4. évkönyv kettős füzete — a válaszmány határozata szerint — egyedül Dudás Gyula tagtársunknak I. Napoleon császár háborui és a bácskaiak című munkáját foglalja magában.

Összeköttetésben, illetőleg a kiadványokra nézve csereviszonyban voltunk a mult évben is 4 fővárosi tudományos társasággal s 7 vidéki, a mienkkel rokon egyesülettel. A temesvári Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeumtársulat, s a Hunyadmegyei Történelmi Társulat

közgyűlésekre, — a budapesti Numizmatikai Társaság (melynek tagja vagyunk) győri kirándulására is meghívta társulatunkat. Sajnos: szűkös anyagi helyzetünk nem engedi, hogy a meghívásoknak eleget téve, a velünk rokon működésű egyesületekkel bensőbb, közvetlen érintkezésbe jöhessünk.

Itt említem meg, hogy — noha már az 1904. évi közgyűlésünk az alapszabályainkat módosította, e módosítások jóváhagyását a belügy-miniszter akkorra halasztotta, amikor a főfelügyelőség által kidolgozandó alapszabálymintával összeegyeztetjük. E mintát mind ez ideig nem kaptuk meg, s így még mindig a régi alapszabályaink az irányadók.

Hálás köszönettel emlékezünk meg társulatunk anyagi támogatóiról. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a múlt évben is régészeti céljainkra 500, néprajziakra 300 korona államsegélyt utalványozott; a Zombori Takarékpénztár pedig, mint évek óta, tavaly is 100 koronát adományozott.

Az 1906. év anyagi állapotát a pénztári kimutatás így tünteti föl: évi bevétel: 4355·24 korona, évi kiadás: 3173·20 korona, készpénzmaradvány: 1182·04 korona.

Tagjaink száma a múlt esztendőben tizzel kevesbedett.

Elhunytak: gr. Zichy Jenő, tiszteletbeli tag, a magyarság eredetének s őshazájának lelkes és áldozatokra kész kutatója. Közvetve minket is érzékenyen érint az a nagy veszteség, mely Wosinszky Mór elhalálásával a magyar régészeti tudományt sujtotta. A szegszárdi Tolnavármegyei Múzeum megalapítója, a Tolnavármegye története, s más becses archeológiai munka írója, a magyar és külföldi több tudományos társaság tagja, mint régész, részt vett Zichy Jenő ázsiai expedíciójában. Társulatunknak igaz barátja volt. A Múzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelőségének képviselőjében meglátogatta a mi múzeumunkat is, s gyűjteményeink érdekes és becses voltáról a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott. Elhunytak még: Borovánszky Gyula kulai, Incze Gusztáv és Husvéth István zombori pártoló tagok. A tagságról lemondottak: Dalmay Béla temesvári, Hofbauer Miklós hódásági, Magyar István ujverbászi, Maison Mihály regőcei, Temunovits József zombori és Zsarkó Ferenc mélykuti pártoló tagok.

Sajnálattal tapasztaljuk, hogy szerény, zajtalan működésünk iránt a közönség érdeklődése lankad. Az én föladatomban nem lehet más, mint e jelenségnek fölemlítése, s annak jelzése, hogy választmányunk foglalkozik azzal a tervvel, hogy a jövőben szerényebb méretű vidéki kirándulásokat, mondhatni: tanulmányutakat rendez, esetleg helyi érdekű

fölolvasásokkal. Így reméljük, hogy míg egyrészt a leletek s más történelmi, néprajzi tárgyak iránt érdeket, másrészt talán társulatunk iránt is nagyobb érdeklődést, pártolást ébreszthetünk föl.

Ujabbán a történelemnek két jeles buvárát sikerült munkakörünkbe vonnunk, működő tagokul megnyernünk: Ráczy Soma, zombori állami főgimnáziumi tanárt és dr. Zsoldos Benő, zombori törvényszéki jegyzőt. Van e szerint az 1907. évre: 7 tiszteletbeli, 44 alapító, 190 pártoló és 35 működő tagja társulatunknak; összesen: 276.

Végül megemlítem, hogy a mult közgyűlésen muzeumórré megválasztott Uhlmann Miklós, főgimn. tanár, jóformán meg se kezdte működését, már is tanári minőségben Pozsonyba helyeztetett át. A muzeumi teendők elvégzésével a választmány, a főfelügyelőség jóváhagyásával, ideiglenesen Gubitza Kálmán tagtársunkat bizta meg. Ez állás végleges betöltése, valamint az egész tisztikar és választmány megválasztása a mai közgyűlés föladata lesz.

Kérem az igen tisztelt közgyűlést, hogy titkári jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat muzeumának 1906. évi állapotáról.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Uhlmann Miklós muzeumőrünknek évközben történt elköltözésével nekem jutott osztályrészül az a szerencse, hogy muzeumunk állapotáról, annak a lefolyt évben történt gyarapodásáról és a vele összefüggő körülményekről beszámoljak. — Feladatomban talán sokkal könnyebb, mint a muzeumőri tisztségben elődömé, mert az 1906. év, muzeumunk történetében nem tartozik a meddő évek közé.

Feladatunk megvalósítására irányuló törekvéseinkben — mit már a titkári jelentésből halottak — nagy segítségünkre volt a nagym. m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter ur, aki magas elhatározásával, az 1906. évi állami javadalomból a régiséggyűjteményünknek ásatásokból való gyarapítására 500 koronát, a néprajzi osztályra pedig 300 korona segélyt kegyeskedett engedélyezni. De hálásan kell megemlékeznünk azon egyesekről is, akik gyűjteményeinket adományaikkal gyarapították; valamint a helyi sajtóról és mindazokról, akik céljaink előbbrevitele érdekében jóakaratu támogatásukkal közreműködni sziveskedtek.

A lefolyt év történetének keretében első helyet foglal az a nagyérdékű ásatás, melyet Kishegyesen végeztettünk. Az itt feltárt régibb

középkori sirmező gazdag leletei nemcsak muzeumunk régiséggyűjteményét, hanem az ásatásokból levont hasznos tanulságok régészeti ismereteinket is jelentős eredményekkel gyarapították, végeredményükben pedig, megyénk e korra vonatkozó homályos történetére is világosságot vetettek.

A kishegyesi sirmezőn eddigelé 78 sirt bontottunk fel. Az azonban kétségtelen, hogy ezzel a nagy terjedelmű temetőnek csak egy része lőn átkutatva. A folytatólagos kutatások az idei munkaprogramm egyik főpontját képezik. Annyit azonban már most is bátran konstatálhatunk, hogy a kishegyesi sirleletek nagyban hozzájárultak azon fontos kérdés eldöntéséhez, hogy a régibb középkorban, a megyénk területén hullámozott vándornépektől fenmaradt, s megyénk több pontjáról ismeretes analog jellegű lelet-csoportok, mely nép hagyatékát képezik.

Mult évi munkatervünknek — a monostorszegi, u. n. Szauerborn-féle őstelep átkutatására vonatkozó pontja — nem volt keresztülvihető, mert az ásatási költségeket csak augusztusban folyósíthattuk, amikor a feltárandó terület már konyhakerti növényekkel volt beültetve. E helyen tehát meg kellett elégednünk azzal a próba-ásatással, melynek figyelemre méltó eredménye 20 drb őskori lelettárgy és az őskori temetkezési szokást annyira jellemző zsugorított csantvázás sir felfedezése volt.

Megemlítendőnek tartom még azon kirándulást is, melyet társulatunk titkárával Regőcére tettünk avégből, hogy az onnan származó kelta- és avarkori leletek előfordulási körülményeit kipuhatóljuk és hogy a helyszínén újabb leletek után kutassunk. A megejtett próbaásatást azonban nem koronázta siker.

Régiségtárunk gyarapodása:

a) a kishegyesi ásatásokból 14 drb ezüst tárgy, 113 drb bronz tárgy, 1 drb ón tárgy, 1 drb ólom tárgy, 81 drb vas tárgy 4 drb csont tárgy, 6 drb kő tárgy, 3 drb üveg tárgy, 7 drb fa tárgy, 4 drb bőr tárgy, 241 szem gyöngy, 98 drb agyagkészítmény, 5 drb emberi csontvázrészlet és 36 drb állati csontvázrészlet, összesen: 614 drb. Az államsegélyből felhasználtatott 265 kor. 74 fill;

b) a Szauerborn-féle telepről: 3 drb kőtárgy, 15 drb agyagtárgy, 1 drb emberi csontvázrész, 1 emberi csontvázrész, összesen: 20 drb. Az államsegélytől felhasznált összeg 12 kor. 5 fillér.

Vétel utján kerültek gyűjteményünkbe azok az ezüst bogláros hajtűk és tartozékaik, melyek a mult évben a monostorszegi Szigaszigeten találtattak. E tárgyak: 7 drb bogláros hajtű, 1 drb üvegre festett medaillon kép, 1 drb gombostű, 4 drb csipkefoszlány, összesen: 13 drb. A 20 kor. vételárat szintén az államsegélyből fizettük ki.

Ajándékképen kaptunk:

Vojnits István alispán urtól egy Óbecséről származó mamut őrlő fogat; *Limbek Pál* kishegyesi jegyzőtől 2 drb népvándorláskori bronz karperecet; *Greiner Endre* kishegyesi munkatársunktól egy népvándorláskori nyakperecet, egy őrlőkö-párt, egy szép népvándorláskori agyagedényt, egy Árpád királyok korából származó gyűrűt; *Szabó Antal* kishegyesi lakostól a kertjében végzett ásátás során felszínre került 47 drb edénytöredéket és tapaszrögöt; *Prágyik Pál* kisköszegi birótól egy bronzkori urnát, az elégetett halott csonttörmelékeivel; *Ruff Mátyás* bezdáni lakostól, Parcsetics keresk. iskolai tanuló közvetítése útján egy igen érdekes mintákkal vésett bronz trébelő üllöt; *Stüder József* monostorszegi erdőőrtől 2 drb középkori edénytöredéket és 1 drb öntvénytöredéket; a Muzemőr gyűjtéséből Adáról származó 3 drb népvándorláskori bögrét, 1 drb bronzsodronyból való fülbevaló karikát, a Szauerborn telepről 1 drb régi nyeles vasalót.

Régiségtárunk állaga az év elején 3247 drb volt. Ehez járult az év év folyamán: a) ásátásból 634 drb; b) vételből 13 drb; c) ajándékozásból 66 drb; összesen 713 drb. Ezen tekintélyes szaporulat folytán egy új szekrény beszerzése vált szükségessé.

Érem- és pénzgyűjteményünk állaga az év elején 1315 drb volt. Ezt a számot a következő adományok gyarapították:

Sztárcevits Jenő péterrévei jegyzőtől 1 drb ezüst római érem; *Jakobb József* szilbereki isk. igazgatótól egy ezüst római érem; *Halász Imre* bajai birtokostól, Schlachter József pénzügyi tisztviselő útján, 12 drb különféle ércpénz; *Romics Gerő* monostorszegi segédlelkésztől egy Mária érem; *Gubitz György* zombori nagyiparostól 1 drb szerb és 1 drb újabbkori magyar rézpénz, 1 drb 1 frtos és 1 drb 2 frtos bankjegy; *Altziéger Illés* zombori lakostól 1 drb kis ezüst denár; *Bohóczky Mátyás* zombori lakostól egy drb 5 frtos bankjegy és 1 drb 15 pengő krajcárról szóló kincstári utalvány-jegy; *Gubitz Kálmántól* egy kis ezüst denár; *Grosz Kornél* középiskolai tanulótól 4 drb rézpénz, 1 drb római bronz érem; *Vámosi Béla* középiskolai tanulótól 1 drb római bronz érem; *Papp János* középiskolai tanulótól 1 drb rézpénz, 1 drb ezüstpénz; *Günter Márton* tanulótól 1 drb újabbkori ezüstpénz; *Masirevics Samu* középiskolai tanulótól 3 drb ezüst, 1 nikkel, 5 rézpénz, 1 10 frtos bankjegy, 1 drb 30 krajcárról szóló kincstári utalványjegy; *Stein Pál* középiskolai tanulótól 1 drb éremről vett pecsétlenyomat; *Jámbor Elemér* középiskolai tanulótól 1 drb újabbkori rézpénz; *Oblát József* középiskolai tanulótól egy ezüst lengyel pénz. Az évi gyarapodás végső összege 46 drb.

Képzőművészeti, illetve kegyeleti tárgyából az év elején 74 db volt gyűjteményünkben, melyet *Szalay Frigyes* belügyminiszteri fogalmazó 1 db zombori vonatkozású üvegre festett képpel gazdagított. Ehez járult még Vértesi Károly írónak és lelkes tagtársunknak a Schweidel-szoborbizottság érdemes elnökének ajándéka, aki 5 db — a Schweidel-szobor leleplezési ünnepélyéről felvett és diszes keretekbe foglalt fotografiai képpel szaporította dicső tábornokunk emlékét hirdető kegyeleti tárgyainkat.

Néprajzi gyűjteményünk állaga az év elején 844 db volt.

Evetovics János tagtársunk szives közreműködésével és az államsegély igénybevételével beszereztünk egy bácsi sokac női fejdísz és monostorszegről a három királyosok teljes felszerelését.

Greiner Endre szives közvetítésével pedig ajándékképp kaptunk egy régi fatengelyre alkalmazott szekérlőcsöt és *ifj. Frey Imrétől* 2 db zombori eredetű diszes husvétii tojást.

Természetrajzi tárunk gyűjteménye: *Halász Imre* bajai birtokos adományából egy csiga kövülettel; *Mihajlovits János* monostorszegi erdőőr ajándékából 2 darázs-fészekkel; és a muzeumőr gyűjtéséből, az adai és monostorszegi téglagödörökből származó és dr. Koch Antal egyetemi tanár által meghatározott két táblára való csigagyűjteménnyel és egy mészkőbe zárt csigakövülettel szaporodott.

Könyvtárunk állaga az év elején 671 kötet volt. Szakönyveink általán, tagsági illetmény, vétel, csere, részben pedig ajándék útján 31 kötettel szaporodtak.

Átalány fejében kaptuk a következő folyóiratokat: 1. Akad. Értesítő. 2. Arch. Értesítő. 3. Értekezések a tört. tud. köréből. 4. Értekezések a nyelv- és a széptudományok köréből. 5. Matematikai és term. tud. Értesítő. 6. Magy. Tud. Akad. elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. 7. Magyarországi német nyelvjárások.

b) *Könyvek*: 1. Babylonia és Assyria, Mahler Edétől. 2. Nyugat kulturája keleten, Vámbéry Ármintól. 3. Corneille és kora, Haraszi Gyulától. 4. Mai Anglia, Gyórfly E.-tól.

c) *Tagsági illetmény címén*: 1. Numizmatikai Közlöny. 2. Ethnografia. 3. Néprajzi Értesítő.

d) *Vétel útján*: Bács-Bodrog vármegye tört. és földrajzi Helynévtára I—II—IV. kötet. Iványi I.-tól, 2 példányban.

d) *Ajándék és csereképen*:

Folyóiratok: 1. Magyar Könyvszemle. 2. Erdélyi Múzeum. 3. Hunyadmegye tört. és rég. társ. Évkönyve. 4. Tört. és rég. Évk. 5. Századok.

6. Borsód—Miskolci muzeum egyesület Évkönyve. 7. Nyelvtudományi közlemények. 8. Jelentés a M. N. M. 1905. évi állapotáról. 9. A Muzeumok és könyvt. orsz. szövetségének jelentése. 10. A Muzeumok és könyvt. orsz. tanácsának jelentése. 11. A Muzeumok és könyvt. orsz. főfelügyelőségének jelentése.

Könyvek: 1. Az Erdélyi Muzeum első vándorgyűlésének emlékkönyve. 2. Szepes vármegye művészeti emlékei. 3. Dr. Cserny Béla: Rómaiak aranybányászata Dáciában.

Hírlapok: 1. Szabadkai Közlöny. 2. Délmagyarország.

A gyűjteményekben felmerült rendező munkálatokat dr. Cserny Béla, az országos főfelügyelőség által kiküldött szakmegbízott és mellette a muzeumőr; a könyvtárnál pedig társulatunk titkára teljesítette. Ezen rendező munkálatok a gyűjteménytárgyak lajstromozásán, cédulakatalógusának elkészítésén felül a régiségletek preparálására és elrendezésére is kiterjedtek. Ezenfelül mind a titkár, mind a muzeumőr részt vettek a kishegyesi sirmezőn és a Szauerborn-féle telepen eszközölt rendszeres ásatások vezetésében.

Gyűjteménytárainkat a lefolyt évben 289-en látogatták meg. Egy vasárnapon a gymn. ifjuságnak nyitottuk meg a muzeumot.

Muzeumunk jelenlegi állapotában — sajnos — nem fejtheti ki azt a tevékenységet, amelyet mint kulturális intézmény kifejteni hivatva volna. Ez a tudat bizonyos nyomasztó érzést kelt bennünk mindannyiszor, midőn más megyebeli hasonlócélu társ. intézmények fellendüléséről, felvirágzásáról olvasunk. Érezzük, hogy muzeumunknak pezsgőbb életre volna szüksége, mely esetleg felkelhetné a nagy közönségnek a társulatunk működése iránt való érdeklődését és amelylyel a felkeltett érdeklődést állandóan ébren tarthatnók.

Muzeumunk jelenlegi elhelyezése és a helyiségek elégtelensége mind olyan béklyók, melyek zsibbasztólag hatnak muzeumunk életrevalóságára és fejlődésére. Helyiségeink elégtelensége folytán oda jutottunk, hogy a folyó évben várható muzeális anyagot ládákban kell raktározunk. Legégetőbb kérdés tehát, hogy muzeumunk alkalmas helyen mielőbb megfelelő számú helyiséget nyerjen. Ez egy csapásra maga után vonná intézményünk felvirágzását.

De ha már nagyobb eszközök igénybevétele nem is áll módunkban, a vándorgyűlések rendezésének eszméje önként kínálkozik arra, hogy társulatunk évenként felváltva, megyénk egyes gócpontjain életjelt adjon magáról. A kiviteli módozatok ez irányban oly könnyűek, az ilyen

gyűlések termékenyítő hatása pedig annyira nyilvánvaló, hogy érdemes lenne e kérdéssel is foglalkoznunk.

Fellette kívánatos és mi sem állja útját, hogy muzeumunk gyűjteményei a nagy közönség részére legalább minden második vasárnap nyitva álljanak.

Ezzel kapcsolatban muzeumunk vezetőlajstromának megszerkesztése, kinyomatása és közrebocsajtása is előtérbe lép. Ennek megjelenését az Évkönyv egy füzetének e célra való felhasználásával anyagi megőrltetés nélkül is biztosíthatjuk.

S ha már a felvetett reformeszmékkal tulleptem a muzeumóri jelentés keretét: ki kell hogy terjeszkedjem azon propositiókra is, amelyeket gyűjteményeink gyarapítása tárgyában megállapított f. évi munkarendünk programjába felvettük és jóváhagyás végett a főfelügyelőséghez is felterjesztettük.

A néprajzi gyűjtésünk sikere érdekében vettük célba azt, hogy Bellosics Bálint, neves ethnografusunknak „Néprajzi Utmutató“ címen felkérésünk folytán e célra összeállított művét a közönség jobb tájékoztatása céljából sajtó alá adjuk avégből, hogy azt a megyebeli lelkészeknek, tanítóknak és az ügyünk iránt érdeklődőknek ingyen megküldjük azon reményben, hogy ezen az uton a néprajzi gyűjtésünk annál jobban fellendüljön.

A néprajzi tárgyak gyűjtése érdekében — különösen a gyűjtés tervszerűsége szempontjából gyűjtő-utak rendezését vettük tervbe. Kiküldendő szakemberünk feladatát a meglátogatandó községek népéletének minden fázisára kiterjesztendő tanulmányozása és az azzal kapcsolatosan a muzeális anyag összeválogatása képezné.

A gyűjtő-utak gyakorlati értéke mellett szól az a körülmény, hogy feltétlenül biztos eredményekkel járnak, de másrészt mert szakmegbizottunk, a gyűjtendő tárgyak megválogatásával, a különböző motívumok egybevetésével, a szakirodalmi feldolgozást megérdemlő adatok feljegyzésével nemcsak a rendszeres gyűjtés kiszabott irányát biztosítja, hanem a szaktudomány érdekeire vonatkozó dolgokat is felfedezheti, melyeket a laikus talán figyelemre sem méltat.

A tervszerűsége való törekvés szempontjából legelsőbbben is a sokac községek meglátogatását vettük programmba, mert a gyűjtést ez irányban már az előző években megkezdettük. Tervbe vettük a következő községek bejárását: Monostorszeg, Béreg, Hercegszántó, Bács, Szond, Bogyán, Vajszka és Palona.

E célra az 1906. évre nyert államsegélyből 543 korona 63 fillért irányoztunk elő.

Szükségessé vált a gyűjteményünkben levő és a sokac népviselet feltüntető báboknak viaszfejjel való kiegészítése és egy újabb állvány beszerzése. E célra 130 koronát irányoztunk elő.

Mint már említettem, a mult évi munkatervünknek a monostorszezi Szauerborn-féle őstelep felkutatására vonatkozó pontja nem volt keresztülvihető. Ezen a telepen a munkálatokat a kora tavaszon fogantatosítjuk. E célra az 1906. évi államsegély terhére készített költségvetésünkbe 100 korona áll rendelkezésünkre.

200 koronát irányoztunk elő a kishegyesi régibb középkori sirmező és 65 korona 65 fillért a vajszkai Árpádkori temető folytatólagos kutatásaira. Örömmel jelentem, hogy a vajszkai ásátásokhoz sikerült Cziráky Gyula fáradhatlan és lelkes archeologusunkat munkatársul megnyerhetni. Ez annál örvendetesebb, mert a szóbanforgó temető felfedezését, korábbi kutatását és érdekes leleteit is neki köszönhetjük.

Greiner Endre kishegyesi munkatársunk szintén szives készséggel ajánlotta fel segítségét.

Fodor Mihály kishegyesi földbirtokos pedig azt az elismerésreméltó ajánlatot tette, hogy a földjén levő halmok felásatására a kézi erőt összes cselédségének átengedésével biztosítja.

Gubitzka Kálmán,
muzeumőr.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társaság 1907. évi március 10-én tartott XXIV. évi rendes közgyűléséről.

Jelen voltak: Kozma László elnök, Buday Gerő, dr. Grüner Samu, Gräff Nikáz, Gubitzka Kálmán, id. Frey Imre, Hauke Imre, id. Mihályi János, Trencsény Károly, Vértesi Károly, dr. Závodszy Levente társulati tagok; ifj. Frey Imre, Magassy Antal, dr. Zsoldos Benő és Wosaick József (Obecse) mint vendégek.

1. Kozma László elnök üdvözölvén a társulat tagjait s a vendégeket, a közgyűlést megnyitotta. — (Az elnök megnyitó beszédét lásd az Évkönyv 1907. I. füzetében.)

2. Trencsény Károly titkár fölolvasta az Alsófehérvármegyei Régészeti Társulatnak meleg hangú üdvözlő telegrammját; s aztán előterjesztette az 1906. évről szóló titkári jelentését. — A közgyűlés az Alsó-

fehérvármegyei Régészeti Társulat üdvözlétét köszönettel fogadta, s a titkár jelentését tudomásul vette. (Lásd az Évkönyv 1907. I. füzet.)

3. Gubitza Kálmán előterjesztette a muzeumnak 1906. évi állapotáról, a gyűjtemények gyarapodásáról szóló jelentését. — A közgyűlés a jelentést tudomásul vette. (Lásd az Évkönyv 1907. I. füzetében.)

4. A számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldött 3 tagú bizottság jelentését a közgyűlés tudomásul vette, s annak alapján a pénztárosnak a fölmentést megadta.

5. Buday Gergely pénztáros előterjesztette az 1907. évi költségvetést. — A közgyűlés módosítás nélkül elfogadta. (Lásd a múlt évi számadásokkal együtt az Évkönyv 1907. I. füzetében.)

6. A jövő évi számadások és a pénztár megvizsgálására a közgyűlés Gräff Nikáz, id. Mihályi János és Raisz Lajos tagokat küldte ki.

7. Tisztujtás.

Kozma László elnök tisztársai s a választmány nevében megköszönte a beléjük helyezett bizalmat s a tisztséget letette, s kérte a közgyűlést, hogy a tisztujtás iránt intézkedjék.

Vértesi Károly indítványára a közgyűlés a lemondott tisztikarnak elismerést szavazott.

Dr. Grüner Samu indítványára a közgyűlés közfelkiáltással Kozma Lászlót újból elnökké választotta.

Id. Mihályi János korelnök vezetése mellett a közgyűlés a tisztikart és a választmányt egyhangu választással a következőkép választotta meg három esztendőre: alelnök: Latinovits Géza, titkár: Trencsény Károly, másodtitkár: dr. Závodszy Levente, ügyész: dr. Grüner Samu, pénztáros: Buday Gergely, muzeumőr: Gubitza Kálmán. Zombori választmányi tagok: Dömötör Pál, Fejér Gyula, Fernbach Károly, Frey Imre, Gräff Nikáz, Hauke Imre, Kálits Dömötör, id. Karácson Gyula, Latinovits Pál, id. Mihályi János, Szemző Gyula, Széchenyi József, Vértesi Károly, ifj. Vojnits István. Vidéki választmányi tagok: Cziráky Gyula, Evetovics János, Érdujhelyi Menyhért, id. Frankl István, Iványi István, dr. Rohonyi Gyula, Schmausz Endre, dr. Thim József, dr. Vojnits István báró, Weigang János.

8. Dr. Závodszy Levente, másodtitkár fölolvasása: Patachich Gábor főispáni beiktatása 1733-ban. — Az érdekes korrajzot a közgyűlés nagy érdeklődéssel fogadta. A fölolvasónak köszönetét mondott, s a fölolvasásnak az Évkönyvben való közzétételét elhatározta. (Lásd az Évkönyv 1907. I. füzetében.)

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat költségvetése az 1907.-ik évre.

Tartozik		Követel		
1	Tiszteletdíjakra	500—	1 Készpénz áthozat az 1906. évről	1182 04
2	Szolgáknak	50—	2 Tagdíjából 120 X a 6 K	720 —
3	Irodai átalány	100—	3 A Zombori Takarékpénztár segélye	100 —
4	Postaköltségekre	160—	4 Kamatok	190 —
5	Magyar Tudományos Akadémiának a IX-ik részlet	64 04		
6	Évkönyvekre	600—		
7	Felszerelés, könyvvásárlás, kötés	300—		
8	Tagdíjakra	12—		
9	Fuvarátalány	100—		
10	Előre nem látottakra	50—		
11	Egyenleg készpénzben az 1907. év végén	256—		
		2192 04	2192 04	

Kelt Zomborban, a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1907. évi február havi választmányi üléséből.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak NÉVSORA az 1907. évre

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
Tiszteletbeli tagok:			
1	Dr. Fraknói Vilmos cz. püspök, a Muzéumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
2	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
3	Iványi István nyug. főgimn. tanár	Szabadka	1884
4	Oltványi Pál prépost	Szeged	1888
5	Schmausz Endre főispán	Szabadka	1884
6	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
7	Dr. Wlassits Gyula	Budapest	1898
8	† Gr. Zichy Jenő országgyűlési képviselő	Budapest	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává	
Alapító tagok :				
1	Apatin község közönsége	100 K	Apatin	1903
2	Bács Bodrog vármegye közönsége	200 „	Zombor	1898
3	Balla Pál ügyvéd	100 „	Ujvidék	1885
4	Bende Imre püspök	100 „	Nyitra	1899
5	Bácsszentiván község közönsége	100 „	Bácsszentiván	1903
6	Dr. Boromisza Tibor kanonok	100 „	Kalocsa	1896
7	Baja város közönsége	100 „	Baja	1900
8	tfj. Chottek Rezső gr. nagybirt.	100 „	Ófutak	1892
9	Császka György érsek †	200 „	Kalocsa	1899
10	Csurog község közönsége	100 „	Csurog	1899
11	Dungyerszky István nagybirt.	100 „	Szenttamás	1899
12	Dungyerszky Lázár nagybirt	200 „	Szenttamás	1899
13	Fejér Gyula apát plébános	100 „	Zombor	1899
14	Fernbach Antal nagybirtokos †	100 „	Zombor	1899
15	Fernbach János nagybirtokos	100 „	Felsőroglaticza	1899
16	Fernbach Károly főispán	100 „	Zombor	1903
17	Fernbach Lajos nagybirtokos †	100 „	Temerin	1899
18	Gferer Miklós nagyvállalkozó	160 „	Budapest	1899
19	Grossman Vilmos nagyvállalkozó	100 „	Budapest	1899
20	Kula község közönsége	100 „	Kula	1899
21	Latinovits Albin cs. kir. kamarás	100 „	Grác	1899
22	Latinovits Géza nagybirtokos	100 „	Borsód	1905
23	Magyar Építő reszvénytársaság	100 „	Budapest	1902
24	Matkovits Béla főszolgabíró	100 „	Apatin	1903
25	Mohol község közönsége	150 „	Mohol	1899
26	Magyarkanizsa község közönsége	100 „	Magyarkanizsa	1899
27	Nagy Béla plébános	100 „	Monostorszeg	1899
28	Pilaszánovits József nagybirtokos	100 „	Felsőroglaticza	1899
29	Pucher József nagybirtokos	100 „	Budapest	1899
30	Baró Rédl Béla nagybirtokos †	100 „	Kelebia	1899
31	Szabadka sz. kir. város közöns.	100 „	Szabadka	1900
32	Szemző Gyula nagybirtokos	100 „	Zombor	1899
33	Szemző László nagybirtokos	200 „	Budapest	1899
34	Szilberek község közönsége	100 „	Szilberek	1903
35	Gr. Teleky József nagybirtokos	100 „	Tetétlen	1899
36	Ujvidék sz. kir. város közönsége	100 „	Ujvidék	1899
37	Dr. Vojuits István báró	100 „	Szabadka	1902
38	Vojuits Simon nagybirtokos	100 „	Zobnaticza	1899
39	Zenta város közönsége	100 „	Zenta	1899
40	Gr. Zichy Nep. János nagybirt.	200 „	Topolya	1885

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
41	Zombori Takarékpénztár 200 K	Zombor	1898
42	Zombor sz. kir. város közönsége 100 „	Zombor	1898
43	Zsablya község közönsége 100 „	Zsablya	1899
44	Sajkásgyörgye község közönsége 100 „	Sajkásgyörgye	1905
Működő tagok :			
1	Bayer József főgimn. tanár	Budapest	1900
2	Bázler István plébános	Szilágyi	1900
3	Bellosics Bálint tanító kép. i. tanár	Baja	1905
4	Buday Gerő áll. főgimn. r. k. hittanár	Zombor	1898
5	Bibó Bige György közs. főgimn. tanár	Szabadka	1900
6	Czirák Gyula lelkész	Gombos	1898
7	Csetri Károly m. kir. áll. főgimn. tanár	Zombor	1900
8	Dömötör Pál kir. ítélő táblai bíró	Zombor	1898
9	Dudás Gyula kir. segédtanfelügyelő	Homonna	1887
10	Erdélyi Gyula főjegyző	Baja	1887
11	Érdúj helyi Menyhért plébános	Zenta	1890
12	Evetovits János plébános	Bács	1898
13	Id. Frankl István ny. kir. főgimn. igazg.	Szabadka	1884
14	Gergurov Milán ny. városi főmérnök	Zombor	1895
15	Gohl Ödön nemzeti muzeumi tisztviselő	Budapest	1895
16	Gozsdu Elek kir. törvényszéki elnök	Temesvár	1901
17	Gräff Nikáz kir. tanfelügyelő	Zombor	1884
18	Greiner Endre tanító	Kisbereg	1907
19	Gubitz Kálmán igazgató-tanító	Monostorszeg	1899
20	Hajnal Ignác tanító	Csacza	1887
21	Kubinyi Viktor plébános	Heves Csány	1900
22	Kurucz Gyula segédtanfelügyelő	Szabadka	1898
23	Kuzmiák Sándor tanító	Bácskeresztúr	1899
24	Kálits Dömötör g. k. szerb tanítókép. tanár	Zombor	1900
25	Id. Mihályi János ny. árvászéki elnök	Zombor	1901
26	Rác Soma, áll. főgimnáziumi tanár	Zombor	1907
27	Rohonyi Gyula ügyvéd	Ujvidék	1905
28	Schnurr György polg. isk. tanár	Apatin	1902
29	Szalay Frigyes miniszteri fogalmazó	Budapest	1900
30	Dr. Thim József járásorvos	Apatin	1890
31	Triilsam Márton polg. isk. tanár	Apatin	1902
32	Trencsény Károly felső keresk. isk. tanár	Zombor	1900
33	Weigang János polgári iskolai igazgató	Apatin	1900
34	Zsák J. Adolf	Nagyvárad	1900
35	Dr. Zsoldos Benő, törvényszéki jegyző	Zombor	1907

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
Pártoló tagok :			
1	Ada község közönsége	Ada	1899
2	Dr. Alföldy Gedeon ügyvéd	Zombor	1884
3	Alföldy Géza jegyző	Monostorszeg	1899
4	Állami tanítóképző-intézet	Baja	1887
5	Bácsalmás község közönsége	Bácsalmás	1899
6	Bácskereszturn község közönsége	Bácskereszturn	1899
7	Dr. Balogh Ernő országgy. képviselő	Zombor	1899
8	Barakovits Lajos gyógyszerész	Szenttamás	1899
9	Bárány Zsigmond kereskedő	Zombor	1902
10	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
11	Begecs község közönsége	Begecs	1902
12	Bezdán község közönsége	Bezdán	1894
13	Bezeredy István főispán	Szabadka	1899
14	Dr. Bikár Nénád ügyvéd	Zombor	1898
15	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
16	Boromisza János ügyvéd	Zenta	1884
17	Borsay Jenő s. jegyző	Bátmonostor	1903
18	Borsód község közönsége	Borsód	1899
19	Bosnyák János jegyző	Bezdán	1899
20	Brezsovszky Vazul jegyző	Begecs	1902
21	Bácskertes község közönsége	Bácskertes	1902
22	Boldogasszonyfalva község közönsége	Boldogasszonyfalva	1899
23	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futak	1898
24	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900
25	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
26	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
27	Csonoplya község közönsége	Csonoplya	1899
28	Dr. Czirfusz Dezső orvos	San Remo	1900
29	Deák Zsigmond ny. főszolgabíró	Borsód	1885
30	Doroszló község közönsége	Doroszló	1902
31	Dr. Duchon János orvos	Zombor	1902
32	Dudás Andor városi tanácsos	Zenta	1899
33	Dudás István takarékpénztári igazgató	Zenta	1894
34	Dudás Lajos polgármester	Zenta	1884
35	Dunagálos község közönsége	Dunagálos	1902
36	Eggert János jegyző	Kunbaja	1899
37	Eigl József apát, esperes-plébános	Ujfutak	1884
38	Engisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
39	Evinger Kálmán jegyző	Sajkásgyörgye	1902
40	Falcione Gusztáv nagybirtokos	Zombor	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
41	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
42	Dr. Falcione Nándor takarékp. ig.	Zombor	1899
43	Faller Alajos jegyző	Veprőd	1899
44	Dr. Feles Adolf orvos	Zombor	1902
45	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1898
46	Felsőszentiván község közönsége	Felsőszentiván	1899
47	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
48	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
49	Főgimnáziumi tanári könyvtár	Szabadka	1887
50	Főgimnáziumi könyvtár	Zenta	1897
51	Főgimnáziumi könyvtár	Zombor	1898
52	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
53	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
54	Gádor község közönsége	Gádor	1899
55	Gärtner Sándor plébános	Katymár	1899
56	Georgievits Avram földbirtokos	Szenttamás	1899
57	Gombos község közönsége	Gombos	1902
58	Gör. kel. szerb főgimnáziumi könyvtár	Ujvidék	1898
59	Gräber Ferencz földbirtokos	Szond	1902
60	Dr. Grünbaum Pál ügyvéd	Óbecse	1899
61	Dr. Grüner Samu ügyvéd	Zombor	1884
62	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
63	Haverda Mátyás ny. főgimn. igazgató	Szabadka	1884
64	Dr. Hegedűs Aladár polgármester	Baja	1899
65	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1899
66	Hipp Dezső főszolgabíró	Palánka	1899
67	Dr. Hoffmann Károly kanonok	Kalocsa	1899
68	Dr. Holländer Adolf orvos	Jánoshalma	1884
69	Horthy István cs. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
70	Horthy Is vánné urnő	Bécs	1899
71	Dr. Huber József orvos	Zombor	1906
72	Ivanits Izidor jegyző	Szenttamás	1899
73	Jánoshalmi olvasókör	Jánoshalma	1884
74	Janovich Gyula kincstári ügyész	Zombor	1901
75	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót Próna	1899
76	Karácson Gyula kir. tanácsos, ny. alispán	Zombor	1884
77	Kármán József ev. ref. lelkész	Ujverbász	1884
78	Káty község közönsége	Káty	1900
79	Kiss Gyula jegyző	Overbász	1898
80	Kiszács község közönsége	Kiszács	1902
81	Kleiser Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887
82	Kovács Ferencz r. k. plébános	Obecse	1898

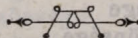
Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
83	Kovács Pál ügyvéd	Zenia	1899
84	Knézy Péter plébános	Doroszló	1900
85	Korény Béla földbirtokos	Hódság	1902
86	Kovalszky Lajos ny. gymn. igazgató	Ujverbász	1884
87	Kozma László ügyvéd	Zombor	1884
88	Kuczora község közönsége	Kuczora	1899
89	Kölpény község közönsége	Kölpény	1902
90	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
91	Kirschbaum Lajos r. k. plébános	Titel	1900
92	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
93	Latinovits János főrendiházi tag	Budapest	1899
94	Latinovits János ügyvéd	Baja	1899
95	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Visegrád	1899
96	Latinovits Pál nagybirtokos	Borsód	1899
97	Lederer Gusztáv kir. itélőtáblai bíró	Kula	1899
98	Dr. Lőrincz Mihály orvos	Szenttamás	1899
99	Lówy Vilmos kereskedő	Zombor	1902
100	Lukásevits István városi tanácsnok	Zenta	1884
101	Magyar Olvasókör	Zombor	1897
102	Mallin Karoly jegyző	Borócz	1884
103	Manojlovits L. Szevén földbirtokos	Szenttamás	1899
104	Mátételke község közönsége	Mátételke	1899
105	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
106	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
107	Martonos község közönsége	Martonos	1899
108	Mladoniczky Vincze r. k. esp. plébános	Kula	1899
109	Dr. Molnár Károly agrár-tak. igazgató	Zombor	1899
110	Monostorszeg község közönsége	Monostorszeg	1902
111	Moosor község közönsége	Moosor	1900
112	Nemesmilitics község közönsége	Nemesmilitics	1899
113	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
114	Neszmirák Mátyás jegyző	Orszállás	1899
115	Nikolics Izidor főszołgabíró	Zsablya	1899
116	Oleóváry Ódön m. kir. honvédalezredes	Szabadka	1899
117	Omorovicza község közönsége	Omorovicza	1888
118	Ópalánka község közönsége	Ópalánka	1899
119	Ósóvé község közönsége	Ósóvé	1902
120	Ófutak község közönsége	Ófutak	1902
121	Ókér község közönsége	Ókér	1902
122	Ószivác község közönsége	Ószivác	1899
123	Óverbász község közönsége	Óverbász	1899
124	Parcsetich Mihály nyug. tanító	Zombor	1904

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
125	Palánka község közönsége	Palánka	1899
126	Pártos Gyula műépítész	Budapest	1884
127	Dr. Pavlovits Momir orvos	Szenttamás	1899
128	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
129	Dr. Pertschy Ferencz nyug. főtörzsorvos	Szentfülöp	1899
130	Piros község közönsége	Piros	1902
131	Piukovich József nagybirtokos	Szabadka	1899
132	Polgári Olvasókör	Gombos	1898
133	Raisz Lajos takarékpénztári tisztviselő	Zombor	1898
134	Ranschenberger Adolf jegyző	Bácsszentiván	1894
135	Dr. Récesy Ede ügyvéd	Kula	1899
136	Dr. Rényi József orvos	Topolya	1899
137	Regőcze község közönsége	Regőcze	1899
138	Rónay László nagybirtokos	Kis Zombor	1899
139	Sigmond Göntér jegyző	Osóvé	1884
140	Széchényi József földbirtokos	Zombor	1884
141	Dr. Széchényi Tamás főszolgabíró	Kula	1899
142	Szedressy Károly jegyző	Felsőszentiván	1899
143	Szilbács község közönsége	Szilbács	1899
144	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
145	Szmiha Kálmán jegyző	Okér	1902
146	Szommer József jegyző	Bácsalmás	1899
147	Szondy Mátyas törvényszéki bíró	Zombor	1900
148	Szond község közönsége	Szond	1902
149	Sztapár község közönsége	Sztapár	1902
150	Dr. Szucsics Sándor r. k. plébános	Csávoly	1899
151	Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató	Baja	1899
152	Ifj. Szutrély Lipót főszolgabíró	Bácsalmás	1899
153	Szentfülöp község közönsége	Szentfülöp	1899
154	Topolya község közönsége	Topolya	1899
155	Tarczay Dezső főszolgabíró	Zombor	1900
156	Temerin község közönsége	Temerin	1902
157	Tipka Antal főgimnáziumi tanár	Szabadka	1884
158	Tiszaistvánfalva községe	Tiszaistvánfalva	1902
159	Tiszkálmánfalva községe	Tiszkálmánfalva	1900
160	Torzsa község közönsége	Torzsa	1900
161	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899
162	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
163	Turnovszky Rudolf r. k. plébános	Bácsordas	1899
164	Ujfutak község közönsége	Ujfutak	1902
165	Urszentiván község közönsége	Urszentiván	1902
166	Ujsóvé község közönsége	Ujsóvé	1902

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakhelye	Mikor lett a társulat tagjává
167	Ujverbászi kaszinó egyesület	Ujverbász	1899
168	Vagner György jegyző	Ujverbász	1898
169	Dr. Valihora Agoston kanonok	Kalocsa	1885
170	Dr. Városy Gyula érsek	Kalocsa	1890
171	Városy Károly ny. jószágigazg. titkár	Budapest	1902
172	Városi könyvtár	Zombor	1894
173	Vermes Béla nagybirtokos	Szabadka	1899
174	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1903
175	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnatica puszta	1899
176	Vojnits Dániel r. k. apát plébános	Baja	1899
177	I'j. Vojnits István alispán	Zombor	1899
178	I'j. Vojnits István (Gábris fia) nagybirt.	Szabadka	1899
179	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898
180	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
181	Vuits Vazul nagybirtokos	Zenta	1894
182	Vujevich Alajos takarékt. tisztviselő	Zombor	1894
183	Wámoscher Nándor nagybirtokos	Monostorszeg	1898
184	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1898
185	Wissinger Richárd járási állatorvos	Hódság	1902
186	Würth Zsigmond földbirtokos	Mélykut	1899
187	Zákó Milán főispán	Pancsova	1899
188	Dr. Zákó István közjegyző	Zenta	1899
189	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1899
190	Zsupánszky Lyubó jegyző	Oszivác	1899

Zombor, 1907. évi januárius hó.

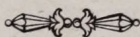
Tiszteletbeli tag	7.
Alapító tag	44
Működő tag	35.
Pártoló tag	190.
Összesen	<u>276</u>

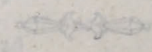

Tartalom.

	Lap.
Elnöki megnyitó. Kozma Lászlótól	3.
Adatok Baja multjához. Közli: Iványi István	8.
Br. Patachich Gábor installációja 1733. Közli: dr. Závodszy Levente	31.
Társulati ügyek: Titkári jelentés	35.
Muzeumőri jelentés	38.
Jegyzőkönyv	44.
Pénztári kimutatás az 1906. évről	46.
Költségvetés az 1907. évre	47.
A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak névsora az 1907. évre	47.

Év	Leírás	Érték	Összesen
1891	...	...	...
1892	...	...	...
1893	...	...	...
1894	...	...	...
1895	...	...	...
1896	...	...	...
1897	...	...	...
1898	...	...	...
1899	...	...	...
1900	...	...	...
1901	...	...	...
1902	...	...	...
1903	...	...	...
1904	...	...	...
1905	...	...	...
1906	...	...	...
1907	...	...	...
1908	...	...	...
1909	...	...	...
1910	...	...	...
1911	...	...	...
1912	...	...	...
1913	...	...	...
1914	...	...	...
1915	...	...	...
1916	...	...	...
1917	...	...	...
1918	...	...	...
1919	...	...	...
1920	...	...	...
1921	...	...	...
1922	...	...	...
1923	...	...	...
1924	...	...	...
1925	...	...	...
1926	...	...	...
1927	...	...	...
1928	...	...	...
1929	...	...	...
1930	...	...	...
1931	...	...	...
1932	...	...	...
1933	...	...	...
1934	...	...	...
1935	...	...	...
1936	...	...	...
1937	...	...	...
1938	...	...	...
1939	...	...	...
1940	...	...	...
1941	...	...	...
1942	...	...	...
1943	...	...	...
1944	...	...	...
1945	...	...	...
1946	...	...	...
1947	...	...	...
1948	...	...	...
1949	...	...	...
1950	...	...	...
1951	...	...	...
1952	...	...	...
1953	...	...	...
1954	...	...	...
1955	...	...	...
1956	...	...	...
1957	...	...	...
1958	...	...	...
1959	...	...	...
1960	...	...	...
1961	...	...	...
1962	...	...	...
1963	...	...	...
1964	...	...	...
1965	...	...	...
1966	...	...	...
1967	...	...	...
1968	...	...	...
1969	...	...	...
1970	...	...	...
1971	...	...	...
1972	...	...	...
1973	...	...	...
1974	...	...	...
1975	...	...	...
1976	...	...	...
1977	...	...	...
1978	...	...	...
1979	...	...	...
1980	...	...	...
1981	...	...	...
1982	...	...	...
1983	...	...	...
1984	...	...	...
1985	...	...	...
1986	...	...	...
1987	...	...	...
1988	...	...	...
1989	...	...	...
1990	...	...	...
1991	...	...	...
1992	...	...	...
1993	...	...	...
1994	...	...	...
1995	...	...	...
1996	...	...	...
1997	...	...	...
1998	...	...	...
1999	...	...	...
2000	...	...	...

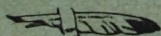

...

...

...

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1907.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

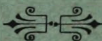
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lákás- vagy névvaltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Budapest.

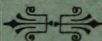
Titkár: Trencsény Károly Zombor.

Másod titkár: dr. Závodszy Levente. Zombor.

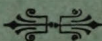
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr: Gubitza Kálmán, Monostorszeg.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

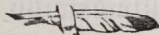

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1907.

Bács-Bodrog megye érmészeti emlékei.

Vármegyénk numizmatikai emlékeit már a mult évben megirtam a Magyar Numizmatikai Társulat kérésére a Numizmatikai Közlöny számára. Azonban azóta igen sok érem került elő Bácska különböző lelhelyeiről, melyekről szintén meg kell emlékezni. A Numizmatikai értesítőben a leletekről csak egész röviden emlékeztem meg és egyáltalában nem terjeszkedtem ki egyes darabok leírására, céлом éppen csak az volt, hogy megyénk numizmatikájáról az ország különböző részén lakó érdeklődők némi képet alkothassanak.

Nékünk Bácskaiaknak ennyi nem elég, részletesebben kell ismernünk mindazt, ami a híres „Bácsország“ történetére némi fényt vet. Fel kell kutatnunk megyénk rég multjának emlékeit.

A nagy műizléssel és ügyességgel készült görög érmek igen ritkán fordulnak elő megyénkben. Az első görög király, kinek érmeivel találkozunk macedóniai Fülöp. Uralkodása idejéből néhány ezüst tetradrakmont ismerünk Bácskából, de ismeretlen lelhelyről és egy aranypénzt Bácsszentivánról. Macedóniai Fülöp fiának és utódjának Nagy Sándornak az érmei is előfordulnak. Így Sztapáron drakmonját Bácsban gyönyörű tetradrakmonját lelték.

A görög érmeknél nagyobb számmal fordul elő Fülöp tetradrakmonjának utánzata. Igen érdekesek ezen pénzletek azért is, mert Bácskában rendszeren késői La-Tène izlést tisztán mutató sirok közelében kerülnek elő. Legtöbb barbár

érmek eddig Bács megyében Bács közelében találtak. Éremgyűjtőink barbár érmeinek legnagyobb része innen került elő. Sajnos, hogy ezen helyről származó tetradrakmonok nagy részét ezüstművesek beolvasztva feldolgozták. Hódságon, Regöcén, Ósztapáron is előfordult a barbár tetradrakmon. Zomborban a Bezdán felé vezető út mentén a városházától 2·75 km. távolságnyira egy kis cserépedényben kb. 30 darab kis barbár pénzt leltek. A pénzek igen durván voltak készítve, mindegyiken alig felismerhető lóalak volt látható. Zombor-Gradina nevű szállásán gyakran találtak dyrrhachiumi drakmakkal vegyesen apró barbár pénzt. A dyrrhachiumi pénzekben a téhén felett ZENON és NIKHN felirat volt, a barbár pénzek technikája pedig teljesen megegyezett a bezdáni út mellett leltével.

Bácska a római uralom alatt barbár szarmata népek birtokában volt, melyekkel a római császárok igen keveset törődtek, szabadságukra sohasem törtek és ellenük mindenkor csak védő helyzetet foglaltak. Szükség esetén ugyan, ha ettől egy háború megkönnyítése volt várható, szövetkeztek velök. Így Traianus alatt a dák háborúk idején a megyénkben lakó jazygok nagy segítségére voltak a római légióknak. Vannak helyek Bácskában, melyen állandó telepet vélnek történészeink feltalálhatni, így Szabadka határában római kolóniát, Begecsen katonai őrállomást, Titelen pénzverdét.¹⁾ Megyénkben előforduló római érmek mennyiségéből nem következtethetünk római gyarmatokra. A szétszórt emlékek inkább a római birodalom által megszállott vidék-szomszédságából magyarázhatók.

Bácska földjén lelt legrégebb római pénz egy ismeretlen helyről származó LABEO felirású consularis érme, melyet a Fabia érmeverő család készítetett K. e. 144. évben. A császárság idejének Augustustól (K. e. 27—K. u. 14-ig) Traianusig (98—117.) terjedő korból Hercegszántón került elő nagyobb

¹⁾ T. T. Évk. 1—7. l.

aranypénzlelet. Bácskerteszen Gaius Caligula (37—41.) arany-érmét lelték.

Traianus császár korából származó érmek elég gyakran fordulnak elő megyénkben. Zomborban a Csitaonica építése alkalmával számos nagy bronz és ezüstéremre bukkantak, melyek között volt Dácia elfoglalására készített is. Bács-szentivánon Traianus arany pénzét lelték. Apatinban az ugynevezett római sáncok mellett, Vaskuton a halmok tövében Traianusnak érmét, Hadrianus (117—138.), Antoninus Pius (138—161.) és Lucius Veruséval (161—168.). Csurogon partszakadás alkalmával Traianusnak, Hadrianusnak és Antoninus Pius nejének Faustina Maternek ezüst érmeit, Bácskereszturon Antoninus Pius érmét, Szivác határán utépités alkalmával Traianus, Hadrianus és Antoninus Pius erőszakosan koptatott nagy bronz érmeit lelték. Bácsalmáson Aelia Sabínának, Hadrianus nejének érmére bukkantak.

Szabadkán és határán gyakran leltek II—III. századi bronz és bilon pénzt.

Bácskereszturon népvándorlaskori sirmezőn Alexander Saeverus (222—235.) görög felirású bronz érmét Licinius Pater (307—323.), Licinius Filius és Nagy Konstantinusnak (306—337.) érmeivel találták. Zomborban néh. Rátay József dr. házának építésekor (Erzsébet-körut) Tacitus (275—276.) római császárnak, a nagy történetíró leszármazójának lelték igen szép és ritka arany pénzét. Ugyancsak városunkban a Vukicsevits-telepen (Flórián-utca a „Sörházzal“ szemben) Gallienus (152—268.) bronz érmecskéjére bukkantak a köművesek. A Sikara-erdő közelében lévő Ugyry-szöllőben kis cserépedényben Galeria Valériának, Galerius Maximianus nejének középbronz érmet, Constantinus, Constans (337—361.) érmeivel, Bácsszentivánon Tetricus Pater (267—273.), II. Constantinus (337—340.), Valens (364—378.) és Gratianus (365—383.) bronz, Bácsön Gratianus és Nagy Theodosius

(379—395.), Hercegszántón Honorius (395—423.) arany-érmeit lelték.

Római aranynak gyönyörű szép barbár, valószínűleg szarmata utánzata került megénkbe a m. n. muzeumba.¹⁾ Az arany sulya 3·5 gr. és valószínűleg Constantinus jun. pénze szolgáltatta utánzásához a mintát. I. Constantinus réz-érmének szarmata utánzatát Bácskerteszen lelték.²⁾ Szondon találtak egy félhold és sok apró csillaggal diszitett szarmata bronzpénzt.

Bizanci arany solidusokat nagyobb mennyiségben letek : Bácskerteszen Zeno és Focas korából származókat. Monostorszegen Mauritius Tiberius aranyait letek nagyobb mennyiségben. Bácsszentivánon találták Heraclius és Heraclius Constantinus és Heracleonas-féle arany solidust. Ugyan itt a római sáncok mellett Zeno aranya került felszínre. Ósztapáron Constantinus Pogonatus aranyára bukkantak. Szeghegyen egy népvándorláskori lovas sirban Heraclius és Heraclius Constantinus egy aranyát találták.

Árpádkori magyar pénzeket nagyon keveset találnak Bácskában. Szórványosan a megye különböző részein fordulnak elő egyes darabok, nagyobb lelet azonban mindeddig még nem került elő. Zomborban Szent Istvánnak ezüst és II. Bélának rossz ezüst érmét letek. Bortán vár tövében Szent László obolasát találták. Szent László korából származó érmet tudtommal Bácskában még csak ezen a helyen letek, amely körülmény már azért is rendkívül érdekes, mert László királyunk a hozzá követül küldött lovagokat Bodrog várában, mely valószínűleg ezen a helyen állott, fényesen fogadta és megvendégelte.³⁾ Bácsban a régi püspökség helyén, gyakran letek árpádkori pénzt. Megyénk igen sok helyén, de különösen Sztapáron a Vodica (szent-

1) Num. Közl. V. évf. 91. I. 2. sz.

2) Num. Közl. III. évf. 83. I. 8. sz.

3) T. T. Évk. IV. évf. 22. I.

kút) közelében nagy mennyiségű IV. István korabeli rézpénzt találnak ugynevezett tatárpénzek társaságában. A régi érmészeink így Rupp Jakab, Weszerle József és mások azt tartották, hogy ezeket a réz érmekeket a tatárjárás után készítette IV. Béla és hogy az érmen lévő két alak IV. Bélának és az ifju királynak V. Istvánnak az alakja. Ezek voltak az első magyar rézpénzek. A réz numizmatikai célra történt első felhasználásából is kitűnve látták régi érmészeink azt a nyomort, amelyet a tatár pusztítás okozott. Ujabb érmészeink dr. Réthy László muzeumőrrel élükön IV. István korából származónak, bizanci mesterek munkájának mondják.

A XI. században megindult kereszties hadjárat Bácskában numizmatikai emléket hagyott maga után, Zombor határában a monostorszegi uton, a régi Szemző, most Wámoser szálláson 20—25 év előtt egy cserépedényben sok francia apró ezüstpénzt leletek.¹⁾ Ezen éremlelethől 26 darab a Bács-Bodrog vármegye történelmi társulatának a muzeumába került. Az érmecekek közül 8 darabot, „Prima sedes Galliarum“ felirásut, a lyoni érsekség veretett, 13 darab meghatározatlan püspöki érmen körírás nincs, 2-ön Valenti felírás látható. Néhai Grosschmid Gábor, minden érmen látható keresztjegy miatt azt tartja, hogy ezeket Franciaországban a Clermonti zsinat után érsekek és püspökök a kereszties háborúk költségeire a vitézek zsoldjának fedezésére verették.

A Magyarországon átvonuló kereszties hadak nem mentek át Bácskán, hanem a Dunántúli vidéken huzódtak lefelé. Nem lehetetlen, hogy rablás útján jutott a pénzzel telt cserépedény megénkbe, azonban sokkal valószínűbb, hogy a nagy magyar alföldön keresztül vonuló Péter zarándok és csöcselék csapatának egy harcosa, mikor őket Kálmán királyunk 1096. évben szétverte, az ismert uton visszafelé menekülve áshatta el az érmekeket.

Vegyes házbeli királyainktól származó pénzek már elég

¹⁾ T. T. Évk. IV. évf. 75. l.

nagy mennyiségben fordulnak elő. Különösen sok régi pénzelet került elő a török betörések és hódítások korából. Ezen időben nem volt az embernek sem élete sem vagyona egy perere sem biztonságban. Majd a török hordák vonultak át vidékünkön rabolva, pusztítva, majd s „szegény legények.“ Örült mindenki, ha pénzét elrejtve legalább életét menthette meg. De nagyon soknak nem sikerült ez, pénzét elásta ugyan, de életét elvesztette. Ezen körülményből magyarázható a nagyobb arany és ezüst leletek gyakorisága. Csonoplán nagy mennyiségű Zsigmond pénzt leltek, Szivacon V. László aranyait, Bácsszentivánon V. László, Hunyadi János kormányzó, I. Mátyás és II. Ulászló aranyait találták nagyobb mennyiségben. Ugyszintén Bogojeván és Bácskertesen is nagyobb arany lelet volt. Nagyobb mennyiségű ezüstpénzt Bácska majdnem minden helyén leltek.

A mohácsi vész után I. Ferdinánd és utódai korában idegen zsoldosok szállják meg az országot, hozván magukkal idegen hadászati módot és pénzt. Bács megyében különösen Monostorszegen került elő nagyobb mennyiségű külföldi ezüst tallér. Leleteink közül különösen érdekes az ezen korból származó sebesicsi éremlelet, mely áll 34 arany- és 263 ezüstpénzből. Ezek közt van magyar, erdélyi, velencei, lengyel, német, olasz és osztrák tartománybeli. (Közölve a Bács-Bodrog vm. tört. társ. XVIII. évkönyvében 175. l.)

A török hódoltság korában Bácska is a félhold hatalma alatt volt. Ezen szomorú kornak emlékét őrzi a sok török arany és ezüstpénz, melyet vidékünkön részint szétszórva, részint edénybe rejtve találnak. Tudtommal Bácsmegyében legtöbb aranyat Zomborban leltek, mely városnak az elnevezése is török eredetű.

Csernovits Arzén ipeki patriarka vezetése alatt a török pusztítás elől Bácskába menekült szerbek megtelepedése megyénk numizmatikájára nem volt termékenyítő hatással.

Szavoyai Jenő herceg a török hatalmát a zentai csatá-

ban teljesen megtörte. E diadal emlékét számos emlékérem örökíti meg, melyek egyszersmind a legrégebb Bácsmegyére vonatkozó emlékérem-csoportot alkotják.

A török ellen vívott 16 éves felszabadító háborúnak nagyon fontos eseménye a zentai csata.

A bécsi haditanács 1697-ben hadvezéri tiszttel Szavoyai Jenő herceget bizta meg azon meghagyással, hogy a törökkel a döntő összeütközést kerülje. A herceg engedelmessé lett a felső parancsnak és Pétervárad alatt erődített táborba szállt. A török erre a Tisza jobbpartján északfelé vonult és Zentánál át akart kelni a folyón a temesi vidék pusztítására. Már a lovasságát és a löszereit át is szállította a Tiszán, midőn Jenő a török seregnek a Bácskában maradt részét megtámadta és a folyón átvezető hidat lerombolta. Páni rettegés fogta el erre a török hadsereget, amely a csataterén hagyta összes kincseit és eszeveszetten menekült Jenő hadserege elől.

A bécsi haditanács kárhoztatta a parancs megszegését és a herceget felelősségre vonta, azonban Lipót megbocsájtott a hősnek és ezen csata emlékére különböző érmekeket készíttetett. Ezen érmeke leírásánál forrásul használom a „Catalogus Nummorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Natioaalis Széchényiani“ adatait hibővitve egyebeken kívül a Weszerle érmészeti tábláiban lévő érmekeke.

1. Az emlékérmek egyikén a zentai harctér látható a felbomlott török csatarenddel. A tábort a Tisza választja ketté. A folyó két partját az a híres hid köti össze, amelyet Jenő herceg a csata előtt lerombolt, ami által a Bácskában maradt török csapat elől a menekülést elzárta. A harctér felett három sas röpdös e felett ADVERSO CEDENS CANIS OCCIDIT AVSTRO, a csatater alatt pedig STRAGES TVR-CARVM AD PARTHISSVM MDCXCVII felirat van.

Az érem másik oldalán a Tisza folyó megszemélyesített alakja ül, kezében győzelmi jelvényeket tart. Egyik lábát

vizben tartja, amely körül török hullák usznak. Háta mögött nád, előtte a fölkelő hold RVBENS CAPVT ABDIDIT VNDIS, peremén pedig FIAT SICVT ISTE INIMICI REGIS ET OMNES QVI CONSVRGVNT ADVERSVS EVM IN MALVM felirat van. Anyaga ezüst. Sulya 35·65. Átmérője 44 mm. (Széch. 40 tab. 61 Wesz. G. : X. 3.)

2. Egy másik érmen szintén a Tisza személyesített alakja ül, jobbában gömbön álló — babérkoszorút és pálmaágat tartó — Victoria szobrocskát tartva, amely alatt AVSPICIIS LEOPOLDI MAGNI. VIRTUTE EVGENII. SABAVDIAE D. EXERCIT. TVRCIC. CLADE XX HOST. FACTA. PRIMARIIS DVCIB. DELETIS. CASTRIS VNIVERS. TORMENT XCVIII. OMNIQ. APARATV BELLICO INTERCEPTIS. CAESVS PROFILIGAT. D. $\frac{1}{11}$ SEPT. A. MDCXVII felirásu tábla van, baljában egy nádat és egy urnát tart, amelyből vizet és halat önt. A kissé felemelt jobb lába alatt kormánylapát van, oldalán pedig TIBISCVS felirat.

Az érem másik oldalán a zentai haretér látható, ZENTA felirással, lovasokkal és ágyúkkal. A füstölgő ágyúk a hid felé vannak irányítva, valószínűleg a hid lerombolását akarta a vésnök megörökíteni ezen érmével. A csatatér felett három sorban INTERFECIT EXERCITVM EORVM ET SVBVERTIT ROTAS CVRRVVM FEREBANTVRQ IN PROFVNDVM. EXOD. 14., az érem peremén pedig EN NOVVS EXVOTO FELIX LEOPOLDE TRIVMPHVS. Különös dolog, hogy Lipót, aki a támadást megtiltotta, mégis rávésette az éremre, hogy Jenő a diadalt „auspiciis Leopoldi“ vívta. Anyaga arany és ezüst. Készítettek hasonló érmet ezüsből sima szegélylyel és rézből is. Az aranynak sulya 69 gr., az ezüsté 28·50 gr. Átmérője 44 mm. (Széch. 40. t. 62. Wesz. G. X. 1.)

3. Az első érmen Jenő herceg nincs megemlítve, a másodikon a neve olvasható, a harmadikon már Jenő mellvértes mellképe látható, aranygyapjas rend jelvényével HAVD VLLI VETERVM VIRTUTE SECVNDVS körirattal. A mell-

kép alatt a szelvényen MEM. AETER : EVG—PRIN : STBVD. SVM. EXERC. CAES. DVCTORIS olvasható.

Az érem másik oldalán hat najáda török fegyverekkel, fegyvertáncot jár Savoya cimere körül, amelyet két folyónak személyesített alakja tart a feje felett. A táncolók körül félkörben SEMPER HONORATVS NOSTRIS CELEBRABITVR VNDIS olvasható, alattuk a szelvényben két sorban GLORIA CHRISTI 16 ANORVM. 97. ez alatt G. F. N. mesterjegy, a peremén pedig TRES POTVIT COMPLERE DVCES. FREGITQ. FVRENTEM CVNCTANDO. VICITQ. MANV. VICTVMQ. RELEGAT * Anyaga ezüst. Sulya 36 gr. Átmérője 44 mm. (Széch. 41. t. 62. Wesz. G. X. 2.)

4. Egy másik érmen Lipótnak és fiának Józsefnek babérboszoruzott mellképe látható, felette sugaras háromszögben Jehova héber betűkkel írott neve olvasható, körülötte pedig LEOPOLD. ET IOSEPH. AA. HIS EGO NEC METAS RERVM NEC TEMPORA PONO.

Az érem másik oldalán három csoport diadalmi jelvény van. Minden csoporton paizs van, amelyre pálmaágot tartó Victoria győzelmi helyeket jegyez, így az érem bal oldalára VICT AD NISSA, jobb oldalára VICT. AD SALANKEMEN ezen paizs alatt egy táblára VICT A SICLOS, a középre pedig VICTO AD SENTAS. Az érmen félkörben PERPE-TVOS MERVIT DOMVS ISTA TRIVMPHOS, Victoria alatt szelvényben AETERNIT. AVG. 1697. felirat van, peremén pedig IVRAVI DAVID SERVO MEO : VSQVE IN AETERNVM PRAEPARABO SEMEN TVVM. Victoria lábánál P. H. M. mesterjegy. Anyaga ezüst. Sulya 35.95 gr. Átmérője 45 mm. (Széch. 41. t. 63. Wesz. G. XIV. 4.)

5. A zentai diadal emlékét megörökítették még a csatatéren maradt török birodalmi pecsét utánzatával is. Az érem ovál alakú és egyik oldalán az eredeti pecsét másolata, a másik oldalán SIGILL SVLT. MVST. PRIM. VEZIRII COLLO APPENS CAPTVM IN PRAEL. VICT. AD SZENTAM D. $\frac{1}{11}$

SEPT. 1697. kerületén pedig SVLTAN MVSTAPHA FILIVS MEHEMET SIC SEMPER GLORIOSVS A. 1106 felirat van. Anyaga ezüst. (Széch. 41. t. 64.)

6. Egy másik érmen, amelyet magyar érzéstől áthatott vésnök tervezhetett, felhők között Mária könnyet hullat a magyar nemzet sorsán. Mária előtt Jézus szintén a felhők között van és egy csészébe felfogja anyja könnyeit. Az érem körül TRISTEM EX OCVLIS IMBREM VVLTVQVE CADENTEM, LEGIT ET AD SVMMI PERTVLIT ORA PATRIS, az érem alján metszetben pedig PATRONA HVNGARIAE felirat, ez alatt +

Az érem másik oldalán templom van ábrázolva, amelyben Lipót király az oltár előtt térdelve kiterjesztett kézzel imádkozik. Bal oldalánál a birodalmi alma és a kormánypálca fekszik. Jobb oldalánál egy pálmaágat tartó angyal babárkoszorút helyez a fejére. Az oltár felett és a templom két oldalfalán török félholdas zászlók függenek. Az oltár és a zászlók felett levő boltíves sima helyen DELETO HOSTE PERNICIOSSIMO AD SENTAM. 1697, körülötte HINC SECVLA DISCANT INDIMITVM NIL ESSE PIO, TVTVMVE NOCENTI, peremén pedig POSVISTI LACYRMAS MEAS IN CONSPECTV TVO : TVNC CONVERTENTVR INIMICI MEI RETRORSVM olvasható. Anyaga arany és ezüst. Az aranynak sulya 69·69, ezüsté 34·45 gr. Átmérője 44 mm. (Széch. 41. t. 65.)

7. Egy ritka zentai emlékérmén, melyet a Numizmatikai Közlöny hasábjain ismertetett Gohl Ödön, Lipót szászár babérkoszoruzott mellképe látható páncélban, reá vetett hadi köpennyel. A császár balra néz. Parókájának göndör fürtjei mellvértéig érnek. Mellén az aranygyapjas rend jelvénye függ. Az érmet dusan tagolt keret veszi körül, melynek szélesebb sima közén IMP. CAES. LEOPOLD. AVG. felirat van a fej felett. Lipót karszelvényében nagy és domború betűkkel IVF mesterjegy.

Az érem hátlapján jobbfelé vágató balra néző páncélos

és sisakos lovas rövid, kissé görbült kardjával hátrafelé csap. A lovas háta mögött fa, előtte menekülő török csapat, lova alatt emberi hullák fekszenek. A vitéz fejére egy jobbról repülő sas koszorút helyez. Előlapjához hasonló keret sima közén felül DISSIPAVIT . SVPERBOS . alul MDCXCVII.

Öntött bronz érem. Átmérője 78 mm.

Olaszkészítmény. Veber műve. — NM. — Erdélyi muzeum.

8. A zentai csatában harcoló vitézek közül csakis Reuss VI. Henrik emlékét őrizte meg a numizmatika. A hős vitéz ebben a háboruban kapott sebébe Szegeden meghalt. Érmének előlapján Reuss balra néző parókás mellképe foglal helyet. A hős páncélos mellképe körül teljes körben † HENRICVS, COM · ACDN · A · PLAV · DN · INGR · CR · G · S · E · L · S · R · M · POLON körirat, mely alatt félkörben SCHALL · GENERALIS · ETS · EL · SAX · CAMPIMARE.

Az érem másik oldalán zsinórral összefűzött tölgyfa- és pálmaág felett ivalakban : INVICTUS MORIOR. Az ágak alatt 12 egyenes sorban : NAT : GRAIZ : VERISC : D. VII, | AVG : M · DC · XLIX · HOSTIB : IN | HUNGAR : PROP : ZENTAM PRAE | LIOD · $\frac{1}{II}$ SEPT · M · DCXCVII · IAM | SUPERAT ACCEPTO VULNERE | MORTIFERO SEQU : D $\frac{1}{II}$ OCT : | SEGEDINI VITAM PRO | PATRIA BEATISS : | ET GLORIOSISS : | REDDIDIT. | I · L · 16 + 98 II |

Az érem széle recézett. Peremirata nincs. Anyaga ezüst — NM.

9. Az ostábla-piónok között is van a Nemzeti Muzeumban egy, mely a zentai diadal emlékét örökitette meg. A pión előlapján előtérben három páncélos vitéz ül ágaskodó lovon. A középső lovon ülő vitéz egy menekülő törökre süti pisztolyát. Távolban magyar és török katonák harcolnak. Háttére hegyes vidék. Az érem felső részén félkörben : DESCENDVNT VELVT LAPIS . EXOD. 15. 5. A lovasok alatti szelvényben : VICTORIA AD TIBISCVM | XI. SEPT. 1697. |

A pión hátlapjának bal oldalán jobbra néző sisakos Mars ül, kezében lándzsát tartva, fegyverekből készült tropeumon. Mars bal oldalánál ovál alakú Meduzafővel diszitett paizs van, alatta lándzsa, kard, ágyucső és golyó. Háta mögött Victoria koszorút helyez fejére. Baloldalon ivalakban MARTI VLTORI felirat háttérben fák és hegyek.

Érdekes az ezen érmeket véső művészek képzelőtehetsége. Minden érmen, melyen a zentai harcteret ábrázolja, hegyes vidéket tüntet fel.

Anyaga barnás fa. Átmérője 55 mm. Vastagsága 14 mm.

10. Zenta nevével találkozunk még Jenő halálára vert emlékérmén is. Az érem egyik oldalán Jenő mellképe van EVGENS FRANC. PR. SAB. CAES. MAI. EXERC. SVPR. DVX. körirattal.

Az érem másik oldalán a herceg koporsója látható, amelyen REQUIES OPTIMO felirat van. A koporsón korona van, amely felett nyole csillag ragyog. A koporsó jobb és bal oldalán hat-hat paizs van ugyanannyi tropheuson. Minden paizson egy győzelem helye van megörökítve, körülötte HERCVLEI QVIDAD HAEC SVNT FORTIA FACTA LABORES, alatta ORBI EREPTVS XXI. APRIL. MDCCXXXVI. felirat van. A hat jobboldalon lévő paizson ZENTA . CARPI . LVZZAR . CREMON . MONROI . HOCHST, a baloldaliakon BELGRAD . PETRIVAR . TORNAC . INSVL . FLAN . ALDEN . TAVRIN. Anyaga bronz. (Széch. 5. t. misc. 31. Wesz. G. XI. 2.)

Lipót király, aki életének apró-cseprő jelentéktelen eseményeit érmekkel örökítette meg és gyakran még akkor is ünnepelt, amikor tulajdonképen gyászolnia kellett volna, nem mulaszthatta el ezen győzelmét is számos éremmel megörökíteni. De meg is örökíthette, mert olyan győzelem volt ez, amely nemcsak a félhold hatalmát tette tönkre, hanem zsákmányt is hozott, amennyit igen kevés török ellen vívott csata.

Nem mulaszthatom el, hogy azoknak, akik munkám

teljesebbé tételét előmozdították, ez uton is köszönetet ne mondjak. Különösen nagy hálával tartozom dr. Karl Domanig urnak, ki a k. u. k. Hofmuzeumban lévő zentai érmek gipszlenyomatait volt szives elküldeni nekem és Gohl Ödön urnak, ki a Nemzeti Muzeum éremanyagát bocsájtotta rendelkezésemre.

A félhold hatalmának megszünése után a katolikusok, kiknek eddig a török a szokásos körmenetek tartását megtiltotta, érezték felszabadulásukat a nyomás alul, az ország különböző részein vallásos egyesületeket alapítottak Bács-megyében Szabadkán volt ilyen egyesület az u. n. Szent Mihály kongregáció, mely a XVIII. század első felében keletkezett a marhahajesárok társulatából, kik évente egyetemlegesen 24 rénes forintot fizettek, mely pénz ellenében ők vihették körmenetek alkalmával a templom zászlóit és érettük, valamint elhunyt társaikért minden hónapban két énekes misét olvastak.

Ezen társulatot a pápa 1739-ben kongregációvá emelte. Már 1740-ben kegyérmet is veretett.

Az érem előlapján szent Mihály arkangyal áll kiterjesztett szárnyal, fején sisak van, jobb kezében rövid egyenes kardot tart, baljában ovális alaku kereszties paizsot tart, lábával sárkányra tapos. Az érem széle és a belső mezőt határoló gyöngysor között * S · MICHAEL · ARCHANG · PATRONVS ECCLESIAE körirat van. Hátlapján gyöngysorkoszoruban görög kereszt PFPF betűkkel. Körirata * ET CONFRATERNITATIS SZABATKENSIS 1740. (Közzétéve a „Num. Közlöny“ IV. k. 70. l.)

Kollonichnak telepítő politikáját is megérzi megyénk numizmatikája. A külföldi, különösen pedig a német telepesek idegen pénzt hoznak magukkal, melyek azután különböző körülmények között átöröklődnek miránk.

A XVIII. század közepétől a XIX. század második

negyedéig semmiféle Bácskára vonatkozó érmészeti emlék nem merült fel.

Szabadságharcunk idejéből is maradt reánk egy érmészeti emlék, melynek története majdnem olyan viszontagságos, mint magáé a harcé, melynek emlékére készült.

A szenttamási győzelem emlékére a harcban kitűnt vitézek ékesítésére a szegedi kormánybiztosság Kocsis János szegedi aranyművesnél harangérből 6000 darab érdemjelet rendelt. Kocsis segédi jó magyar fiuk lévén, letették a pörölyt, otthagyták műhelyüket s kardot ragadtak a haza szabadságának védelmére. Így az ötvös magára maradvá, munkája lassan készült. Az érme elkészülésekor Szegedet az ellenség már elfoglalta. Kocsis félve az ellenség bosszújától munkáját elásta. Az ausztriai kormány tudott a szenttamási érme készítéséről és miatta sok és hosszú ideig tartó zaklatást kellett Kocsisnak kiállania. A 60-as évek elején amikor a sötét abszolútizmusnak végső vonaglását látta, kiásta az érmeiket rejtekhelyükből és Bognár Lajos kovácsmesternél harangot öntetett belőlök. Így veszett volna nyoma az összes érmeeknek, ha Kocsis felesége vagy 25 darabot el nem tett volna.

Az érmet nyolc homorú oldal határolja, melynek esusaiban kis gömböcske foglal helyet. A sima szegéllyel és egy lefelé irányuló levéllel bíró babérkoszorúval határolt mező pontokkal van elütöbbé téve a többi részekről. A babérkoszoruban SZENT | TAMÁS | APRIL. 3-án | 1849.

A rendjel másik oldalán négyágú csillag van.

Legnagyobb ármérője 3·5 cm.

Irodalma: Szeremlei Samu. Magyarország krónikája az 1848/49. évi forradalom idejéből. (Pest, 1867. II. k. 94. l.)

Reisner János. A régi Szeged. (Szeged, 1884. I. k. 223. l.)

Szendrei János dr. Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon. (Budapest, 1896. 853. l. 182. t.)

Szabadságharcunk alkalmával csupán Szabadka készített 1849. március 10-én 20 kros papírpénzt. A káponyai dicső

esatánk után (1849. márc. 5-én) a katonák Szabadkán voltak elszállásolva és ekkor a Kuluncsics István polgármester és Josics Boldizsár főkapitány pénzszüke miatt szükségpénzt akart kibocsájtani. Ezen szükségpénz csak egy hiányosan kitöltött próbanyomatban maradt reánk, mely jelenleg a m. n. muzeumban őriztetik. Iványi István véleménye szerint felsőbb engedély hiányában nem készítettek több papírpénzt. Gohl Ödön az egyetlen példányt az ideiglenes pénzsükség elmúltával magyarázza.¹⁾

A szabadságharcunktól napjainkig terjedő idő érmeit feloszthatjuk személyiekre, egyletiekre és kiállításiakra.

1861-ben Tököly Szávának a szerbek nagy maecenásának születése századik évfordulóján készítettek Ujvidéken emlékérmét. Érmének²⁾ előlapján Tököly jobbra néző mellképe foglal helyet mellfodros nyitott atillában, körülötte.

САВА ТЕКЕЛИЯ ВЪЗЕШКИ И КЕВЕРМЕШКИ.

A mellkép alatt ivalakban az előbbinél kisebb betűkkel:

POV, 17 ЛУГ. 1761 † 21 СЕПТ. 1842 Г. Az érem

hátlapján: **УСПОМЕНЪ (17 АУГУСТА 1861 ГО-**

ДИНЕ КАО СТОГОДИШНИЦЕ) САВЕ ТЕКЕЛИС

БЛАГОДАРНА (МАТЦА СРБСКА) У ПЕШТИ

irat van vonalkörben, e körül az érem szegélyén pedig **СВЕ**

ЗА ВЕРУ И НАРОДНОСТЪ * körirat. Anyaga bronz.

Átmérője 50 mm.

Szvetozár Miletics dr.-nak az ujvidéki Omladina szerb irodalmi kör elnökének tiszteletére készült apró játékpénzhez hasonló, nagyon silány sárgaréz érmecke. Érmének előlapján Miletics balra forduló mellképe látható. Fölötte félkörben **Д. П. СВЕТОЗАР МИЛЕТИЋ** körirat van. Hátlapján nyelvét kiöltő, szárnyát kiterjesztő kétfejű sas foglal helyet, jobbjaiban kormánypálcát, baljában keresztes országalmát tart. A sas mellén paizs van ágaskodó oroszlánál.

1) T. T. Évk. XV. évf. 118. l.

2) Gohl Ö. Budapest újabb emlékérméi 534. sz.

A sas fején korona e felett ЦРНА | ГОРА (Montenegró.) A belső mezőt babérkoszoru határolja. Ennek levelein azon országok és vidékek nevei olvashatók, melyekre a nagy délszláv birodalom megalakításához igényt tartott. Így van többek között felemlítve БАЧКА (Bácska), БАНАТ (Bánát), СРЕМ (Szerémség), ПРИМОРЈЕ (Tengermellék), ХРВАТСКА (Horvátország), СЛАВОНИЈА (Szlavonia), БОСНА (Bosznia), ХЕРЦЕГОВИНА (Hercegovina).

Ezen kis érmecskét — mely a határszélen a nép között lett kiosztva — a zombori szállásokon lakó szerbség, arany-péNZ gyanánt vette meg szerb kereskedőktől. A nagy szláv birodalom eszméjének hívei manapság is kegyelettel őrzik a kis emléket. Miletics alakját imába és énekbe fűzik, mondván: „ha szükség lesz reánk, csak hívjál s mi mindannyian ott leszünk.“

Kiss Gábornak a Ferenc-csatorna igazgatójának fia tiszteletére két bronzlapból összeállított üres érmet készítettek tisztelői. Az érme előlapján farkát saját nyaka köré esvaró kígyó koszorut képez, melyen nyolc sorban a következő hibás írás van: KISS FERENCZ | GÁBORNAK, KI A DUNÁT TISZÁVAL ÖSZVE | KAPCSOLAFIARÉGISÉG (így) | BUVÁR EMLÉKÜLÁRO- (így) | KONÉRZŐKNEK (így) | SZÜL: X^{BEN} 8^{AN} | 1791 | Az érme hátlapján kígyós keretben tizenegy sorban * BELLO GALL: | 1809 ET 13 N° 1832 | LAPSVT STELARVM (sic) | 1865 REDITVRO INTER,, | FVIT. PRIMVS LVDOVICAE | BAR: A HORNIG. DEIN SV,, | SANAE AGOSTON IVNG,, | TVS. PROLIBVSOTTI,, | LIA, GEISA, EVGE,, | NIO CONSOLA,, | TVS 1843.¹⁾

Multak az évek lassan anélkül, hogy megýenket különösen érdeklő személyre vonatkozó érme készült volna. Végre 1905. május 18-án Zombor városunk hazafias kegyeletének gyönyörű jelét adta, mely napon Schweidel József hős tábornokunk és nemzeti vértanunk szobrát méltó pompával

¹⁾ Gohl Ö. Budapest újabb emlékérméi 481. sz.

leplezte le. Az ünnepség fényesebbé tételére és napjának megörökítésére a Schweidel-szoborbizottság Exner Károly budapesti éremvész művésznél 250 darab bronzérmét készíttetett. Az érem előlapján a vértanú mellképe foglal helyet, tábornoki ruhában. Jobb vállánál négy, bal vállánál három, mellképe alatt két tölgyfalevéllal. Feje felett félkörben · SCHWEIDEL JÓZSEF · alatta 1849. OKTOBER 6.

Hátlapján babérkoszorúban 1905 | ZOMBOR | MÁJUS 16.
A két babérág vége között egy csillag van.

Ezen érmet, melynek tiszta jövedelme hivatva lett volna a szobor gondozásának a költségeit fedezni, a szoborbizottság egy helybeli ötvösnél, ki a deficit felének viselését elvállalta, 1 korona 50 fillérért árusította. Ezen áron mindössze 15 érmet kelt el. Nagyobb veszteség elkerülése végett, a dicső emlékü vértanunk emlékére tartott társas ebéden beszerzési áron alul 1 koronáért árusították.

A Bácskára vonatkozó érmészeti emlékek közé veszem Gozsdu Elek öméltóságának, sok évig városunk köztisztviselőben álló törvényszéki elnökének, a zombori „Szabad Lyceum“ egylet volt elnökének, a és megalapítójának öntött plakettjét. A plaketten Gozsdu balra néző mellképe alatt GOZSDV ELEK | BARÁTOMNAK | SZERETETTEL | TELCS EDE | Felette AETATIS SVAE | L | Szegélye sima, sarka lekerekített, egyoldalú négyszögletes plaket. Magassága 176 mm., szélessége 106 mm. Anyaga bronz.¹⁾

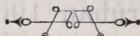
Bácska numizmatikai emlékeinek jelentékeny részét képezik a kiállítási érmek. Megyénk városai és községei készítettek ilyen érmeket a kiállítók díjazására. Közöttük van idegen nyelvű körirattal bíró is és igen sok silány készítésű. Az érmek nagy része bécsben készült, de van igen szép budapesti munka is.

Megyénk sportegyletei, középiskolái tornaversenyeiken kitünt ifjak jutalmazására készítettek érmeket. A legrégibb

¹⁾ Num. Ért. V. évf. 103. l.

egylet Bácskában az 1803-ban alakult „Bajai polgári cél-
lövész társaság“, mely számos éremmel gazdagította megyénk
érmészeti emlékeit. Sportegyleteink, önkéntes tűzoltótársu-
lataink és gimnáziumaink érmei kevés kivétellel Christebauer
& Sohn bécsi cég műtermében készültek. A régiebbek ke-
rek érmek voltak, az újabbak nyolcszögű csegelyek.

Ifj. Frey Imre.

A kőkori temetkezés emlékei megyénkben.

Ha megyénk geológiai viszonyait és geográfiai helyzetét tekintjük, fel kell tennünk, hogy a szárazföldi élet a Telecskai-
dombokon és a titeli fensíkon kezdődött. Következésképp az
ősemberi megtelepülések első nyomait is itt kellene keres-
nünk. Eddigi kutatásaink azonban feltevésünket még nem
erősítették meg, de sejtetni engedik, hogy mind a titeli
fensík, mind a Telecska déli oldala a neolith-korban szintén
be volt népesedve.

Az utolsó évtized alatt folytatott archaeológiai kutató-
saink során az ősemberi megtelepülések első nyomaival a
Duna és a Tisza mentén találkoztunk. Az évezredek előtt
lepergett emberi élet apró-cseprő vonatkozásait különösen a
gombosi és a monostorszegi telepeken eszközölt ásatások
eredményei tükrözik vissza. A jelek egyaránt és egybe-
hangzóan azt mutatják, hogy az itt megtelepült ősnépek
civilizációja már elég magas fokon állott, már t. i. abban
az értelemben, amint a kőkori ember civilizációját mérhet-
jük. De viszont az sem szenved kétséget, hogy kulturájukat
magukkal hozták. Ezen a kulturán túl, már csak a bronzkori
utódok által, az ezen őstelepek fölé emelt helyeken állapít-
hatunk meg bizonyos fejlődési menetet.

A történelem előtti idők embereinek kulturája vizsgálá-
tainál a neolith-kori népek temetkezési szokásai nyújtják a
legbeszédesebb képet. Valóban, az emberi lélek legtisztább

érzelmeinek megnyilatkozását kell hogy lássuk abban a gyöngéd gondoskodásban, mellyel szeretteiket a földi élet végső határánál körülvették.

Vagy mit jelent az a sajiáságos elrendezés, hogy a sirokat a lakások mellett, a régi otthon közelében ásták meg, ha nem azt, hogy a sirok felett való állandó örködésükkel nyugodalmasabbá tegyék szeretteik pihenő helyét; vagy mit jelent az a megható jelenség, hogy sok esetben a férfit a nővel, anyát a gyermekével közös sírban találjuk, ha nem az egymás iránti ragaszkodás megnyilatkozását, vagy azt a törekvést, mellyel az elhunyt végső óhaját teljesítették, hogy ezzel is könnyebbé, elviselhetőbbé, kedvesebbé tegyék a sír rideg magányát.

Van ezeken kívül több más momentum is, mely méltán felkeltheti figyelmünket. Ott találjuk az eltemetett mellett mindazt, ami életében kedves tárgya volt: csecsebecsét, eszközeit, fegyverét, állatát, sőt még a tulvilági utra szánt étel elhelyezésére szolgáló edényt, illetve annak cserepeit is. Hittek a tulvilági életben. Ennek a reményében bucsuztak el az elköltözöttől. A halált nem tartották végkimulásnak, legfeljebb mély álomnak. Erre tanítanak bennünket az ilyen telepeken feltárt sirokban zsugorítva fekvő vagy ülő ősemlékcsontvázak is. „A zsugorított helyzetű temetkezés a legősibb temetkezési szokás, mely egész Európában, a palaeolith-kortól kezdve a bronzkor szakáig nagyon soká fentartotta magát.“ (Wossinszky „Tolna vm. tört.“ 59. lap.)

Ez a temetkezési szokás a kőkorszakban annyira általános volt, hogy amint hazánk számos ismert helyén, a megyebeli neolith-kori telepeinken is következetesen az ilyen módon való temetkezés példáival találkozunk.

A gombosi sirokat Cziráky Gyula jeles munkatársunk borította fel. A sirokra és a bennök fekvő csontvázak helyzetére vonatkozó adatait két fotografiai képpel is megerősítette.

A csontvázak rendes iránya D—É. Délen van a fej, északon a láb.

Egy sirban a csontváz hanyatt fekvő helyzetben volt. Feje kissé balra fordult. Jobb kezének a fejét erősen a nyakhoz huzzák, a balét valamivel lejjebb, a mellen helyezték el. Térde annyira fel volt huzva a törzs felé, hogy jobb lábának alsó szára 45°-os szöget képezett a combcsonttal, a bal pedig alig néhány fokot. E mód szerint eltemetve 3 csontvázat talált. Az egyik sirban az elhunyt háta mögött egy teljes szarvasmarha-csontváz feküdt. Ennek a sirnak a fenekét nagy cserépdarabokkal bélelték ki; sőt az emberi és a mellette fekvő marhacsontváz is nagy cserépdarabokkal volt betakarva. E cserepek közt finomabb művű mészbetétes edényektől származók is előfordultak.

A negyedik sirban két csontváz volt. Az egyik a leirt mód szerint összezsugorítva, a másik azonban nem.

A gombosi ősemléknek különálló temetője nem volt. A sírok mind a lakások közt és azok közvetlen közelében feküdtek. E célra a konyhául és éléstárul szolgáló kaptár-alaku vermeket használták fel.¹⁾

A monostorszegi Opoljenik-féle őstelep közelében 1901-ben rigolozás közben szintén találtak egy zsugorított csontvázat. Ennek feltárását e sorok írója eszközölte. E csontváz 47 cm. mélységben, jobb oldalára fektetve pihent ősi sirjában. Jobb karja hátra huzva a gerinc-csigolyák alatt feküdt; balkarja ugy volt összezsugorítva, hogy a könyék a hastájékon, a kézfej pedig az arc közelében nyugodott. A láb hasonlóképp volt zsugorítva, úgy hogy a térd majdnem a könyékhez került. A fej délnyugati, a test többi része északkeleti irányban feküdt. Közelében egy kézzel formált szürke, inkább száritott, mint égetett 6 cm. magas, befelé hajló peremű edénykét találtak. A sirtól mintegy 20—25 lépésnyire pedig egy földbevájt putri helyét fedezték fel, melyből sok vörösre

¹⁾ Évk. XVII. évf. III. füz. *Czirákgy* Gyula: Gombos régi emlékei.

égetett, pelyvával gyurt, itt-ott vesszőbenyomatos rögöket és őskori agyagedénycserepeket hánytak ki.¹⁾

1905-ben egy újabb felfedezést tettem. U. i. Szauerborn Károly zombori nagybirtokosnak a községünk határában levő szállásán téglát égettek. Ufholtr Jakab vállalkozó 1905. júl. 12-én értesített, hogy a téglamunkások hellyel-közzel kultur-réteggel kitöltött gödrökre, azokban cserepekre, csontokra, hamurakásokra, smef. akadtak; sőt 3 sirt is találtak. Másnap a helyszínére kirándultam, ahol a következőket konstatáltam:

A hely az ősemberi telepek jellegével bir. A kubik-gödrök partoldalaiban egymástól 4—5 m-nyire putrilakások nyomai mutatkoznak. Ezek között fekszenek a sirok. A harmadik sirt saját kezemmel ástam fel. A sir alig $\frac{1}{2}$ m. mély volt. A munkások állítása szerint a másik kettő sem volt mélyebb. A fej kelet, a lábak nyugati irányban feküdtek. A váz itt is a jobboldalán pihent úgy, hogy a jobb kar a törzs és a medence alatt nyújtózkodott. A lábakat térdben felhuzva szintén erősen zsugorított helyzetben találtuk.

A sir mellékletei: egy jaspópálból való kőkés penge, egy quare kavics parittyakő és egy vadkanagyartöredék. Mind a három tárgy a medence táján, a jobb kézfej mellett feküdt.

Mint örvendetes körülményt regisztrálom, hogy a telep átkutatását ez évi munkaprogrammunkba beillesztettük s a nagyérdekű ásatásokban dr. Török Aurél hirneves anthropológusunk is résztvesz.

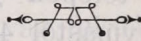
A kőkori népek szokásait annyira jellemző zsugorított csontvázak sirokat megyénk egyéb helyein is ismerünk. Ezekről azonban közelebbi adataink nincsenek. Így Kulán, a Telecska oldalában guggoló csontvázakat rejtő veremsirok vannak. Hasonló sirokat találunk Cservenkán is, a község alatt a Telecska oldalában. 1902-ben Nemesmilitics határa-

¹⁾ Arch. Ertesítő XXV. évf. 242—249. l. Gubitza Kálmán: Ásatásom az Opoljenik őstelepen Monostorszeg határában.

ban, a nemesmilitics—csonoplyai határ felett elhuzódó domboldalban szintén ülőhelyzetben eltemetett csontvázakat fedeztek fel. A Szilberek és Ósztapár határszélén levő u. n. Katharina-berg-en is guggoló helyzetű csontvázakról beszélnek.

Mindenesetre érdemes lesz az itt számon tartott helyeket is felkutatni, mert ahol temető van, ott telepnek is kell lenni. S minél több telepet kutatunk át, annál világosabban fog meggyénk őskori története is kibontakozni a rég mult idők ködös homályából.)*

Gubitz Kálmán.

A begecsi romok.

Az Idatius-féle Fasti szerint, a szarmata-jazygok földjén, Bononiával szemben római vár (castra) épült. A Notitia Dignitatum ezt a helyet „castellum Onagrinum“-nak nevezi. Bononia (v. régebben : Malata, Milatis) a mai Bánostor helyén, a Duna jobb partján feküdt.

Ezen erődöt — állítólag — Diocletianus császár korában, annak egyik caesarja : Maximianus építhette és abban a III. század végén, az Augusztusról nevezett segédcsoport, továbbá a Jovia és a Herculia nevű légiók egy-egy százada tanyázott.

Kétségtelen tehát, hogy ez a táborhely annak idején — mint a dunai rév mellett fekvő forgalmas pont — nemcsak kereskedelmi, hanem stratégiai szempontból is jelentős szereppel bírt.

E vár romjainak felkutatásával már a multban is többen foglalkoztak. Schönwisner a Duna balpartján, Futak táján ; Mommsen pedig Petrőcz körül a jobb parton kereste. Végre dr. Fröhlich Róbertnek sikerült a romokat Begecs határában a falutól délre eső „Kuva“ nevű dülőben megtalálnia. — Fröhlich a romokat nem ásatta meg, de konstataálta, hogy

*) Pótlás : Az 1904-ben folytatott kutatások során Cziráky Gy. több oly közös sirra bukkant, melyekben 4—5 ilyen zsugorított csontváz feküdt. (Arch. Ert. 1905. évf. 62. 1.)

még igen szilárdan álló alapfalak vannak, bár onnan már 1838-ban is kocsiszámra hordták el a falu szerb temploma építésére a követ. Fröhlich e romokat azonosnak tartja Onagrinum romjaival. Az irott adatok, a fennmaradt romok s az ott talált bélyeges téglák után megállapította a római eredetet s a begecsi romokat, — mint Onagrinum romjait, vezette be a szakirodalomba.¹⁾

A begecsi romok multjának tisztázásához e sorokkal két újabb adat járul. Az egyiket Dedinszky János, dunagálosi ev. ref. lelkész urnak köszönjük, aki azt jelenti, hogy egyháza irattárában, a begecsi várra vonatkozó feljegyzéseket talált. E feljegyzések a dunagálosi templom építésével kapcsolatban, néhai Rohonyi György dunagálosi (glozsáni) ev. lelkésznek²⁾ „Historia ecclesiae aug. conf. Hlozsaniensis“ c. irataiban olvashatók. Az idézett munka 86. lapján Rohonyi a következőket mondja :

„1791-ben a glozsániak nagy mennyiségű olcsó fát vettek a török háborúk idején Ujvidék mellett épített katonai kórházakból, melyek akkor lettek lebontva. Vettek ezenfelül néhány ezer égetett téglát és meszet is. Végül az uradalom engedelmével 116 és fél öl követ is tördeltek a hajdan Begecs határát ékesítő „Kuva-vár“ romjaiból. Említésre méltó, hogy a begecsi határban fekvő vár hosszú és széles területet foglalt el. Az alapfal 3 öl széles volt. A rómaiak „Onagrinum“-nak, a szarmaták „Kuvá“-nak nevezték. A Duna szemközti oldalán Bononia város feküdt; most jelentéktelen falucska : Bánostor. Nagy kár, hogy a glozsániak egy nagy feliratos követ beépítettek.“

A dunagálosi templom 1792-ben épült. Az idézett feljegyzés pedig 1802-ből származik. A tördelt 116 és fél öl kő, valamint a feliratos kő is a templom falazatába került.

¹⁾ Dr. Fröhlich R. Castellum Onagrinum. Arch. Értesítő. 1884. évf. 99—107. l.

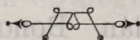
²⁾ Lelkészkedett : 1801—1831-ig.

A másik adatot a Bács-Bodrog vmegyei történelmi társulat által végeztetett ásátások szolgáltatják.

A munkálatokat Brezsovszky Vazul jegyző és Zlatanov Szilárd tanító vezették. A kutatások a 3 m. magas földterazon kezdődtek. A terasz legszélén az erődítmény alapfalainak egy részét feltárták. Ez a fal közvetlen a Duna mellett a Dunáig kinyuló dűlőút jobb felén tűnt fel. A többi a Násztits Szvetožár tulajdonát képező szántóföldön találták meg. Az egyik falazat félkör alakban vonul és tőle északi irányban, valamely szoboralapzatra emlékeztető építmény áll szemközt. Egy másik alapzat pedig keletre, a Dunával halad párhuzamosan. Az alapokban terméskő és római téglák vannak. Ezekből három bélyeges példányt muzeumunk is őriz. A téglák jegye megegyezik a Fröhlich által is említettekkel. Ezek is a Herculia legio pecsétjét viselik. E téglák, valamint az innen származó cserépedények és bronzérmek csak támogatják a római eredetet. Fröhlichnek tehát igaza van: e romok Onagrinum romjai.

Rohonyi feljegyzései és a társulat ásatásai pedig bizonyosságot tesznek arról, hogy a felkutatott romok helyét egykoron nagyobb arányú építmények foglalták el. A feltárt falazatok azonban nem nyújtanak elég világos képet és alapot arra, hogy belőlük az építmény szerkezetét közelebről is megállapítsuk.

Közi: **Gubitz Kálmán.**

Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktáiból.

— Gróf Károlyi Sándor levelei Bácsmegye nemességéhez. —

Az 1741. szeptember 11-én tartott emlékezetes pozsonyi országgyűlésen hangzott el a „vitam et sanguinem“ hatalmas jeligeje. Az európai hatalmasságok erőszakoskodásai által szorongatott Mária Terézia ekkor aratta legszebb diadalát,

mely kiindulópontját képezte a legnagyobb magyar nemesi fölkelésnek. Egy sziv és egy kar gyanánt állottak sorompóba a nemes vármegyék, — hiszen jól ismerjük mindannyian a történelem lapjairól az országban körülhordozott véres kard varázserejét.

Az előkészületek, a szervezkedés és vezetés munkálatai ama kor munkálataihoz mérten igazán pompásaknak mondhatók. Ugy báró Haller Sámuel, a „colonellus“, mint különösen a tiszántuli felkelt nemes seregek vezérletével megbízott gróf Károlyi Sándor, a Károlyi családban a legelső, ki a grófi címet viselte s kinek Mária Terézia az említett nagy nap után nemsokára, még ugyanazon hónap 24-én tábornagi rangot adott, — kitűnő szervező emerek voltak. Szakadatlan összeköttetésben állva az elszánt nemesi seregeket kiállító megyékkel: a támadó francia, bajor, nápolyi és spanyol fegyverek ellenében megmentették a végveszelemtől a Habsburgok ősi monarkiáját.

Ebből a nagyarányú nemesi felkelésből természetesen derekasan kivette a maga részét az akkori Bácsmegye is. Levéltári kutatásaim révén kezeim között vannak a szervezkedésnek a megyére vonatkozó iratai s ezek közt báró Haller Sámuelnek és gróf Károlyi Sándornak a megyei nemességhez intézett s kortörténeti szempontból kiváló érdekességgel bíró levelei és fölhevásai. A fontosabbak közül ide iktatok néhányat; idővel talán majd hasznukat fogja venni valaki, aki részletesebben meg akarja írni egykoron a régi magyar nemesi felkelésnek történetét.

1742. január 5-én báró Haller Sámuel colonellus a következő levelet intézi Nagyváradról nemes Bács vármegyéhez, újabb felkelő csapatok kiállítása iránt:

Tekéntetes Nemes Vármegye!

Mivel Felsőleges Asszonyunk az új Regimenteknek felállítását keményen sürgetné, Magamnak is in particulari Regimentem acceleratiója végett orderem érkezvén, szükséges-

képpen kívántam N. Vármegyének is ezen Intimatumát Felsőleges Asszonyunknak, kötelességem s hivatalom mellett tudtára adnom s Recruták fel állításában való szorgalmaskodását recommendálnom. Hogy pedigh annál bizonyosabban fel vett utomat continuálhassam addig is, miglen itt N. Bihar Vármegyében Recruták vizitálásával occupáltatom, ne terheltessék N. Vármegye értetni s tudósítani, érkezett é immár az . . . . és a Fegyver? vagy mikorra várják, hogy opportuno tempore compareálhassak, igyekeztvén personaliter Circulusomban lévő Városok, Districtusok és Vármegyéknél meghjelennem. Hasonlóképpen, hogy Correspondentiák invicem alkalmasban folytattassanak, szükségesnek itiltem az Inviationak modalitását N. Vármegyének föl jedzeném tudniaillik: Csongrádra inviálván nékem szóllandó Correspondentiáját, onnét pedigh más dispositiók mellett fogom vehetnem leveleimet, Debreczenben. — In reliquo Favoriban s Gratiájában ajánlott maradok Tekéntetes N. Vármegyének alázatos köteles szolgája

N.-Várad, 5. Jan. 1742.

B. HALLER SÁMUEL
colonellus.

Pár nappal később, január 8-án a fővezér, gróf Károlyi Sándor keresi fel a megyei nemességet egy levéllel az erdői várból „két rendbéli lovas katonaságh“ sürgős kiállítása iránt. Ez a levél pedig így szól:

„Az jelenvaló reméltelen háborunak Circumstantiái naponként annyira nehezdedvén, hogy mind eő Fölségének Guberniumja, mind Nemes Hazánk, Törvényeink és hajdonyi Nemes Szabadcságunk nyilvánvaló veszedelemben tapasztaltattnak forgani, s eő Fölséghe méltosztatik kegyelmessen parancsolni, Méltóságghos Palatinus Urunk eő Nagysággha nem különben a Fölségghes Regium Consilium is ahoz képpest igen szorgosztattyák, hogy az Porták és Nemes Személlyek után Generalis Insurrectionak nevezete alatt Diaetaliter determináltatott Lovas Katonaságh 14. napok alatt effective kiállittassék és

elindittassék Morva felé: Hiről mind eő Fölségének Kegyelmes parancsolattyát, mind az F. Consiliumnak az iránt aceludáltatott Itineraria Nörmával edgyütt, ahoz járult intimatutumot vette ezen T. Nemes Vármegye is, nem kétlem, akarván azért azon eő Fölséghe Kegyelmes parancsolattyának homogialis devotiom szerint eleget tennem, kívántam az T. Nemes Vármegyét annak és Méltóságához Palatinus Urunk eő Nagyságba accedaft szoross parancsolattyának conformitássához képpest ezen orderemmel értettmem, hogy az említett mindkét rendbéli Lovas Katonasághot az megirt Terminus alatt minden készülettel s interventiójára rendeltetett pénzvel igyekezze az Nemes Vármegye okvetetlenül kiállítani és az F. Consilium által, azon in Specie sub 29-a praeteriti ezen Nemes Vármegyének is meg küldetett Itineraria Norma és intimáltatott dispositio szerint alkalmas Tisztekkel, és Commissariusokkal megh is indítani, engemet ennek effectussáról addigh is szüntelenül és Circumstantialiter informálni s azoknak Cathalogussát is annak rendi szerint meg küldeni s vagyok is az iránt csalhatatlan reménséggel, hogy előbbeni válassza szerint az Nemes Vármegye medio tempore azon katonasághoz, minden szükséghez accessoriumokkal felkészítette s nem lészen fogyatkozás annak az meghatároztatott üdöre effective leendő kiállitássában és elküldetésében, különben nagyon sajnállanám, ha in Casum Contrarium (mellyet mind eő Fölséghe magha Kegyelmes parancsolattyában, mind Méltóságos Palatinus Urunk eő Nagyságba magha levelében expressé ki téssen), — az Articularis poenalitásnak obnoxialtattnék az Nemes Vármegye. Mi pediglen az Gyalogh Katonasághot illeti, asztat is hová hamarabb igyekezze az Nemes Vármegye minden készületivel edgyütt fel állítani és ad destinatum Locum statuáltatását közeléteni, — mert ezen Gyalogsághnak is szolgálattyára szinte olyan szükség lévén, valamint az Lovasnak s annak résziről is az Fölséghez Consilium az itineraria Normat meg küldvén, kelleetik ennek is

indulását admaturálni, kiknek hasonlóképen Cathalogussokat irántok adandó szorgálmatos Circumstantiális relatiót várván, maradok Erdődön, Sub 8-a Mensis Januarii 1742. Az T. Ns. Vármegyének köteles kész szolgája gr. Károlyi Sándor.“

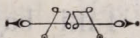
Ugyanezen hónap 20-án irt levelében már őszinte elismeréssel adózik az inzurgensek példás vitézségének gróf Károlyi Sándor. A szép levél minden sorából kiérezhető az öröm a felkelt nemes seregek hősie viselkedése fölött s egyben a reménység is a növekedő mind nagyobb szerencse és diadal bekövetkezése iránt. A derék inzurgensek valóban meg is érdemlették úgy Mária Terézia „eő Fölséghe“, mint a fáradhatatlan fővezér buzdító elismerését.

„Mostani Insurrectionak alkalmatosságával, — mondja gróf Károlyi ebben a levelében, — némely nemes Vármegyébül előre felment kevés Magyaraink (a mint a F. Helytartó Királyi Tanácsnak recens Intimatiójából is, de bővebben más hiteles relatiókból is ki tetszik) — mihelyest az ellenségre akadtak, oly dicsiretessen s heroice viselték magukat, tovább is viselik, hogy természeti példás vitézségeknek recognitionját nem csak Fölséghe Királyné Asszonyunknak s az egész Fölséghe Udvaratul publica érdemlették, de magát az ellenséget is annak meg vallására kinszerítették s nagyon meg rettentették és ugyan annyira diadalmassá tütte máris az Fölséghe Ur Isten (ki az igaz ügyet Segéteni szokta) Fölséghe Asszonyunk fegyverét, hogy némely része eő Fölséghe Királyi Seregének már Baviában is gonosz ellenségünknek Lakó helyére penetrált, nagy reménységünk nagyon Istenben, hogy fel menván még hátra lévő sokkal számossabb Magyar népünk annyival inkább minden igassághon kívül reánk törekedő ellenségeink confundáltattni foghnak s utat fogh nyitni az Szerencse meg hanyatlani láttatott édes Nemzetünk réghi virágának, dicsőségének is meg tevésére; melly virágzó Zsengéjét Nemzetünk virtussának s az által Fölséghe Asszonyunk fegyverének kezdett boldogulását, kívántam a T. Nemes Vármegyével

magam is pro gaudio Superabundanti, communicálnom oly véggel, hogy a T. Nemes Vármegye a praemittált, szerencsés és dicsőséges progressust, maga Gremiumában publicáltattván maga Insurgálandó népét (ki már ugy hiszem utóbbi szorgalmasztató parancsolatokhoz képpest készen is vagyon) szükséges provisioval mentül elébb a F. Consilium által transmittált Itinerárium szerint a szerencsének meghnyilt uttyára megindítani s nékem azoknak Cathalogussát tempestive megküldeni s máskint is Expeditiójokrul, genuine és Circumstantialiter informálni ne terheltelessék, Maradván In Castro Erdőd, Sub 20. Januarii 1742. Az T. Ns. Vármegyének köteless kész szolgája gr. Károlyi Sándor.

Egyelőre ennyit e levelekből. Lesz alkalmam e helyen rendre a gróf Károlyi fővezér későbbi leveleit is megismertetni. A történelem-kutató előtt kiváló érdekességgel birhatnak ez irások, melyek most, megszabadítva a százados portól, mintegy új életre kelnek. És mi is bővebb betekintést nyerhetünk a régi magyar nemesi fölkelés ügyes-bajos dolgaiba.

Zsoldos Benő.

Gr. Csáky Miklós installációja 1747-ben.

Irtta: **Dr. Závodszy Levente.**

Hogy gr. Patachich Gábor kalocsai érsek 1745. dec. 5-én őseihez költözött, árván állott Bácsmegye főispáni széke, pedig már az ur 1747-ik esztendejét irták. Még közel fél esztendő telt el, a mig Mária Terézia május 31-én gróf Csáky Miklós kalocsai érseket Bácsmegye főispánjává kinevezte.

Atyjának, Csáky István országbirónak a tizenötödik gyermeke, Miklós, Barkóczy Máriától született 1698. dec. 5-én. Papi pályára lépván, Rómában tanult s 1720-ban szent-

jóbi apát, majd nagyvárad kanonok, 1734-ben nagyprépost s 1737-ben várad püspök lett. Innen emelte a király kegye 1747-ben kalocsai érsekké s bácsmege főispánjává.¹⁾ A mege bizalmasan értesülén a kinevezésről, június 20-án Baján tartott közgyűlésében elhatározza, hogy üdvözli az új főispánt; s ha majd Pestre vagy Kalocsára érkezik, a mege képeben tisztelegni menjenek Szentgyörgyvölgyi Csupor József Ádám alispán, Miskolczy István jegyző, Tajnay Mihály és Latinovich Péter elnökök.²⁾

A főispán Bécsből július 8-án keltezett levelében köszöni meg az üdvözlést, amit a mege július 31-iki futaki közgyűlésében olvasnak fel.³⁾

Augusztus 21-én Baján a mege részleges (particularis) gyűlést tartott, a melynek egyetlen pontja a főispáni kinevezés volt. Miután biztos értésükre esett, hogy a főispán most Pesten tartózkodik, a június 20-iki gyűlés értelmében elhatározzák, hogy a deputatusok Pestre induljanak s hódolatuk jeléül ajánljanak fel egy hatos fogatot 7 lóval, amit a megyei adószedő a házipénztárból szerezzen be.⁴⁾

Ketten, a megyei alispán s a jegyző el is mennek s 10 napi utjokról a szept. 4-iki bajai közgyűlésen jelentik, hogy az érsek mind a hódolatot, mind pedig az ajándékot köszönettel fogadta s egyben a megyének szóló királyi kéziratot nekik átadta,⁵⁾ amit fel is olvasnak eképen:

„Bizva szeretett hívünknek, Krisztusban tisztelendő atyánk, Gr. Keresztszeghi Csáky Miklós kalocsai érseknek irántunk tanusított hűségében, neki adományozzuk Bácsmege főispáni tisztét. A miért is értésekre adván, meghagyjuk és megparancsoljuk, (megértvén a mi kegyes akaratumkat),

1) Később, 1751. július 30-án esztergomi érsekké lett. (Nagy Iván: Magyarország családai. III. k. 82—84. l.)

2) 44. pont. — Prothocollum ab. anno 1744 usque 1754—257. l.

3) 12. pont. — U. o. 264. l.

4) U. o. 268. l.

5) 1. pont. U. o. 269. l. — Ugyanezen közgyűlés a 11. pontban a két deputatus napi 4—4 rénes forint költséget szavaz meg. U. o. 273. l.

ezentúl öt törvényes és kétségtelen főispántoknak tartásátok és ismerjétek, s tőle a szokott esküt vévén, neki a köteles tiszteletet s engedelmisséget megadjátok, intézkedéseiben segítségére legyetek, s neki minden főispáni dolgában engedelmeskedjétek; egyébként nem cselekedvén.“¹⁾

Hódolattal vette tudomásul a megye a másik királyi leiratot is,²⁾ a melyben gr. Eszterházy Ferenc borsodi főispánt és királyi tárnokmestert a beiktatásra királyi biztosul nevezte ki, valamint ennek rendelkezését is, hogy a főispáni installációra, Bajára okt. 8-ára a megye közönsége mentül nagyobb számban jelenjék meg.³⁾

Mivel pedig ilyen ünnepélyes alkalommal a főispán és a kir. biztos méltóságos személyeken kívül az ország fő- és közrendjéből számosan jelennek meg, gondoskodni kellett az ünnepség rendezéséről. Ami apró marhát és élelmet a megyében lehet beszerezni, az adózó néptől kell összeszedni, míg a szükséges fűszerszámokat Budán vagy egyebütt a házipénztárból vásárolja be Prusinszky Ferenc adószedő uram. De mivel egyedül nem faluzhatik s nem gondoskodhatik mindenről, melléje rendeli a közgyűlés Baranyai Miklós esküdt-komiszáros uramat. Meghagyják nekik, hogy az ünnepséget úgy rendezzék, mint 14 évvel ezelőtt Patachich Gáborét Bácsón,⁴⁾ ha pedig az ünnepség programját Baján kidolgozták, közöljék az alispánnal, a főispánnal és a királyi biztással.⁵⁾

Lett is erre lótás-futás! De nem is csoda, ha elgondoljuk, hogy egy megye nemességének kellett enni s inni-

¹⁾ Mária Terézia Bácsmegyéhez. Bécs, 1747. május 31. (Bács-Bodrogh megye lvtár. III. 13/1747. jelzet alatt. — Prothocollum stb. 2. pont. — 269—270. l.)

²⁾ Mária Terézia gr. Eszterházy Ferenchez. Bécs, 1747. július 1. — Bács-Bodrogh megyei levéltár u. a. jelzés alatt.

³⁾ Gr. Eszterházy Ferenc Bácsmegye közönségéhez. Pest, 1747. aug. 29. — Megyei lvtár. III. 1/1747. jelzet alatt. — Prothocollum stb. 3. pont. 270. l.

⁴⁾ Lásd: Patachich Gábor főispáni installációja 1733-ban c. dolgozatomat. — Bács-Bodrogh megyei tört. társ. évkönyve 1907. évf. I. füzet.

⁵⁾ Prothocollum stb. 4. pont. 270—271. l.

valóról gondoskodni, no még a 7 fekete, egymáshoz illő paripát összeszerezni. Nem is akadt egy helyen! Még a szegedi vásárt s a Tiszántúlt is megkellett járnia Vermes László szolgabíró uramnak, amíg 425 frtból a fogatot előteremtette.

Prusinszky Ferenc adószedő s Baranyai Miklós esküdtkomiszáros uraimék Péterváradra mentek, s 8 kiló mazsolaszőlővel, közel 7 kiló fügével, 7 és fél kiló datolyával, 12 kiló török kávéval, 12 és fél kiló olajbogyóval, 390 font hallal, meg egy kis itókával tértek meg. Hisz csak egy jó nyúlgrásnyira volt már hozzájuk Karlóca, s még talán hivatalon kívül is átnéztek volna egy pintre, hát még kiküldetésben! Hoztak is 157 frt s 50 dénár árú, 23 és ½ hekto jó karlócai veresbort, jó étvágycsinálásra meg másfél hekto édes absintet 24 frtért, és 3 icce, jó két liter rozsólis pálinkát.¹⁾

Lang János becsületes fűszerkereskedő Budáról, meg Győrből szerezte a fűszerszámokat. 100 font cukor, finom s közönséges felesen, 25 font keserű és édes mandola, 136 darab citrom, 100 narancs, tea, csokoládé, piskóta, kétszersült, parmesán, svájci, hollandi sajt, szalámi, capri bogyó, 8 font szardella, 5 hordócska mustár, faolaj, makaroni, milánói rizs, bors, gyömbér, szerecsendióvirág, szekfűszeg, fahéj, sáfrány, babérlevél, lencse, borsó, 37 font só, borecet került elő társzekeréből, meg a boltjából. Ő szerzett be Tolnából 2000 fekete rákot, meg 11 teknősbékát.

Hát még a húsmennyiség csak derekas! 1206 font marhahús, 215 font borjúhús, 122 font sertéshús, 86 szál kolbász, s 5 darab nyelv.

De a karlócai boroeskát keveselték s vettek még 2 akó jó somlyait 6 frtjával, 8½ akó fehér szegszárdit, 18 hekto bajait és 4 akó szegszárdi ó-ürmöst.

¹⁾ A súlymértékek okkában (1·28 kg.), az ürmértékek átalagban (75 liter) vannak. Ezeket számítottam át.

Klipper Bálint pékmester 1315 zsemlyét és 718 barna kenyeret sütött s a konyhába 180 font lisztet adott be a szakácsoknak, meg a cukrászoknak. Dolgozott ott a kőműves, ács, asztalos, festő. S ha netalán az éjszakába nyulnék be a lakoma, a vaskereskedő lámpásokat meg gyertyatartókat adott be.

Mozsárdurrogás nélkül el sem lehet képzelnünk installációt. 230 font puskaport hozattak, hozzá meg két péterváradi tűzért s 3 budai pattantyús mestert fogadtak.

Ily készültek között virrad meg Baja mezőváros okt. 8-ikára. A megyei nemesség nagy számban sereglik össze Csupor József alispán szállásán. Ott találjuk báró Orczy Istvánt, a bajai uradalom örökös urát, Kiss József kalocsai örkanonokot, táblai első assessort, Csernovich János alezredest, a futaki uradalom birtokosát, Miskolczy István megyei jegyzőt, Tajnay Mihály, Latinovich Péter és Pavianovich Mihály táblai assessorokat, — régi ismerősünket, Prusinszky Ferenc megyei adószedőt, Kereskényi György, Lukácsy András szolgabirákat, Zbisko Mihály kamarai ügyészt, Pogner András és Póka Dávid érseki tiszttartókat, Scepanovich Imrét és Pereszegy Mihályt, a bajai uradalom tisztjeit, Csejtey Antal, Csabay József, Brestyánszky János, Glacz Ádám és Sosterich Márton komiszárosokat, azonkívül a megyei nemesség számos tagját s a szomszédos Pest, Baranya és Tolna megyék követeit. A közönség sorait még élénkebbé teszi 224 katona, 166 lovas s 30 részben megyei, részben kamarai pandur.

Összegyülekezvén a nemesség, bandériumban vonul a főispán s a királyi biztos szállására. A megye zászlaját Csejtey Antal tartja s mellette halad kivont karddal Vermes László szolgabíró s Baranyai Miklós esküdt, előtte pedig Kereskényi György főszolgabíró. Szállásáról majd a ferencesek templomába kísérik a királyi biztost s felhangzanak a Veni Sancte hangjai. Az istentisztelet végeztével vissza-

kiséri a banderium ö méltóságokat, a nemesség pedig a gyűlésterembe siet, amelynek ajtajában két megyei pandur áll őrt.

Az alispán megnyitva a gyűlést, Tajnay és Zbiskó Mihály deputatusok meghívják gr. Eszterházy Ferenc királyi biztost, míg a szomszéd megyék követeit s más nemes urakat Bogdányi Ferdinánd főkomiszárius és Adamovics Bálint esküdt uraimék.

A belépő Eszterházyt mozsárdurrogás kíséri, benn pedig Kedri Boldizsár, kalocsai éneklőkanonok üdvözli, amit megköszönvén, bemutatja megbízólevelét s a főispáni kinevező okiratot, a miket alattvalói hódolattal tudomásul vévén, az érsekért ugyanazok küldetnek ki.

A megérkező érseket a királyi biztos ünnepi beszéd kíséretében bevezeti főispáni méltóságába, mire kilenc szál cigány tust huz s a mozsarak megdördülnek.

Az új főispánt, miután hálás szavakkal köszöni meg ő felségének a kegyes kinevezést s a királyi biztosnak beiktatását, a közönség nevében a megyei jegyző üdvözli, mire felhangzik a lelkes „Vivat“, cigányzene és mozsárdurrogás.

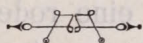
Az ünnepi gyűlés bevégeztével ismét az Isten házába vonulnak, ahol lelkesen zug az ének: „Te Deum laudamus.“ — Innen szállásaikra térnek, hogy a fáradoalmak után a lakománál kerüljenek egybe.¹⁾

A papramorgó, rozsolis, ürmös, a jó ételek s a tüzes borok megteszik hatásukat. Egy nap rövid ilyen nagy ünnep megtülésére. Előkerülnek a világitó eszközök, felvirrad a második s harmadik nap is s még permanenciában találja az ünnepi gyűlést. Szükszavu e helyen a megye jegyzőkönyve, s csak azt jegyzi be a nótárius, hogy október 9-én és 10-én a főispán és a királyi biztos ö méltóságoknak Hajósra tör-

¹⁾ Dispositiones circa installationem stb. Bács-Bodrog megye levéltárában I. 2/1700. jelzet alatt.

tént elutazása — s utána teszi szerényen — meg a közbejött ünnepségek miatt ülést nem tartottak. Ha még hozzávesszük, hogy az ünnepségen elveszett 11 kanál, 12 kés és villa, 2 cinntál, 6 cinntányér s összetörött 2 nagy fazék, 2 nagy lábas, 4 korsó és 19 üvegedény, — nem kételkedhetünk abban, hogy több mint másfélszázaddal ezelőtt 1663 frt s 41¹/₂ dénárba kerülő installáció emelkedett hangulatban folyt le.¹⁾

A torzsai németek szokásai.

(Folytatás.)

Kiolvasó versikék és mondókák (Auszahlreime).

A legtöbb játék kezdetét sorsolás útján döntenek el a gyermekek. Körbe állnak és az egyik mondja:

1. Entli mentli,
Szabad tentli.
Gri weisz,
Apadeisz
Erre kere, kric.²⁾

Akire az utolsó szó esik, az kiáll és a kiolvasás — minden szó egy-egy gyermekre esik — tovább foly. A ki utolsónak marad, az kezdi a játékot.

2. Entli mentli, Trei getentli, Wie die Fiehs Im Feld rumschwänzli. Ich und du, Millers Kuh, Millers Esel, Das bist du!	3. Eins, zwei, Politzei. Drei, vier Grenadier. Fünf, sechs, Alti Hex. Sieben, acht, Guti Nacht!

¹⁾ A beiktató gyűlést lásd: Prothocollum stb. 276—278. ll. — A költségjegyzék: Specificatio rerum pro solemnii installationis occasione stb. Megyei levéltár I. 2/1700 közös jelzet alatt.

²⁾ V. ö. Höhr, Siebenbürgisch-sachsische Kinderreime u. Kinderspiele. 60., 43.

Nein, zehn, 4. Antantinusz,
Schlafen gehn! Rája, rakatinusz.
Elf, zwelf, Rája, raka
Kummen di Welf.¹⁾ Tika-taka,
Vija, waja, wampusz.²⁾

*

5. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

Fahren wir nach Waitzen.

Kaufen wir eine rode Kuh,

Was sie sch . . . t,

Das frisst du!³⁾

6. En, ten, tanz.

Der Endrich losst e F . . . z.

Losst ne in die Federe,

Gobts gudi Wedere. (Wetter).

7. Her Natär

Schickt mich her.

Ob das Kerbl

Fertig wär?

Morgen um acht,

Werd's g'macht.

Morgen um nein.

Werd das Kerbl ferdig sein.

Máskép:

8. Herr Notär

Schickt mich her.

Ob das Kapsl,

Fertig wär?

Morgen um sieben,

Wird's geschrieben.

1) U. o. 86., 45.

2) U. o. 30., 41.

3) V. ö. I. m. 71., 44. és 98., 46.

Morgen um acht,
Wird's gemacht.
Morgen um nain
Wird das Kapsl fertig sein.

9. Egyedem begyedem
Sugolyó.
Kecske szarvas mogyoró.
Tin taun,
Tamataun.
Te eredj ki!

(E kiolvasó versike magyar eredetű, de használják a német gyermekek is.)

10. Die Gans hat in de Kibl gebisz.
Wie viel Lecher hat se gebisz?
3, 6, 9.
Mád hól Wein!
Knécht schenk ein!
Herr sauf aus!
Du dicker Pú.
Pische grade wecker draus.¹⁾

11. 1, 2, 3,
Hicke, hacke Heu,
Hicke, hacke Hawerstroh.
De Pauer hof sei Frá verlör.
Er sucht se mit de Hunn,
Die Katz schlát die Trum,
Die Mäus kehre die Stube aus.
Die Ratte frász de Dreck endus
Tran's iwer die hobi Prick,
Breachen se alle Hals unn G'nick.²⁾

¹⁾ V. ö. I. m. 96., 46.

²⁾ U. o. 78—83., 44—45.

12. Éne, méne mikatréne
Gésche mit in's Ungreland.
S Ungreland is zugeschloss.
Steht e Mádche an de Wand,
Hot e roder Appl in de Hand.
Es mecht ne gern esse,
Awer s hot ké Messe'
Fallt e Messr vum Himmel erunner,
Schlát dem Mádche s Hautche ab.

—
Pauer pinn dei Hunche ó,
Doss es mich net peisse kó.
Beist es mich
So stráf ich dich
100 Thaler dreissich.')

13. Ön, dön, drua, kata.
Madmazella via, vata.
Madmazella via, va.
Machen sie die Thure zu!
Denn es ist mir gar nichl lieb,
Wenn die Thüre offen blieb.

14. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.
Die Soldaten gehen nach Danzig.
Danzig fangt an zu brennen.
Die Soldaten müssen rennen.
Ohne Strümpf, ohne Schuh
Fahren sie nach Frankreich zu.
Ist der Schlüssel abgebrochen
I, o u,
Draus warst du!')

1) U. o. 102., 103., 104.

2) V. ö. I. m. 100., 46. o.

(Az első 4 sort a torzsai gyermekek elferditve mondják :

1 . . . . . 20.

Machen die Soldaten einen Tanz

Der Tanz fangt an zugbrennen — — —

Persze ennek semmi értelme sincsen.)

15. Ein Schmied will ein Rad beschlagen.

Dazu muss er Nägel haben.

Rath wie viel?

Akire az utolsó szó esett, annak befogják a szemét és mond egy számot. Amennyit mond, annyit számitanak rajta kezdve. Akire az utolsó szám esik, az kiáll.¹⁾

16. A következő kiolvasó már kölesönvett a szomszédos szerbektől. De mivel sokszor használják, ide iktatom :

16. Gospojica, frajlica,

Od kuda ste vi?

I za Grada, Novoksada

Sinterova tyi.

17. Fritz kauft einen Garten ;

In dem Garten ist ein Baum,

In dem Baum ist ein Nest,

In dem Nest ist ein Ei,

In dem Ei ist ein Dotter,

In dem Dotter ist ein Brief,

In dem Brief steht geschrieben :

Die Knaben sollen die Mädchen lieben.²⁾

18. Adam ist in Garten gegangen,

Wi viel Vögel hat er gefangen?

Ein, zwei, drei,

Du bist frei.³⁾

¹⁾ U. o. 101. 46. o.

²⁾ V. ö. I. m. 91., 46. o.

³⁾ U. o. 59—63., 43. o.

19. Ochse Esl Tintefass
Geh in die Schul unn lern was.
Wann de hein kummscht,
Kansche nix,
Wersche mit de Rut gewirt.¹⁾
20. Hujjé!
Nude de Sté
Han di Beddeleit Hochzeit:
Geit di Maus, (Geigt)
Tanzt die Laus:
Hupst é Flog zum Finster naus.
Hockt e Männche uf'n Dach,
Hot sich krumm unn schepp gelacht.
Sitzt e Kätzche hinnerem Schank,
Kreischt eo, wie die kile.
(Wart du Kätzche)
Ich wer der 's Loch verkeile!
21. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7,
Meine Mutter kocht Rüben.
Meine Mutter kocht Speck.
Du dicker Pú'
Pische grade wecker weg.
22. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7,
Wer hat mir diesen Brief geschrieben
Ei wohin?
Nach Semlin,
Wo die schönen Mädchen sin.

Közli: **Hajnal Ignác.**

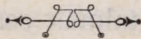
* * *

Ezzel befejeztük azoknak a néprajzi adatoknak a közlését, melyeket tagtársunk nagy szorgalommal összegyűjtött

¹⁾ U. o. 59—63., 43. o.

a torzsai németek életéből. (Lásd: Bácskai babonák. XVII. évf. 1., 2., 4. — XVIII. évf. 4. füzet. — Torzsa község a szabadságharcban. XVIII. évf. 1. f. — A torzsai németek szokásai. XIX. évf. 4., XXII. évf. 1., 2. f.)

Kivánatos volna, hogy munkatársaink egyéb községek néprajzi adatait is összegyűjtenék. Évkönyvünkben készségesen közöljük az eféle érdekes dolgozatokat.

Vegyések.

Mária Teréziának Bácsmegyétől kapott kávája.

Gróf Csáky Miklós kalocsai érsek bácsmegyei főispán levele Latinovics Péter II. alispánhoz Bácsmegyében:

„Mivel tudom azt, hogy Felséges asszonyunk a chavét igen szereti, reménlem, kedvesen venné, ha valamely friss török chavét azon a részen szerezhette kegyelmed és azzal ő Felségének, ha Pestre lejön, a Nemes Vármegye kedveskednék, mely iránt legközelebb elvárom kegyelmed tudósítását, hogyha személyem szerint meg nem jelenhetnék Pesten, előre Méltóságos főkomornyik gróf Kevenhiller uram Ő Excellentiájának tutára adhassam és kérhessem azon, hogy ő Excellenciája a Nemes Vármegye nevével Felséges asszonyunknak praesentálni méltóztatnék. Pozsony, 1751. július 7. Gróf Csáky Miklós kalocsai érsek.“¹⁾

A lojális vármegye bizonyára készségesen beszerezte a „friss török chavét“, s hódolattal praesentálta a Felséges asszonynak.

E levél egyszersmind érdekes adatul szolgál Bács vármegye kereskedelmi összeköttetéséhez.

T.

---

¹⁾ A Magyar Nyelv c. folyóirat 1906. évi 7. füzetéből.

József császár lakodalma és Bácsmegye.

Csupa elsárgult irások között buvárkodván mostanában Bács-Bodrog vármegye nagy levéltárában, kezembe került többek között Magyarország utolsó nemzeti nádorának: gróf Batthyány Lajosnak az a meglehangu levele, melyet 1760. június 24-én Bácsmegye közönségéhez intézett. Ebben az érdekes levélben a József nádornak, Mária Terézia legidősebb fiának, a későbbi hatalmas császárnak pármái Izabellával leendő lakodalmi ünnepeire hívja meg illendőképen a „tekéntetes nemes vármegyét“. Az eljegyzést 1760. októberben tartották meg; a lakodalom is megvolt nemsokára, de már három év múlva korai sirba szállott a szépséges Izabella hercegnő . . .

A meghívó levél im itt következik:

Tekintetes nemes Vármegye!

Melly különös, és valóban Jeles Királi Kegyelmet Feölseges Asszonyunk ujabban N. Hazánkhoz, Nemzetünkhöz és minnyájunkhoz nyilván terjeszteni méltóztatik, midőn első szülött Fiui drága Magzattyának, Feölseges Joseff Királi Korona Fejedelmünknek Feölges Izabella, Parmai Fejedelem Asszonynyal jövő októberben leendő el Jegyesülését Kegyeséggel tellyes levele által minnyájunknak nem csak kegyesen jelenteni, hanem azon Lakodalmi nagy Finyességnek ékeséttésire a N. Vármegye Tagjainak számosabb megh jelenésit is nem csak megh engedni, de nagy kegyességgel kivánni és azzal azon közönséges örömben és Gyönyörűségben is részesétteni méltóztatik; ezen ide rekesztett Feölseges Asszonyunknak, Királnénknak Kegyes Leveléből bővebben tapasztalni foglya a Nemes Vármegye. Mellyet, midőn Eő Feölge Kegyes Parancsolattyából Kegyelmeteknek megh küldöm, s egyszersmind olly tsalhatatlan bizodalommal vagyok, hogy minden ösztönözés nélkül is ki ki a N. Vármegye Tagjai közül, a kitül csak ki telhetik, ezen ör-

vendetes napot személlye szerint illendő alázatos tisztelettel tehetsége szerint megh ékesétteni kívánnya, és azon kívül a N. Vármegye, Hazánkban is bé vett szokás szerint maga alázatos buzgóságát szokott lakodalmi Adomány által ezen alkalmatosságh által is megh bizonyéttani és arrul engemet mentül előbb fogh bizonyossá tenni. És jóllehet Hazánkknak sokféle, és rendkívül való terheltetései után vikonnyabb Sorsát nem tagadhattyuk, ezen alkalmatossággal mind azon által az ajándéknak mind a Királi Feölségnek illendőségihez, mind pedig Hazánk Ditsösségihez és alázatos Jobbágyi Buzgóságunkhoz leendő mértéklésén annyival kevésbbé kételkedem, midőn ezen N. Hazánkknak a mostani sullyós és Feölges Asszonyunk minden igaz Hivei s Fejhajtó Jobbágyi által bőven tapasztalt Circumstantiákban nem csak nagyon megh terheltt, de mondhatom elmerültt Statussában kiváltképpen édes Hazánkknak is minden alkalmatosságokban Feölges Koronás Királnénkhoz való Jobbágyi Hivsége és igaz Buzgósága inkább mindenkoron nevelkedni látszatott; Mellyet bizonyára Feölges Királi Korona Fejedelmünkhöz ezen egyéberránt is ritkán elől kerülendő első alkalmatossággal nem kevésbé, annyival nagyobb készséggel és buzgósággal kétségh hívül közönségessen fogják bizonyéttani a N. Vármegyék, hogy azzal is mind mostani Ditsőségessen uralkodó feölges királnénknak, mind pedig az Emberi Természetnek folyása szerint jövendőben Uralkodó Királunk Kegyelmességit sengéjének kezdetiben megh érdemelhessék. Az föll ajánlandó summát pedig nagyobb könnyebbségre és alkalmatosságra nézve talán az utóbbi mód szerint, csak az előbbi alkalmatossággal Posenban és Pesten rendöltt Cassák közül egészében bé szolgáltattni lehetne, foglya Kegyelmetek azzal nem csak sok rendbéli Meritumit ezután is szaporéttani, de nékem is annyival több módot nyujtani, mely által édes Hazánkknak és Kegyelmeteknek Fejenként szolgálataira való igyekezetem gyökeressebben erősödjék és

valósággal megh bizonyéthassam, mely igaz Szivvel és tökéletes indulattal vagyok és Maradok

Tettes Nes Vármegyének

Rohonc, 24. Juny 1760.

köteles kész szolgál

gróf BATTHYANY LAJOS.

Természetesen, tekintetes nemes Bács vármegye a Mária Terézia meghívó levelére és a fenti nádori leiratra illendőségesen válaszolt. Az eredeti fogalmazvány alapján nem lesz érdektelen a feleletet is ide iktatni kortörténeti adalék gyanánt. Hangzik pedig ez ekképen:

Excellime ac Illmi Dni Comes Regni Platini. Dni nobis gratiosissime benignissime!

Szent Iván Havának 24-ik napján hozzánk botsájtott Excellentiád kegyes levelét tartozott tisztelettel vévén, Fölséges Asszonyunk valóban nagy kegyelmességét ismérjük; amidőn Fölséges Jóseff királi korona Fejedelmünknek, Fölséges Pármai Fejedelem Asszonynyal jövő Mindszent Havában leendő eljegyesülését, nemcsak kegyelmesen tudunkra adni és azon örvendetes fényes lakadalmi napokra megjelenésünket engedni, de kegyelemmel teljes királi levele által is aztat különessen tőlünk kivánni méltóztatott.

Melybéli királi kegyelmességét miképen Fölséges Asszonyunknak köszönjük, itten rekesztetteköl valósággal kitetszik; akik valaminthogy ezen jeles kegyelmességét eő Fölségének Exlld kegyeskedésének tulajdonittyuk, ugy tovább is, ugymint Hazánk édes Attyában és Országunk küllönes Fő oszlopában remenségünket helyheztettvén, alázatossággal kérjük, méltóasztassék Exlld, nem tsak Jobbágyi kütelességgel irott levelünket, de lakadalmi adományunkat is, a mely két királi Városokkal edgyetemben három száz körmeci Aranyokból áll, eő Fölséginek fel adni s egyszersmint mellettünk, könyöregni, méltóasztassék eő Fölsége noha tsekélységet, de

erőnkhez képest, igaz hév Jobbágyi buzgóságunkbul s készségünkbul származót, kegyelmessen fogadni, azon oblatumot pedig első alkalmatossággal az Budai kasszába által tenni el nem mulattyuk. Qui Protectioni altisq. gratiis commendati. Debita cum Veveraone persistimus. Baja, 4 a Aug. 1760.

Excellentiae Vestrae.

Humillimi obsequentissimi Servi

Universitas Cottus Bacsienis.

Megtudjuk tehát, hogy nemes Bács vármegye 300 körmői aranyat szánt lakodalmi ajándécul Mária Terézia híres-neves első szülött fiának. Be is szolgáltatták hűségesen a budai kasszába, miként az a vonatkozó iratoknál levő, latin nyelven írott dicsérő elismervényből kitűnik. Ugyancsak ezen iratok közt van Mária Teréziának klasszikus latinsággal megszerkesztett meghívó levele is, a királynő férfias vonásokkal írt sajátkezű aláírásával ellátva. Ez az érdekes okmány 1760. május 20-ról van keltezve s azt Mária Terézián kívül még gróf Pálffy Miklós és gróf Batthyányi Lajos irták alá.

Zsoldos Benő.

Deák Ferenc és Bács-Bodrog vármegye.

Deák Ferencnek két levele van a vármegye levéltárában. Mind a kettőt a vármegye közönségéhez intézte, megköszönve azt a határtalan bizalmat, tiszteletet, amellyel Bács-Bodrog vármegye — a nemzet közérzésébe olvasztva a magát — „a bölcs és igaz hazafi“ személyét körülövezte.

A két levél története ez.

Az önkényuralom vége felé közeledett.

Bács vármegye első közgyűlését tartá, a Vojvodina megszűnése után, 1861. februárius 6.-án és 7.-én, a róm. kath. plébánia épületében, a Ferenciek régi kolostorában.

(A régi vármegyeháza megrongálódott a lezajlott zivataros időkben. A következő márciusi közgyűlés intézkedett a székház helyreállításáról.)

Határtalan volt a lelkesedés, mely a „jobb kor“ hajnalodását köszöntötte.

Idősb Rudics József főispán előterjesztette, hogy a közgyűlés egyik föladata az 1848. XVI. t. c. értelmében egy állandó megyei bizottmánynak megválasztása.

900 tagot választott a közgyűlés. A jegyzőkönyvben, a betűrendes névsorban a 127. helyen, ez a név olvasható:

Deák Ferenc, közbirtokos, Pest.

E megtiszteltetésre Deák Ferenc március 12.-én így válaszolt:

Tekintetes Megye Közönség!

Telyes mértékben érzem, s méltánlom a meg tiszteltetést, melyben engem a Tekintetes Közönség részesített, midőn Bizottmányának tiszteleti tagjává választani kegyeskedett. Fogadja a T. Közönség őszinte köszönetemnek tisztelet telyes ki jelentését, melyel vagyok

A Tekintetes Közönségnek alázatos szolgálja

Pesten, márt. 12-én 1861.

Deák Ferenc.

A birodalmi tanács (Reichsrath) összehívását elrendelő februáriusi patensre az 1861-i országgyűlés a Deák Ferenc által szerkesztett föliratban válaszolt.

Erre vonatkozóan Bács vármegye a junius 3.-i közgyűlésen, Pál Antal első alispán elnöklete alatt, a következő lelkes határozatot hozta:

Antunovics Mátyás, megyei első aljegyző, egy rövid tartalmu, de kimerített beszédben indítványozza, miszerint Deák Ferencnek, a bölcs és igaz hazafinak, az általa f. évi Május 13-án felolvasott és a képviselőház asztalára

letett országhirű, nagyszerű indítványáért Bács Megye Közönsége részéről is, bizalom lenne szavazandó.

A helyesen összeállított s e megye közönségének legnagyobb örömeire előterjesztett indítvány — általános lelkesedés és az említett nagy hazafi nevének megemlítésével mindannyiszor történt viharos éljenzés kitörése mellett, egyhangulag elfogadtatott, egyszersmind végzésileg jegyzőkönyvbe igtattatni rendeltetett, miszerint a megye közönsége, amidőn a nagy hazafinak ezen országhirű s közjogi, ugy történeti becsben mindannyi adatainkat felülmuló — s Magyarország alaptörvényeit, önzetlen hazafiui jellem, törhetlen polgári hűség, s páratlan bölcsességgel constatirozó és f. évi Május 13-án a képviselőház asztalára letett indítványát jegyzőkönyvileg magáévá teszi és megörökíteni óhajtja, kimondja egyuttal azt is, hogy mindaddig, mig a szenvedések legnehezebb napjaiban, különösen Széchényink és Telekink gyász ravatalainál¹⁾ testvéri szeretetben összeforrott nemzet felett Deák Ferenc bölcsessége örökönd: hogy szabad, virágzó és boldog lesz a magyar haza, ez alkalommal — hogy az ünnepelt nagy hazafi megyei közönségünknek benne helyezett bizalmáról tisztelettel értesítették — elrendeltetett.

Deák Ferenc erre irta a megye közönségéhez második levelét:

Tekintetes Megye Közönség!

Azon bizalomnak, melylyel a T. Megye kegyessége megtisztelt, csak akkor volnék képes megfelelni, ha szándékom szilárdságának eröm, tehetségem megfelelné. — De a helyzet rendkívüli nehézségei között érzem gyöngeségemet, és csak e bizalom fog erősíteni, hogy ne csüggedjek.

Fogadja a tisztelt Közönség erántam kijelentett kegyes

¹⁾ Mint országzerte, Zomborban is Széchényiért s (a protestáns) Teleki Lászlóért a róm. kath. plébánia templomban gyászistentiszteletet tartottak.

bizalmaért mély tisztelettel párosult köszönetemet, melylyel vagyok —

A Tekintetes Közönségnek
Pesten, Junius 10-én 1861.

alázatos szolgája
Deák Ferenc.

* * *

Végre fölépült Deák Ferenc nagy műve: a kiegyezés.

A Mihájlovits Miklós főispán elnöklete alatt tartott 1867. évi junius 3.-i közgyűlésen Mártonfy Károly bizottmányi tag „raetori szónoklat, s eszmedús kifejezésekben egy iránt tündöklő beszédben“ — indítványozá

2-or, hogy Deák Ferencet, mint a Nemzet bölcsét, érzelmeinek hű tolmácsát és vezérét, ki a legszebb polgári koszorut, és a halhatatlan nevet érdemelte ki, — osztatlan bizodalomban és hazafiui legőszintébb tisztelet és köszönetben részesíti.

Az indítványt egyhangulag elfogadták.

A vármegye székházának disztermében, hol Justicia (a jog) és Minerva (a bölcsesség) szobrai állanak, méltó helye van a haza bölcse arcképének.

T. K.

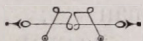
Négy bácsi kanonok a XV. században.

1443. január 25-én a budai káptalan előtt a Héder nemzetségbeli Hédervári Lőrinc nádor és fia, Imre, macsói bán kölcsönös egyezsége lép a szintén Héder nemzetségbeli néhai Tamásy János vajda¹⁾ fiával, Henrikkel, előbb királyi főajtonállómesterrel, hogy bármelyik fél magtalan halála után a másik örökölje az elhalt birtokait. I. Ulászló király Budán 1443. március 12-én meg is erősíti a szerződést, majd Tamásy

1) Géza fejedelem, Szent István király atyja idejében közös őstől származtak.

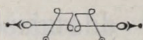
Henrik magtalan halála után meghagyja a budai káptalan-
nak, hogy Hédervári Lőrinc nádort és fiát, Imrét a Tamásy
család 5 vára és 89 birtokának élvezetébe vezesse be.
1445. január 12-én, a valkómegyei Némethy mezőváros és
Beletinc kastély beiktatásánál, mint szomszédok szerepelnek
András örkanonok, Erdödi (Erdewd) Gergely, más Gergely
és Kelemen mesterek, mind a négyen a bácsi egyház
kanonokjai.

Dr. Závodszy Levente.

Tartalom.

	Oldal.
Bács-Bodrog megye érmészeti emlékei. Ifj. Frey Imre	59.
A kökori temetkezés emlékei megyénkben. Gubitz Kálmán	76.
A begecsi romok. Gubitz Kálmán	80.
Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktaiból. Zsoldos Benő	82.
Gr. Csáky Miklós installációja 1747-ben. Dr. Závodszy Levente	87.
A torzsai németek szokásai. (Folytatás.) Hajnal Ignác	93.
Vegyések	99.

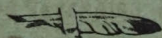

Négy bácsi kanonok a XV. században.

1445. január 12-én a valkómezei Némethy-mezőváros és Beleingkastély beiktatásánál mint szomszédok szerepelnek Andráskeresztúr (Lőrinc) (Gergely, más Gergely és Klemen) mesterek, mind a négyen a bási egyház

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1907.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

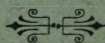
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közléste munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati címek használhatására.

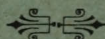
Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, la kás- vagy név változtatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

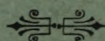

A társulat tisztikara :

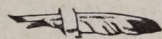
- Elnök : Kozma László Zombor.
- Alelnök : Latinovits Géza Budapest.
- Titkár : Trencsény Károly Zombor.
- Másod titkár : dr. Závodszy Levente Zombor.
- Ügyész : dr. Grüner Samu Zombor.
- Múzeumőr : Gubitza Kálmán, Monostorszeg.
- Pénztáros : Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége : Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1907.

Részletek

Kozma Lajos 1848—9-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykorú feljegyzéseiből.¹⁾

Martius havában megtörténvén az, hogy a szabadság, testvériség és egyenlőség általánosan kimondatott és királyi esküvel megpecsételtetett, nagy volt az öröm országszerte. De a vér nélküli átalakulásért alig zengettek el Magyarország hálaszavai, a hazában, a különböző ajku népek között különféle forrongások támadtak, így környékünkben rajongani kezdettek a rácok is. Emiatt, de az általános békesség és közbátorság végett is hozzáfogtak a megyék, a meghozott törvény értelmében a nemzetörség megalakításához. Határozott erre nézve Bácsmegye is, ahol különösen a rácok nyugtalankodása okozott sok félelmet. És ezek a rajoskodások több helységet, a békés lakosok ezreit végső veszedelembé vonták.

Igy járt Piros helység és benne magam is. Ez időtől fogva a sors családomat, mondhatni, mintegy ostorhegyre vette.

Én, mint pap, az emberiség jogai mellett szónokoltam, minden nemzetben, különbség nélkül felebarátomat láttam és általánosan a békességet óhajtottam, ezt igyekeztem szilárdítani, minden tehetséggel távoztatván a békételenséget, mint az emberiségnek ítéletem szerint legnagyobb ellenségét és romlását.

¹⁾ Nem hiszem, hogy a fiui kegyelet megvesztegette volna érzékeimet, amikor ezen, egyes részeiben naplószerű, majd ismét egy rémes emlékirat jellegével bíró egykorú feljegyzéseknek bizonyos, Piros község és Újvidék város akkori romlásáról szóló részeit a közzétételre érdemeseknek ítélem. A szorosabban családi vonatkozású részletekét a közlésekben természetesen mellőzöm.

Ebből indulva ki, számtalanszor elmentem a helybeli rác paphoz, kérve őt, hogy hallgatóit a magyarokkal való békeséges életre intse, hogy az a szép egyetértés, mely eddig közöttünk uralkodott, továbbra is példás maradjon. Ő ezt készségesen megígérte. Békén is voltunk, míg némely rác rajongók fegyveres kézzel fel nem kerekedtek egynehány polgártársunk bántalmazására, akik közül egyet meg is véreztek.

Ekkor már a nemzetőrségnek a közbátorság végett nagyon szükségessé vált rendbeszedése sürgettetett a vármegye tisztviselője, de a helybeli lakosok által is. Minek következtében a község jegyzője összeírta azokat, akik képességgel bírtak és akik önként az őrség közé állottak. Majd később a helység előjárói fegyver után jártak és a megyei alispán utalványozására kaptak is szuronyos puskákat. Kapitánynak a helybeli jegyzőt tették meg maguk közül.

A jegyző igyekezett őket rendre tanítani, őrhelyeiket elrendelte és el is végezte körülöttük, amit lehetett. Azonban később, amint ez már a magyarok között történni szokott, a nemzetőri testületben bizonyos versengések támadtak; egynek egy, másnak más nem tetszett. Főképen a tisztek kinevezésével nem voltak sokan megelégedve, mert a szabad választást saját joguknak tartották.

Történik e közben, hogy augusztus hóban az egermegyei nemzetőrök dandárja, Lenkei Károly őrnagy vezérlete alatt megszállta Piros helységet. Az őrnagy a helybeli rácoktól nemcsak minden fegyvert elszedetett, hanem elszedette azoktól még gazdasági vaseszközeiket is.

Ugyanekkor kezdték némelyek a mi pirosi magyarjaink közül a rablást megizelíteni, azok tudniillik, akik a fegyvert elszedő egriekkel együtt jártak. Ekkor kezdtek visszaélni a szegény fegyvertelen rácok tehetetlenségével, azzal, hogy azok a maguk védelmére képtelenek.

Ide esik azon szerencsétlen időpont is, mikor a község jegyzője, megunva a nemzetőrséggeli vesződésget, állását a kapitányságban meg akarta szilárdítani; irt tehát a Futakon szállásoló bácsmegyei nemzetőrök őrnagyának, Czintula Mihálynak, hogy jöjjön ki Pirosra, és a tisztek dolgát — akik eddig voltak is, nem is, minthogy sokak által azért, mert nem közönségesen és nem az illető őrnagy jelenlétében választattak, el sem lettek ismerve — tehát a tisztek dolgát rendezze el.

Ez meg is történt. Czintula Mihály, az őrnagy, Pirosra jött. Összehívatta a nemzetőröket és választatott velük kedvük szerinti tiszteket. Ennek pedig rám nézve veszélyes következése az lett, hogy a nemzetőrök általános szavazatával kapitánynya választattam. Én, a nálam szállásoló egi nemzetőrségi főtisztekkel otthon tartózkodván, meg sem álmodtam, mi történik a helységházánál. Mignem egyszer az őrnagy hivatott. Fölmegyek a helységházára, ahol az egész őrség azzal fogadott: „Éljen a kapitány K. L.!” — Én erre esitani iparkodtam a népet, mondva, hogy ne éltsenek, mert nekem elég a saját papi hivatalom és kapitánykodni nem fogok. Szabadkoztam huzamos ideig. Az őrnagy azonban erőltetett és kötelességemül szabta, hogy a kapitányságot elvállaljam, mert, ugymond — akit nép választ, annak a tisztséget el kell fogadni: ha igaz honfi akar maradni. Elmondtam mindent, amit mentségemre elmondhattam; de hiába, az őrnagy végre is azzal ugrott a kocsijába, hogy köteles vagyok kapitány lenni és rendelkezni, mint kapitány, mert ha valami hiba esik: azért én leszek a felelős és senki más.

Szegény fejem! Magam sem tudtam, mikép vagyok. Előre éreztem keblemben a veszedelmet, mely e rámkényszerített kapitányságból a fejemre fog szakadni.

Ugy is lett. Az egrieket estve későn, 10 óra tájban elparancsolták Járekre. Magam maradtam, hogy küzködjem egy olyan nép rendetlenkedéseivel, mely — az egyszer s

máskor ott szállásoló, sokféle, katona-forma ember közt vérszemet kapva — a más tulajdonának őrizete és védelme helyett: az idegen tulajdon elrablását és mesterséges eltagadását már jóformán megtanulta. Ilyen nép főnökének kelle lennem, aki az én elveimmel egészen ellenkező módon cselekedett, mert azt tevő, amit én életemben legjobban utáltam, tudniillik a mások vagyonát vette el igazságtalanul. Annál bátrabban tette pedig ezt, mert volt embertelen lelkű megyei tiszt, aki őket alattomban a rablásra bujtogatta. Istenem! Ilyet tehet az, akinek a rendet és az igazságot őrizni és fenntartani, az ellene vétőket pedig bűnhődtetni volna kötelessége.

A nép a rakoncátlanságot és a ragadozást mindig nagyobb dühvel folytatta; bizony nem a haza- és a háztűz védelme — hanem a saját vagyonának igazságtalan szaporítása volt benne a főcélja.

Ilyen szorongások közt, (1848 szeptember 8-án) érkezett haza feleségem, három kis gyermekemmel, Kecskemétről, ahová őket, mint biztosnak vélt helyre küldöttem, — hazajöttek, nem kapva meg leveletem, melyben őket a további maradásra intettem, — egészen váratlanul. Vándor kedveseim még ki sem pihenték jól magukat Piroson, amikor olyasmi történt, amitől épen távol akartam őket tartani.

Szeptember 10-én ugyanis, éjjél után egy órakor, a helységházánál lövés esett, mit őrök — kik a faluban és falu körül fel valának állítva — észre vevén, tüstént lármát ütöttek. A római sáncokból összeszedelődzködött egynehány rác tudnillik, egyetértve némely pirosi ráccal, a községházára törtek, ahol három magyar embert, nagy kegyetlenséggel le is mészároltak és vagy kilenc darab lovat is magukkal vittek. Mihelyt ugyanis a rablók az erélyes ellentállást észrevették, azonnal futásnak eredtek; futni kezdtek velük a községbeli rácok is, kiket magyarjaink üzöbe vevén, közülök, reggelre, — mely épen vasárnap reggel volt —

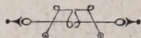
mintegy 55—60 rácot gyilkoltak le első dühökben, fájdalom, jobbra olyanokat, akik a bajnak okai nem voltak, míg a gyilkosok eleve elmenekültek a római sáncok felé.

Irtózom erre a borzasztó esetre még emlékezni is. Doboltattam, összehivattam az embereket, kértem őket, hogy hagyjanak fel a vérengzésekkel, — de süketeknek beszéltem; nem csak, hanem a megvadult nép, azért mert féktelenkedéseiben meggátolni igyekeztem, még engemet is, aki tettüket rosszaltam, agyonlövással fenyegetett. Irtóztam a rablók és gyilkosok kapitánya maradni. Dorgáltam őket uton-utfélen, prédikáltam ellenük a katedrából . . . de mind hasztalan volt, mert bárha néhányan a józan gondolkozásuk a keresztyén lelkületük közül helybenhagyták és követték is intésemet, — de nem követték bezzeg azok az elfajultak, kiket alattomban S. S. szolgabíró, szegény rác felebarátaink ellen bujtogatott. — Nem csak nem követték, hanem a szolgabíró előtt olyas vádakát emeltek ellenem, hogy én a szolgabíró parancsa ellen szegezem magamat, amikor az ő dolgukat helyben nem hagyom, — és hogy én azt is mondtam volna, „hogy a szolgabíró ennyi meg ennyi rác vagyont takarított magához.“ (Hogy ez így lett volna, azt nem én beszéltem, hanem ott voltam, ahol nem egyszer, hanem sokszor beszéltek.) — Azt nyíltan megmondtam nekik, mindenütt, hogy békés polgárokat rabolni s üldözni még a szolgabíró parancsára sem szabad és hogy én az eféle nemzetörökből segédkezet nem nyujtok; és ha ilyesminek mégis történni kell: legyen akárki hapitány, mert én olyan hivatalt viselni nem akarok, mely gonosztevések eszköze. Ismételve elmondtam ezt Mihalóczi Károly őrnagy előtt, aki a verbászi táborból egy csapat katonával rendeltetett Pirosra, és aki nálam szállásolt a paplakon; ő azonban szándékom megvalósulásában sokáig akadályozott, azzal állván elő: hogy a kapitányságot le tennem nem szabad, és ha letennem, ő a magyar bizottmány

előtt — mely akkor Verbászon tartotta üléseit — egyenesen be fog vádolni.

Ez alatt küldözte kedves feleségem sorsom felőli nyugtalan-kodással teljes üzeneteit Cservenkáról, ahová öt gyermekeimmal együtt, pár héttel előbb megint elküldöttem feldult otthonukból, t. t. Poór Zsigmond odavaló lelkipásztorhoz és sógoromhoz, mint olyan helyre, amely bátorságosabbnak mutatkozott és ahol őket általam soha meg nem hálálható szivességgel fogadták. Nem volt a szivemben akkora keménység, hogy hazakivánczolásuknak tovább is utját álljam; hazajöttek tehát három heti távollétük után megint Pirosra, ahol ekkor külsőleg is, némi csendesség és biztosság állott be.

(Folytatása következik.)

Egy XVIII. századbeli bácsmegyei táblabíró hagyatéka.

Kevés felfedezésnek örültem meg annyira, mint mikor vármegyénk rendezés alatt levő levéltárában kezembe akadt nemes Gombos Antal uramnak, ezen tekintetes nemes Báts Vármegye Táblabírájának részletes inventáriuma. Mások talán felesleges, bőbeszédű irka-firkának volnának hajlandók minősíteni ezt az unalmasságig részletes felsorolású régi írást, — én azonban figyelemreméltó kortörténeti adalékot látok benne s egyáltalán nem tartom kárba veszett fáradságnak, ha itt méltó helyén foglalkozom vele.

Néhaj jó Gombos Antal táblabíró uram a vonatkozó adatok szerint az 1794. esztendő pünkösdi havának 22-ik napján halálozott el Nemesmiliticsen. Egy hét mulva, 1794. május 30-án Latinovich József v. bíró, valamint Odry Albert és Molnár János nemesmiliticsi tanácsbéliek „Tekintetes Kovács Josef Úrnak, királyi Tanácsosnak és ezen Tekintetes

Nemes Báts Megyének Első Al Ispánnak különös rendelkezéséből“ felvették a hagyatéki leltárt Nemes Gombos Antal „elmaradott parázs pénzérül, Irásbéli eszközérül és más egyéb ingó s ingatlan Jóságáruul, interessatus Részeknek jelenlétekben.“

Megtudjuk ebből az inventáriumból, hogy néhai Gombos táblabíró uram nem szükölködött épen valami nagyon a földi javakban. Mindenféle értékes ingóságokon, gazdasági felszereléseken, épületeken kívül volt neki Nemesmiliticsen két fundos szántóföldje és három fundos szőlője, nem is említve a zombori határban fekvő s a leltárban felsorolt földeket. A leltár „szarvas és másféle marha“ rovatában fel van véve 13 darab jármás ökör, 120 drb gulyabéli marha rovás szerént, — 6 drb kocsis ló, 11 drb ménes ló, 850 drb juh rovás szerént és 52 drb sertés malacokkal.

A „parázs pénz“ rovatban szerepel 31 drb keresztes tallér, 92 drb tsászári arany és 17 drb egész souverain d'or, az akkori pénzürték szerint összesen 710 frt 56 kr. értékben.

Az „írásbéli eszközök“ közt negyven féle okmány van különféle jogügyletekre vonatkozó tartalommal: charta biancák, adós-levelek, záloglevelek, szerződések, bizonyosság-levelek, „kótya-vetyének jegyzőkönyve“, „külömb-külömféle jegyzések“ és egyéb hivatalos irások. Ugyane rovatban, 39. folyó szám alatt be van jegyezve „Zombori plebános Szlatkovits Máthé úrnak arrul keze írása, hogy meg boldogult Gombos Antal úrnak Kíss Asszonyaitul bizonyos bepetséllett iskátulát el tevés végett 1793. szeptember 17-én magához vette.“

Az „ezüst, arany és más bötsössebb eszközök“ között 39 féle értékes arany, ezüst ékszerek, evőeszközök, csattok, láncok, magyar mentére való ötvös gombok, arany gombkötő munkák stb. vannak felsorolva.

De a magam részéről kulturhistóriai szempontból mégis csak a könyvekre vonatkozó részt tartom legfontosabb-

nak ebben az egész inventáriumban. Ime előttünk áll egy XVIII. századbéli magyar táblabíró könyvtára. Megtudjuk belőle, milyenek voltak, — vagy lehettek, — az e korbéli hasonló társadalmi állású emberek szellemi szükségletei, irodalmunk akkori fejlettségi viszonyaihoz képest. Mindenemű körülményesebb részletezés helyett ide igtatom a leltár ide vonatkozó részletét, mely 27 tétel alatt sorolja fel a nemes Gombos Antal táblabíró uram könyvtárában talált könyvek címeit. Ezek a művek a következők:

1. Bonfinii Historia Hungariae.
2. Biblia Sacra.
3. Corpus Juris Hungarici.
4. Corporis Juris Hungarici tertia pars.
5. Vita Sanctorum.
6. Granát Apfel.
7. Hármas História.
8. Huszti (?)
9. Dictiorarium Parizpápai.
10. Descriptio Regum Banorum et Heroum Slavonorum.
11. Clementis 11-i Papae Orationes.
12. Franciscus Babaj de Hungariae Regibus.
13. Balthasar Gratianus de Pud. Civili.
14. Arithmetica.
15. Joannis Weber Curiusi Discursus.
16. Hármas Kis Tükör.
17. Kemény János.
18. Franciscus Patrorcha de remediás utriusque Fortunnae.
19. Szent Ivanyi Oeconomus.
20. Curtius.
21. De Martis Turcici Ferocia.
22. Principis Eugenii gesta contra Turcas.
23. Breois Europae Geographia.
24. Joannis Spertinquis de Proprietatibus Animalium.
25. Philippicae Sacrae.

26. Breviarium Politicorum juxta Mazarium.
27. Liber Arithmeticus.
28. Suetonii Tranquilli opus de 12 Caesaribus.
29. Annus Sanctus.
30. Tredro (?)
31. Catechismus Germanicus.
32. Articuli Diaetales anni 1792.
33. Epistolae Germanicae.
34. Liber Precatorius Illyricus.
85. Dissertatio de Gente Serbica.
36. Dissertatio de Ferrae motibus Requi Hungariae.
37. Calendarium Novum.

Nem mondható ugyan valami terjedelmes könyvtárnak, még az akkori irodalmi viszonyok között sem, — de az tagadhatatlan, hogy a művek nagy körültekintéssel és nem kevés tudományos készültséggel vannak összeválogatva.

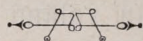
A leltár többi fejezetei már nem annyira érdekesek. A férfi ruhák közül nem hiányzik a „világos kék széles kettős ezüst borításra ezüst gombkötő gombokra uniformis mente, hozzá tartozandó ily színű nadrággal, pruszlikkal és egy rőf posztóval,“ — az asszonyi ruhák között pedig a legelső tétel alatt foglal helyet a „hason színű arany gombkötő munkára magyar mente,“ — a 13. tétel alatt szerepel „öt pár uj asszonyi kapca,“ — a 20. t. a. „egy zöld selyem, ugynevezett parizol“ — a 21. t. a. pedig „egy zöld selyem asszonyi bunda.“

Bácskai táblabiróról lévén szó, ismertetésünk nem lenne teljes, ha az inventárium alapján a hagyatékbán talált inni valókról is meg nem emlékeznénk. A leltár „bor s pálinka“ fejezetében a következő tételek szerepelnek: 1. Négy és fél hordó bor Rasztinán; 2. Közel fél hordó bor itten Nemes Militicsen; 3. Hat hordótska Pálinka itten Nemes Militicsen; 4. Valami huszonnégy üres hordó itten Nemes Militicsen. Az az egy kétségtelen tehát ebből

a kimutatásból, hogy a táblabíró uram örökösei telt pincében nem nagyon gyönyörködhetek. Legfeljebb az vigasztalhatta őket, hogy a szép számú üres hordók mellé ott volt a „három fundus szőlő,” amelynek termése annak idején azokat bizonyára kellő módon megint csak megtöltötte.

A Gombos Antal-féle inventáriumot világért sincs szándékomban valami történelmi ritkaság-képen feltüntetni. Ilyenfélre más nagyobb levéltárakban is nem egyre akadhatunk. De ismertetése méltán megérdemel egy kis helyet folyóiratunkban, mely mindenkoron egyik hathatós öre és tolmácsolója volt és marad a rég letűnt időknek.

Zsoldos Benő.

Regőcei leletek.

Hiel József regőcei községi jegyző 1905. tavaszán különféle régiségeket küldött be a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat muzeumának. A leleteket Regőce határában földmunkálás közben találták. A tárgyak között egy kisebb urnát, egy vaskardot, egy vaskarperecet; továbbá egy arany fülbevalót, 3 szem carneol gyöngyöt s több bronz- és cserépedény töredéket találunk. Az előfordulási körülmények mérlegelése után a beküldött tárgyakat két csoportba oszthatjuk. Az első csoportbeliek valamely lovasurnás sírfészekből kerültek felszínre; az utóbbiak pedig egy csontvázas sír tartozékainak tekinthetők.

1906. augusztus 25-én, a történelmi társulat titkárával kirándultam Regőcére, ahol az érdekes régiségekre vonatkozólag a következőket hallottuk. Bessenyei Lukács regőcei lakos szőlő alá rigoloztatott, miközben a munkások — mintegy 80 cm. mélységben — a jelzett urnára bukkantak. Az urna mellett feküdt a kard, a karperec; továbbá egy olló és egy zabla. Ez utóbbi kettő azonban elkallóott.

Az urna korongon készült és vörösre van égetve. Nyakacsu és magasan kiemelkedő. Magassága 13·2 cm; öblének kerülete 37 cm.

A kard kétélű. Háromrétbe van összehajlítva. Az éjsznek a hossza 92 cm., melyből a markolatszegre 16 cm. jut; szélessége 5 cm. A penge vége félkörben végződik; öve pedig csúcsban nyulik a markolatba. A kézvédő ruacska a penge tövének megfelelőleg szintén csúcsban hajlik. A kard vége felé kettétört.

A karperec két fordulatu spirálisan görbülő vassodonyból való. Egyik vége hegyben, a másik vastagabb tompa éjszben végződik. Átmérője 8·2 cm.

Az olló — állítólag — a birkanyíró ollókra hasonlított; zablá pedig nagy szíjtartó-karikákkal birt.

A regőcei lovas-urnás sirlelet analogiáját a szeghegyi elta sirban találjuk.

Különös figyelmet érdemel a fent leirt leletekkel egy-
lejüleg beküldött arany fülbevaló és a mellette talált 3
arneol gyöngyszem. Bessenyei özvegyének és testvéreinek
beszélése szerint ezeket csontvázas sírok mellett ugyan-
azon alkalommal találták.

A függő arany lemezből van kalapálva. Egyik vége
zélesebb és úgy van összehajtva, hogy a másik hegyes
égét befogadhassa. A közlemez külső oldalán arányosan
osztva három ponton 3-3 gömbből alakított gúlacska van.
Átmérője 3 cm. A lemez 0·4 cm. széles.

A gyöngycsoportban az egyik szem vörös, a má-
k fehérés, a harmadik sárgás.

A bronz-apróságok között kapocs-, karika-, szeg-,
gula-, lemez- és öntvényrög-töredékeket találunk.

Ezeken felül volt még a leletben 15 szem kisebb-nagyobb
arneol gyöngy és 7 drb babszem nagyságu tömör arany-
sepp is, olyanféle mint aminőt a függőkön csüngő gyanánt
a is használnak. A fülbevaló párjáról azonban mit sem

tudhattunk meg. Lehet, hogy azt is, mint a 13 carneol gyöngyöt és a 7 aranycseppet is, a bajai ékszerészek váltották be.

Kikocsiztunk a lelőhelyre és ott próbaásást végeztetünk. Ásatásunk azonban meddő maradt.

Az a hely, ahol az urnasirt találták, Regöcétől északra, a bajai országuttól és a vasutvonalától balra, a „Lebuki csárda“ alatt, az Idina-vize mellett fekvő legmagasabb bucka északi tövében van. A csontvázás sirokat fenn a dombtetőn találták. Ez a hely most szőlővel van betelepítve. A nép-vándorlás korában lehetett.

Feljegyeztem ezen adatokat, mert mind a két hely érdemes a megfigyelésre.

Gubitzta Kálmán.

Bácsi sokac népszokások.

Születés, gyermekkor.

Midőn a sokac gyermek napvilágot lát, rögtön megfürdetik, utána lábait, kezeit, kiegyenesítve egy vászon darabba csavarják, erősen befácslizzák s egy négyszegletes párnába helyezik. Inget nem adnak reá, főként helyett kis kendőt kötnek a fejére. Öltöztetés után leteszik a gyermeket az anya mellé. Az Isten áldásának, a gyermeknek, a sokac nép, ha már meg van, igen örül, különösen a figyermeknek, mivel a leányok ruházkodása igen drága s költséges. A sokac gyermeket, ha lehetséges, még születése napján, ha nem, másnap okvetlenül megkereszteltetik. A legelterjedtebb keresztnevek a leánygyermekéknél: Anica (Anna), Mártha (Márta), Marga (Margit), Káta (Katalin), Manda (Magdolna) s Maria (Mária); a fiugyermeknél: Stipa (István), Josa (József), Márca (Márton), Iván (János).

A keresztelési szokások a következők: Miután a bába-asszony felöltözteti a gyermeket, s ekkor kis inget (kosulyát)

kap, a komaasszonynak adja, s elmennek a templomba, honnan visszatérve, az anya mellé helyezik s kezdetét veszi a keresztelői lakoma, melyen az anyós (svekrva), az após (svekar) s a bába vesz részt. Az anya szülei nem hivatalosak, valamint a gyermek apja sem vesz részt a lakomán. A lakoma baromfilevesből, főtt baromfihusból, paprikásból s rétes (guzsvara) tésztából áll.

A lakoma után a háziak dolog után látnak s a bába, miután kötelességét bevégezte, szintén magára hagyja az anyával gyermekét. A legtöbb helyen a gyermeket az anya ki sem veszi a pólyából, tisztába nem helyezi. Ezt este a bába végezi el s úgy marad reggelig.

A sokac gyermek már 2—3 hetes korában kikerül a párnából. Ekkor kis ingecskét kap s kis pokrócba csavarják, melyet maguk fonta vékony kötéllel kötnek keresztül. A kis gyermekek nevelésével az anyák foglalkoznak, ők táplálják, gondozzák őket. 4 éves korukban ovódába adják, 6 éves korban pedig majdnem valamennyi iskolába jár. A magyar nyelvet a gyermekkorban igen könnyen sajátítják el s szép kiejtéssel beszélnek, de — sajnos — amint az iskolát elhagyják, megszűnnek magyarul beszélni s lassan-lassan elfeledik. A jobb módu szülők gyermekei 12 éves korig is járnak iskolába, de a szegényebb sorsukat 9—10 éves korban kiveszik, hogy legyen, ki a kisebb testvérkét dajkálja. Már a kis gyermekeknél ki van fejlődve a tiszta ruházkodás. A kis sokac leány fehér szkutáját s kosulyáját bárki megtekintheti. A gyermekek illemtudók, az utcán járóknak hangos „Dicsérjük a Jézust“ (Hvaljem Isus) szóval köszönnek. A kisebb gyermekek leginkább az utcán játszadoznak, de már 7—8 éves koruknak horgolást látni kezükben s úgy ülnek ki a ház elé.

Ifjuság.

A sokac leány 14—15 éves korában nagyleánnyá válik, azaz része van a nagyleányi szórakozásokban. Részt vesz a

táncban (kolo), az összejöveteleken (diván). Napközben kézimunkával foglalatoskodik, a főzésben ritkán segít, legféljebb a baromfietetés stb. ilyen könnyebb munkában. A férfi gyermek azonban iskolái befejezése után rögtön segitótársa lesz atyjának. Mezőkre, földekre viszi atyja, s midőn már erősebb, fát segít vágni, szóval a mezei, erdei s állatörzési munkában segédkezik. A leányok a kézimunkán kívül, magtárba dolgozni, vagy irtani eljárnak, de szolgálatba a legeslegritkább esetben állanak, nagyon szegény leányoknál történhet meg ez, de az aztán teljesen elhagyja viseletét.

Télen a fiatalság egyes házakat vesz ki, hová a leányok fonna járnak, a legények pedig a leányokat mulattatni. Ezen összejöveteleket nevezik divánnak. Nyári estéken a Mosztonga partján jönnek össze s ilyenkor hangos lesz a környék dalaiktól. A sokac nép különben is igen dalszerető nép. Vasárnap délutánonként a leányok 5—6-an átkarolva egymást, dalolva járnak az utcákon. A farsangi időszakban korcsmába járnak, hol tamburaszó mellett kolot táncolnak. Farsang 3-dik napján a leányok igen szeretnek maszkoknak öltözni, avagy a magyar s mesterleányok ruháiba. Május 1-jén májusfát állítanak, melyet a hó végével kitáncolnak zeneszó mellett.

Eljegyzés, lakodalom.

A sokaczkoknál a leányok igen fiatalon mennek férjhez 16—17 éves korban, de számtalan esetben még előbb is, — engedéllyel. Az ifjak is korán nősülnek, legtöbbször még a katonaság előtt, nősülési engedéllyel.

Ha a fiatal sokac leány megtalálta szive választottját s már megígérte neki, hogy övé lesz, a férfi kijelenti szüleinek, hogy kit szándékozik elvenni. Ha a szülőknek nincsenek kifogásaik, megtörténik a megkérés s eljegyzés. A megkérés alkalmával a legénnyel az általa kiválasztott koma (kum) a vőlegény nőtestvére, vagy ha nincs, közeli nőrokona

elmennek a leányos házhoz magukkal vive egy almát (jabuka) s pénzt. Ha a leány szülei nem találnak semmi kifogásolni való dolgot leányuk választottjában, akkor a legény átadja szerelmesének az almát s pénzt, mire a leány egy kész inget (kosulya) ad a legénynek. Ezen ceremónia bevégeztével egyenesen iratkozni mennek s onnan visszatérve, ebéd vagy vacsora van a leányos háznál.

A menyasszonyság csak a kihirdetés idejéig tart, ezen idő alatt a leány mindig ünnepi öltözékben megy az utcára, s szorgalmasan készíti kelengyéjét. A vőlegények nem hordanak felvirágozott kalapot, esküvőjüknel is csak egy szál rozmaring van kalapjukon. A menyasszonyság ideje alatt naponta találkoznak a fiatalok. Midőn elérkezik az esküvő reggele, megjelen a menyasszonyos háznál a vőlegény leánytestvére, ha nincs: legközelebbi leányrokona (diverusa) és a legközelebbi asszony rokona (enga) és magukkal viszik a vőlegény által vett és készített esküvői ruhát, melybe az ő segítségükkel felöltözik a boldog menyasszony.

Az öltöztetés után a két nőrokon visszatér a vőlegény házához s jelentést tesznek, hogy a menyasszony készen van. Most a lakodalmas nép az anyóssal, (svekarva) az apóssal (svekar) s a vőlegénynyel (gyuvegia) elindulnak a leányos házhoz, magukkal vive a sokacok nemzeti tésztáját (pogača) és a menyasszonyi virágot s gyűrűt.

A menyasszonyos háznál a vőlegény szülei elhelyezkednek a vőlegénnyel az asztalnál, mire bevezetik a menyasszonyt. Ekkor a szerelmes vőlegény átnyújtja neki a gyűrűt, (prsten) az anyós pedig a tésztát s virágot (cvitye). Most a menyasszony újra eltávozik s felékesítettik a virággal, melynek elvégeztével a menet sorakozni kezd s elindulnak a község házára a polgári kötésre, onnan pedig a templomba az egyházi áldásért. A menetet rendesen zene kíséri, de a régi dudás helyett most tamburások játszanak

a legtöbb helyen. A gazdagabb családok a házasság szentségének felvételét szentmisével előzik meg.

A házasság megkötése után rendszeren a templom közelében, leginkább a plébánia előtt eltáncolják nemzeti táncukat, a kolot.

Aztán két részre oszlanak. A menyasszony rokonsága s vendégei a menyasszonnyal s vőlegénnyel a leányos házhoz, a vőlegény hozzátartozói pedig a vőlegényes házhoz mennek ebédre. A menyasszony ebéd ideje alatt külön szobában étkezik az Enge, Diverusa és Prikuma társaságában s csak akkor vezetik be, ha elbucsuzni készül. A kocintásoknál „Zsivi la sznasa“!, „Zsivio Gyuvegia“! (Éljen a menyasszony, éljen a vőlegény!) hangzik fel.

Ebéd után következik a legmeghatóbb jelenet. Midőn elérkezik a pillanat, hogy a menyasszonyt elvigyék új otthonába, hogy elszakadjon szerető szüleitől, gyermekkorra boldog otthonától, melynek minden zugát eddig az ő dala töltött be, áldást (blagoslov) kér. A szülők elé térdelnek a fiatal házasok s a szülők felteszik e kérdést:

„Anice sinko šta želiš od Boga?“

(Anica gyermekem mit kívánsz Istentől?)

„Sretju, zdravlje od vas Blagoslov.“

(Szerencsét, egészséget, maguktól áldást.)

Midőn a hasonló kérdésre a vőlegény is megfelel, a szülők megszentelik, megáldják a fiatalokat s a leánytársnék ajkán felhangzik e dal:

„Divojče kleče,
Švome rodu reče:
Rode moj, rode, blagoslavi me
Ne prokuni me.“

(Lányka letérdel, szüleinek így szól:

Szülém, szülém áldj meg, ne kívánj semmi rosszat.)

Ezen ének után kezét csókol a fiatal pár szüleinek, csókot ad a menyasszony rokonainak és a már ott levő vőlegényi kocsira száll. A leányok ajkán ismét dal fakad:

„Od bise grane, od jorgovana,
Ko lipa Anka od mila Majka
Od mile majke svoje, od roda svoga.“

(Leszakadt az ág az orgonabokorról,
Mint a szép Anna kedves anyjától.
Kedves anyjától, rokonaitól.)

A könnyes szülők, a siró menyasszony bucsut intenek egymásnak, aztán kirobog a kocsi az udvarból. A menyasszony a koma (kum) és a vőlegény fivére vagy rokona (diver) közé ül. A leányok ismét énekelnek:

Vidišli majko žive žalosti,
Di ti se živa žalost na kola penje,
Na kola penje, nuz kuma sede,
Nus mila kuma i nus divera,
Diver je vodi, ona se moli:
Divere, divere ne vodi mene.

(Nézd csak anya az élő fájdalmat.
Az élő fájdalom kocsira szállott,
Kocsira szállott, koma mellé ült,
A kedves komához és a vőfélyhez,
A vőfély vezeti, ő kérleli:
Vőfély, vőfély ne vezessen engem.)

A menyasszony kocsija ez ének alatt kirobog az udvarból. Az utcán aztán hozzája csatlakozik a többi kocsira heyezkedett násznép s körülkocsizzák a falut ének- s muzsikaszó mellett. Régente a menyasszonnyal együtt vitték az ágyát, terhéneműit; ma azonban már előre elszállítják.

A kocsikázás után a vőlegényes házhoz hajtanak, hol a kapuban egy kis gyermeket adnak a fiatal menyecske sznasa) ölébe, ki azt megcsókolja s szalagot ad neki. Az anyós a szobában, az após a folyosón várja menyét. A menyasszonyt a másodkoma (prikumak) veszi le a kocsiról, nire az após 1 frtot ad neki s bevezetik a szobába. Közben a lakodalmások ezt a dalt éneklék:

Budi vesela Stipina majka,
Kad će ti danas sutra izmina doći
Od svake radnje, od vode ladne.

(Légy vidám Pistának anyja,
Hisz ma-holnap helyettesed jön
Minden dolgodba, a hideg vízbe.)

A szobában az anyósnak kezét csókol a snaša s ölébe ül. Az anyós az ölében ülő menyasszonynak egy fazekat (lonáč) s s egy főzőkanalat (vavjaca) ad, mire az pár kavarást tesz a kanállal, amivel jelzi, hogy dolgoz lesz. Utána egy darab cukrot tesz a szájába, aminek az a jelentősége, hogy minden édes lesz neki a házban. E szokások után kimennek az udvarra s megkezdődik a kolo tánc, amely vacsoráig tart.

A vacsora 8 órakor kezdődik, s rendszeren 5 tál ételből áll. Ezek : baromfileves, főtthús tormával, töltöttkáposzta, rétes, sült hus.

Az asztalnál a menyasszony és vőlegény a koma és komaasszony közt foglal helyet, utána következik a starisvat feleségével, a szülők, a rokonok, s a többi vendégek. Az egyes ételek után a prikumak pénzt gyűjt a fiatal pár részére. A vacsora végével a fiatalabb asszonyok tepsikbe téve behordják azokat a tésztaféléket, miket a menyasszonynak hoztak más ajándékkal együtt. A prikumak jelentést tesz minden egyes tepsinél : ki hozta s mit hozott, mire a tepsit az elé teszi le, aki hozta. Az illető aztán megkínálja a többit. Ezen lakodalmi tésztaféléket kraválnak nevezik. Nagy lakodalmaknál ez egy óráig is eltart. Midőn elkészülnek vele, a menyasszony ajándékát (dárnak nevezik) hordják fel, mikor is a prikumak ismét jelentést tesz arról, hogy a menyasszony kit mivel tisztel meg, s átnyújtja az illetőknek az ajándékot. Ezen ceremóniák után kezdődik a menyasszonytánc. A koma elé pénzt tesznek. Aki fizet, az táncolhat a menyasszonnyal, közben a koma egyre biztatja őt : Igraj snašo ! (Táncolj menyecske !)

Valóságos licitálás folyik. Mindig újabb s újabb jelentkezők jönnek: „moja je snaša“ (enyém a menyecske) kijelentéssel s kivéve az előbbi kezéből, folytatják a táncot. Nők, férfiak egyaránt táncolnak a menyasszonnyal. A menyasszonytánc után következik a menyasszonycsók. Végig csókolja a snašo az egész vendégsereget, minden egyes csók után párjával zeneszó mellett kettőt-hármat fordul. E csókokért is pénzt kap. A menyasszonycsókkal vége a vigságnak, a mulatókat elhagyja a fiatal pár. Mielőtt azonban elmennek, áldást kérnek a férfi szüleitől ugyan úgy, mint bucsuzáskor a leány szüleitől. Az áldás után keztekbe véve kifutnak a szobából, legtöbbször a kamrába (vaját) s magukra zárják az ajtót. A lakodalmas nép utánuk rohan s tányérokat, poharakat dob az ajtóhoz, de mivel nem nyílik ki, visszatérnek a szobába. Esetleg az udvaron folytatják a mulatozást, amely azonban most már duhajkodásnak nevezhető.

A bor hatása a férfiakon, s az asszonyokon ilyenkor már észrevehető.

A hajnali órákban a prikumok kopog a fiatal házasoknál s ébresztgetni kezdi őket. Midőn a fiatal férj megjelen, az asszony rokonok bemennek a menyecskéhez s bekötik a fejét. Virággal, szalaggal felékesítik. (Ez ékesítést úgy mondják: nakititi.)

A bácsi sokac menyecske valóságos kast hord a fején. A felékesítés után a diveruša és a prikumak kíséretében a templomba megy avatóra a fiatal asszony. Onnan visszatérve reggeliznek, s megkezdődik a gyalog kíséretetés (pratizás.) Közrefogják a snašot s zenekíséret mellett elmennek a komához. Ott esznek-isznak. Többen maszkoknak öltözve, kísérik a menetet. A fiatal asszony minden ismerősét, kivel találkozik, megcsókolja. Ezek a pratizások a délutáni, sőt sok helyen a másnap estéli órákig is tartanak.

A fiatal asszony. Anyaság.

A sokac népnél a fiatal asszony, ha földesgazdának felesége, segitőtársa lesz férjének. Ha nincs külső gazdaságuk, akkor mint leánykorában, főoglalkozása a varrás, kézimunka. A háztartásnál is segédkezik, mosni, szobát rendbe rakni, de a főzésben ritkán vesz részt. Számos esetben, míg anyósa él, nem süt egyetlen-egyszer sem kenyeret. Vannak azonban olyan helyek, hol több menyecske van a háznál, s hetesek a házi dolgokban. Vasárnaponkint diszbe öltözve nagymisére mennek. Kezükbén egy kis pokrócot vive, amit leterítenek a földre s arra ülnek. A sokac nép általában véve vallásos nép. Különösen sokat ad a templomba járásra, bőjtire. A husvéti nagy bőjtben legtöbbször 40 napig nem esznek húst és zsírosat; különösen az öregebbek. A templomban könyvből imádkoznak, de legtöbbször énekelnek. Énekeiket roppant elnyújtják.

A fiatal menyecske korán beálló áldott állapotának nem igen örülnek. A gyermek gondot, dolgot ad s akkor már az anya nem öltözködhetik, járkaalhat annyit. Soknak életébe kerül az anyaságtól való megszabadulás. Az áldott állapotban levő asszonyokat nem igen kimélik a munkától; a legutolsó napig dolgoznak. Mikor a sokac nő gyermeknek ad életet, elfüggönyözött ágyban fekszik (komárnyik.) Ágya igen tiszta. Férje 8 napig nem is lép az elfüggönyözött ágyhoz. Férfi egyáltalában nem láthatja őt, míg a gyermek-ágyas. A keresztelési reggelineél sincsen bent az apa. Az após ugyan jelen van, de menyét nem látja a lefüggönyözés miatt. A fiatal asszonynak a komaasszony hozza az első ebédet. Ebédje baromflevés, s a főtt baromfi megsütve. Guzsvara rétes tészta is jut neki s egy liter bort kap. A többi napokon felváltva mindig más-más rokon viszi az ebédet. A reggelit pedig naponta a menyecske szülei viszik, ami rendesen forralt tej vagy kávé. A sokac nő, míg gyermeke

nincs megkeresztelve, táplálékot nem ad semmi körülmények közt sem neki. Látogatni csak azok szokták, kik ételt hoznak neki. Legtöbb helyen a harmadik nap felkel; van azonban eset rá, hogy a nyolc napot kifeküszí. Felkelése után nem dolgozik házimunkát 14 napig, csak ágyát veti meg s horgol. Két hét múlva templomba megy avatóra gyermekével. 5—6 hétig férjétől különválva él. Gyermekait szereti s majdnem mindig magával hordja. Nyolcz napig nála fekszik a kis gyermek, de a nyolcadik napon bölcsőbe (kolivka) kerül. Gyermekait tisztán járattja, s ha leánygyermek van, már kis korában készíteni kezdi a nagyleánykorban szükséges ruhaneműt.

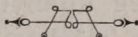
Betegség. Halál.

A sokac nép, bár szereti gyermekeit, szüleit, mégis betegség esetén nem hív rögtön orvost. Nála még mindig jár ez a közmondás: Sta Bog da. (Amit az Isten ád.) Aztán a sok öreg asszony igen szereti a fiatalabbakat tanácsosal ellátni, hogy mit és mint használjanak. De ha már orvost hívnak, betartják utasításait; azonban, ha javulást látnak a betegnél, rögtön felkérlik az orvost: szüntesse be látogatásait; rosszabbodás esetén majd hivatják. Betegeiket tisztán tartják. Ha az orvos kijelenti, vagy ők sejtik, hogy betegük fel nem gyógyul, rögtön papot hivatnak, hogy a haldoklók szentségével ellássa a beteget. Ritka esetben hal meg a sokac szentségek nélkül. Sőt még könnyebb bajoknál is felveszik; maga a beteg kívánja. Ha elérkezik a beteg utolsó órája, ha a haláltusa megkezdődik, égő gyertyát adnak a kezébe s a körülállók imádkoznak. Halottaikat igen fölékesítve helyezik koporsóba, különösen a fiatal menyecskéket. Ugy öltöztetik, mint az első időszakban járt a templomba. Imakönyvét kinyitva teszik kezébe s tele rakják keblét szentképekkel. Fájdalmuk kitörése igen hangos. Legtöbbnyire beszélnek a halotthoz, magasztalják érdemeit, s elpanaszolják

fájdalmaikat. Az ily panaszokban felváltják egymást; ha egyik hozzátartozó siránkozását befejezte, elkezdí a másik. A temetőben is minden egyes alkalommal, ha kimennek halottaikhoz, hangos beszéddel siránkoznak. Ha pár hónapos gyermek hal meg, azt a komaasszony, azaz a keresztanya viszi ki a temetőbe, hóna alá fogva a koporsót. Fialat leányokat fiatal leányok, legényeket legények, fiatal asszonyokat asszonyok visznek a temetőbe. Sirjaikat igen felékesítik; törülkőzőket (peskir), virágot (svitye), szalagot (pantlyika) kötnek a keresztre, sőt szentképeket is ragasztanak rá. A temetésnél a pap s kántor törülkőzőt (peskirt) kap. Bucsuztatót énekeltenek. Szülőtől, férjtől komától s a rokonoktól külön-külön bucsuztatják el.

A temetés után visszatérnek a halottas házhoz. Akkorra az otthonmaradottak rendbe szedik a szobát, megterítik az asztalt, elkészítik a halotti tort. A halotti tor után azonban nem maradnak együtt imádkozni s egyáltalában nem jönnek többet össze esténként, mint pl. a németek. Gyászmisét azonban mondatnak. Ekkor a templomban levőknek kis viaszgyertyácskákat adnak. Gyászt a halottért tartanak, t. i. nem ékesítik fel magukat, fehér szkutájuk, ingük feketével van kivarrva, sőt némelyik fehérrel tarkált kendőt is köt fejére. A mulatozástól is tartózkodók ilyenkor. A fiatal férjek feleségeik halála után 1—2 hónapra újra megházasodnak.

Dr. Hannig Györgyné Karakásevitš Jozefin.

Polazsenik.

A régi pogány népszokások emlékeit őrző indogermánok a téli napfordulót tűzgyújtással szokták megünnepelni. Ez emlékek közé tartozik a délszlávok (szerbek, hercegócok, dalmaták, montenegróiak) karácsonyi szokásai közül az u. n. *badnyák-égetés* is. A bácskai szerb családapa kimegy az erdőre

s egy fiatal tölgyet vágván ki, midőn hazatér, abból egy tuskót (badnyák) e szavakkal visz a házba: „Jó estét, boldog karácsonyt!“ A fát aztán a tűzre teszi.¹⁾ Maradékát, szenét ünnep elmúltával sok helyen a fiatal gyümölcsfák ágai közé rakják, hogy növésüket előmozdítsák, siettessék.²⁾ Ez ünnep estéjén (badnyi dán), mikor sötétedik, a családfő szalmát hint el a szoba földjén egyházi dalok éneklése közben. A háziasszony ráül a szalmára, hogy kóttlosa szépen kiköltse tojásait. Aztán az asztalra buzát önt, s annyi fokhagymát tesz reá, ahány tagja van a háznak; majd az istállójába megy s a marhákkal sót nyalat. Ha méhei vannak, minden kasba annyiszor fú bele, ahány rajt kíván, mit madzagra kötött csomókkal jelez.³⁾ Az elhintett szalmára teszik tányérban a karácsonyi kalácsot (bozsitynyi kolács), tetejébe szúrt viaszgyertyával, amely köré arany-, ezüstpénzt raknak. A tányérra halmoznak azonkívül diót, almát, szilvát, mogyorót.⁴⁾

A tuskó-égetés mellett ez ünnep jellemző mozzanata még az első látogatónak, a *polazseniknek* (*polozs, nik, polazsajnik, polozsáj*) szereplése. Karácsony első napjának reggelén az első férfilátogatót nevezik e névvel. Ha betoppan a szalmával felhíntett szobába, így szól: Krisztosz sze rodi! (Krisztus megszületett!), mit a gazda erősítő szava követ: Vaistinu rodi! (Valóban megszületett!) Azután a gazdasszony meggyújtja a szent kalácsba (veliki kolács) tűzött gyertyát, a gazda pedig három ujjával a kalács alatt levő buzából néhány szemet a jövevényre szór és kérdi tőle, mit hozott. A polazsenik azt mondja: egészséget, örömet és békességet (zdravlye, veszelye i mir). Azután leültetik és megvendégelik. Mig első harangoznak a nagymisére, egy helyen ülvemarad, azután pedig elmegy a gazdával templomba. Innen hazajöven, a

1) Osztr. Magy. Mon. i. és k. VII. k. 649.

2) Mannhardt: Der Baumkultus der Germanen u. ihrer Nachbarstämme, 225.

3) Osztr. Magy. Mon. idézett helye.

4) Kálics D.: A bácskai szerbek némely szokásainak keletkezéséről. Bács-Bodrog vm. tört. társ. évk. XX. évf. 75.

gazda ebédhez hívja, melynél mindenben a polazseniké az elsőség, csupán a karácsonyi pogácsából (csésznica) kapja a második darabot, mert az első Istené. Ebéd végeztével a gazda megajándékozta pénzzel, a gazdasszony pedig saját maga készítette inget (kutyevo platus) és egy fonott kalácsot ad neki s azzal utnak ered házigazdájával együtt, aki vendégét kapujáig elkiséri. (Ada, Bács-Bodrog vármegye.) A gazda legtöbbször nem mozdul ki e napon hajlékából, s helyette fiát küldi, aki rendesen egy mézzel telt edénnyel állit be a vendégfogadó házba. Másutt a háziasszony a küszöbig elébe lép s ott kérdi a betoppanó polazseniktől: Mit hozol nekünk? (Sta nam noszis?), mire a fiu így felel: Szerencsét, egészséget és békességet hozok a házba. (Noszim szretyu, zdravlye i mir.) Azután a földre ül, az asszony pedig buzával hinti meg. Egész napon át a családnál vendégeskedik s elmenet szerbvászonból készített törülközővel (peskir), pénzzel vagy játékszerrel távozik.¹⁾ A Csajkás-kerület községeiben, ahol ez a szokás még nagyon eleven, a polazsenik lefekszik a szalmára. Temes vármegye szerbségénél (Paulis, Szrediscse) a családok előre választanak maguknak polazsajnikot, akihez aztán esztendőről-esztendőre ragaszkodnak, s még karácsony előtt meghívják házukba. A családhoz tartozó nem lehet ilyen első látogató. A választást az a hitük ajánlja, hogy a polazsajnik személyi tulajdonságai a következő év természetét jelentik. Ha csöndes, becsületes ember, boldogság vár rájuk, különben rossztól tarthatnak. Abban a hitnek élnek, hogy a polazsajnik Isten áldását hozza abba a házba, amelybe elsőnek belép. Minden polazsajnik buzát visz magával s a házba lépve, e szokásos szavakkal üdvözli a gazdát: Krisztosz sze rodi! s aztán a buzát elhinti a szobában. Legelső léptei után a badnyákhoz vezérlik. Kezébe veszi a tűzfogót (vatrály) és az égés helyén megveregeti a badnyákat, hogy szikrát hányjon. Minden ütésnél így szól: Ennyi (t. i. ahány szikra pattan ki) tehenet,

¹⁾ L. Kálics i. m.

lovat, kecskét, juhot, disznót, méhkest adjon az Isten a háznak, a háziurnak, gazdasszonynak.¹⁾ Ez utóbbi aztán valamiféle ételt tálal fel, mire a polazsajnik hazamegy, de ebéd után ismét megtér a házhoz. Mások ott tartják egész napra és mulatnak vele késő estig. Midőn haza indul, megajándékozzák kendővel, harisnyával, pénzzel vagy kalácsesal és esésznicával.

Ugyancsak a magyarországi szerbség körében néhol háromszor állít be a gyermek-polazsenik: Szent Ignác napján (a tűz védszentjének napján, dec. 20-án), karácsony előtti napon és karácsony napján. Korán reggel, sokszor már hajnali négy órakor elindul s házról-házra járva kérdezi: Dal primite polazsenika? (Beeresztik a polazsenikot?) Rendesen azonban azt a polazsenikot látják legszivesebben, aki már több éven át rendes vendégük volt. Ha mást fogadnak házuknál ez alkalommal, attól tartanak, hogy kotlójuk az alája rakott tojásokat nem költi ki. Amint leült az első látogató, a gazda az előre elkészített szakajtóból kukoricával, árpával, búzával szórja meg, közben imádkozván, hogy az Isten áldja meg családját egészséggel és minden jóval. A polazsenik aztán felcihelődik s ajándékával elköszön s uj háznál állít be. Így történik ez Ignác napján is, azzal a különbséggel mindazonáltal, hogy karácsony első napján gazdagabb ajándékot osztanak. Vagyonos gazda ebédre és vacsorára is meghívja vendégét, s este hat arsin szerbvásznat göngyöl a derekára s bőven ellátja kalácsesal. Elindulás előtt egy pohár bort kell kiinnia, melybe ezüst pénzdarabot tesznek. Ha leitta róla a bort, a pénz az övé. Jaszenován a gazdasszony még karácsony szombatján egy kesztyűt tölt meg gabonával (búzával, kukoricával, zabbal, árpával) és azt a szoba ajtajára akasztja. Ott is marad bőved reggeléig. Ezzel a gabonával hinti meg aztán a polazsenikot, miközben kéri az Istent, hogy úgy hulljon áldása a házra, amiként a buza a ház

¹⁾ Vö. Mannhardt i. m. 225. o.

vendégére. Mikor ez megtörtént, a kesztyűt visszaakasztja helyére, a polazsenikot asztalhoz ülteti és ételt, italt rak elébe. Ha jóllakott, az egész család kikiséri és sok jót kíván neki. Ugyanigy cselekszenek másnap is, csakhogy akkor a polazsenikot nemcsak reggelire, hanem ebédre is ott fogják. Ugyanez a szokás a Jaszenovától északra fekvő szerb közösségekben is divik, csakhogy itt a gabonával való meghintés után az első látogató gazdájával misére ballag. Mise végződésével az egész család vendégével együtt reggelihez ül s azt karácsonyi énekeket dalolva fogyasztja föl. Ebéd előtt mézes pálinkát (medlyane rakije) isznak, amikor a gazdasszony kivessi a kályhából a pecsenyét, a polazsenik pisztolyt süt el. Imához fognak aztán s ezzel felhordják az ebéd ételeit. Az első pohár bort a polazsenik a család legidősebb tagjára (zadrugiban élnek) emeli, Istenhez fohászkodván, hogy a kért áldást adja meg. Ebéd után a házigazda a fiával, vagy ha nincs, az első látogatóval megszegi a kalácsot (kolács rezse), amelynek egynegyede a házi védszenté, másik negyede a papé, kétnegyede a családé. Pohárköszöntgetés és dalolás közben mulik el a délután. Beesteledvén, a jobbmódu gazda dudást (gajdas) fogad, s egy nagy kalácsos, valamint egy üveg borral hazakiséri a polazsenikot házába.¹⁾

De nemcsak a szerbség, a bácskai bunyevác is ismeri az első látogatót, s e szokás kétségtelenül a szerbség, sokacság és bunyevácság vitathatlan szokásbeli közösségének legrégebb, még a vallási különválást megelőző korszakból származó, elemei közé való. Az a mód, ahogy megvendéglük, kétségtelenné teszik azt is, hogy a hitbeli meggyőződésnek ehhez a sziveslátáshoz már aránylag kevés a köze. A szabadkai bunyevácnak karácsony szent estéjétől kiskarácsonyig vendége a *polozsáj*. (Doso szam za polozsáj! Ova je moj polozsáj! To je nas polozsáj!*) Az ünnepek

¹⁾ Ethn. 15: 317.

²⁾ Főtiszt. Schwerer Ferenc vaskuti plébános úr szóbeli közlése.

tartamára ő az ur a házban. A karácsonybőjt estéjén ő kezdi enni a mézbe aprított fokhagymát, hogy a gonosz szellemeket, mint hiszik, a házból elűzze. Az első ünnepnap délutánján ismerősök, rokonok, szomszédok a *bukarát*, jó nagy teli pohár bort, küldik a polozsájnak, amelyet ki kell üríteni, ha a szállítóval meg nem alkuszik, hogy néhány krajcárért maga igya meg. Három napig nem szabad a házból kimozdulnia, ott kell mulatni és a házbeli társaságot mulattatni. Sokért nem adja a házigazda, ha jó polozsájra talált, aki nem könnyen dől ki; hetek mulva is eldicceszik vele. Az ilyet aztán a jövő évre is lefoglalja már újév napján, amikor a polozsájság lejár. A gazdasszony egy nagy kalácscsal, a gazda pedig egy jó hosszú szál kolbásszal, amelyet nyakába keritenek, utnak eresztik, százszor is megígértetvén vele, *hogy a jövő karácsonyra* megint ő lesz a polozsájuk.¹⁾

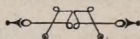
A katolizált vagy protestáns délszlávoknál és az északiak közül a tótságnál vagy más jellegű szokás állapotodott meg, vagy nagyon ritka. A garamvölgyi tótság *polaznicska-hordása* azonban az első látogató szokása, de közējük az északnyugati felföldre áttelepedett horvátság révén kerülhetett. A megnevezett helyen a karácsony előtti nap kora reggelén a fiugyerekek rokonaiknak és ismerőseiknek fenyőfa-csemétéket (*polaznicska*) visznek, s azt a házra és mezőre bő áldást kérő versek kíséretében adják át. Ehhez az ünnepi szokáshoz a juhos gazdák azt a babonát fűzik, hogy ha fiugyerekek helyett leánykák hozzák a *polaznicskát*, akkor kevés lesz a kos-barány, annál több a jerke. Ezért ők a leánygyermeküket szivesebben fogadják.²⁾ A hath. és protestáns szlávoknál (morvák, szlovénok, tótok) az első látogató szerepét a lucázók vették át. A magyar Luca-napi szokások, a fadarabokon, szalmán kotyoló, kotlós kotyogá-

¹⁾ A szabadkai bunyevácok és szokásaik. Ethn. 2. 199.

²⁾ Magyarország vármegyéi és városai. Gömör-Kishont, 191. o.

sát utánzó (Lica-Luca, kitty-kotty, kárikotty stb.), a baromfiak szaporaságát kívánó lucázók szerepének minden izülete megtalálható a délszláv badnyák-égetők és a polazsenikok karácsonyi szerepkörében. Sebestyén Gyula dr.¹⁾ a göcsejhansági *palázolók* (lucázók)-ban ismeri föl a stájer-szlovén *polazsár* rokonát. Maga a palázoló szó összehasonlító nyelvészetileg azonos a polaznikkal, polazsenikkal, polazsajnikkal, polozsájjal. Ugyanő azt tartja, hogy a polozsár elmagyarosodása nem ujkeletű, hanem hogy a középkor folyamán magunkba olvasztott szlávtság karácsonyi szokásait ismertük meg, s belőlük vettük mindazt, ami a XVI. századi ünnepeltelődés után már mint Luca-napi palázolás szerepelt, vagyis hogy a palázolók utódaiból lettek az uj-naptár behozatalakor a december 13-iki lucázók.

Bellosics Bálint.

A torzsai németek szokásai.

(Pótlások.)

Gyermekversikék.

Állathivogató és hangutánzó versikék. Ha tavasszal a fecskék érkeznek, a gyermekek a következőt mondogatják, a fecske csicsérgését utánozva:

Als ich fortgegangen bin

Waren Kisten und Kasten zugeschlossen.

Als ich wieder kam,

War alles vertrittschlt, vertratschlt und vertranschirt.²⁾

Ha a sütkérező macskát látják ezt mondják:

ABC,

Die Katz leit im Schnee.

Geht de Schnee weg,

¹⁾ Regös énekek, 2: 255. o.

²⁾ V. o. Hóhr: Siebenbürgisch-Sächsische Kinderreime und Kinderspiele 38. o. 86.

Leit die Katz im D . . . k
Geht de' D . . . k weg
Leit die Katz im Stáb,
Geht di' Stáb weg,
Leit die Katz im Gráb.¹⁾

A kandurnak ezt mondják :

Kader miau,
De Kader sitzt am Zau',
Fallt de' Zau um,
Geht de' Kader Krumm.

Kader miau,
Flick mer mei Zau,
Flik ner mit Dr . . k,
Kriesch pizsche Speck.
Flick ner mit Drót,
Kriescht e Stickche Prot.

A pocsolýában hempergő disznónak ezt mondják.

Hannes, Travannes,
Tra's Wasser enaus.
Geb Obacht, geb Obacht,
Dei Sau laft der naus.²⁾

A bikának ezeket mondják :

Wike, Wike, muh, muh, muh !
Ich han dei rodes Plut gestohl'.
Wike, Wike, muh, muh, muh !
Steck dei' Nas im Kiehd . . . k rum!³⁾

Wike, Wike tudl,
Fress a Sack voll Nudl
Lé'dich uf di Oberbank,
Sag du pisch so árisch krank.⁴⁾

¹⁾ U. o. 28. o. 46.

²⁾ U. o. 30. o. 79.

³⁻⁴⁾ Höhr. I. m. 27. o. 28-37.

A kakuknak még a következőket mondják a lányok :
Kakuk im Käfich,
Wie viel Johr sin ich ledich ?
Kakuk im Wald,
Wie viel Johr wer' ich ald ?¹⁾

Ha az eső esik és a nap is süt, ezt mondják :
Sunneré'
Glocke stech'
Fall iewer mich,
Dann wachs' ich.²⁾

Ha zivatar készül, ezt mondják :
Hames pleib deheim,
Mer was net was for Wetter geht.
Regen oder Schnee.³⁾

Ide számíthatók meg a következő versikék is :
Is der kalt ?
Schlupp in de Wald !
Is der's warm ?
Schlupp in de' Darm !
Is der's kiehl ?
Schlupp in die Miehl !
Is der's heiss ?
Huppsz in die Teisz !⁴⁾

Hasonló : Wers sich hit vor Märzerluft unn Aprilewind,
Bleibb e ganzes Johr e schénes Kind !⁵⁾

Beszédgyakorlatokhoz pötlás : Meine Mutter macht mir meine
Mütze. Mein Müller mahl mir mein Mehl.⁶⁾

Kiolvasó. Ön, dön, trua, kata, leng, ser, set, ud, vog, tiz.⁷⁾
Dicke Liesl schenk mir ein.
Heute wollen wir lustig sein !⁸⁾

1) I. m. 25. o. 13—15.

2—5) I. m. 28—29. o. 50—63.

6) I. m. 33. o. 11.

7—8) I. m. 39. o. 1—108.

En ten, tu.¹⁾
Her halt zu?
Der de lezschte Stupper kriet,
Der halt zu.

Unser alter Novaks Pat,
Sitz uwm Gäbl unn racht Tubak.²⁾
Unn sei aldi Piene Gót
Sitzt im Pett unn hat ké' Prót.

Megnyugtató versikék (pótlás.) Ha a gyermeknek valami fáj, így nyugtatják meg:

Armes, armes Maisen kätzchen,
Hast weh, weh, weh, am fingerlein.
Gib mir nur dein liebes Prätzchen her,
Bald wird es dir verbunden sein.³⁾

Heile, heile Segen!
Drei Tá' Regen,
Drei Tá' Schnee
Tut's dir nicht mehr weh!⁴⁾

Ha az anya valahol van gyermekével és ez haza kívánkozik ezt mondják:

Mame (Mutter) ich will hém!
Az anyja ezt válaszolja megnyugtatóul:
Dahém sterwe die Lait!
(Mame = anya, Mutter = nagymama.⁵⁾)

A gyermekek találkoznak. Egyis a másiknak megfogja az üstökét és kérdezi:

Ropp ode' Zopp?

A megfogottnak kell valamit felelnie; ha a két idézett szót mondja, akkor meghuzzák az üstökét. Ezt kell mondania:

¹⁻²⁾ I. m. 39. o. 1—108.

³⁻⁴⁾ V. ö. Höhr. Siebenbürgisch-Sächsische Kinderreime und Kinderspiele 1—16. o. 1—155.

⁵⁾ I. m. 16. o. 1—49.

Lass mer mei' ganzer Kopp! (L. I. m. 16. o. 1—49.)
akkor eleresztik.

Űnnepi mondókák (pótlás.¹⁾ Hushagyó kedden a közlötten
kívül ezt is mondják:

Hoh, hoh, hoh!
Die Fassenacht geht ó!
Wenn mei Motter ké Kichlcher backt,
Sch . . . s ich uf die Fassenacht!

Husvétkor így kérnek piros tojást:

Ich was, was ich wás,
S Hingl is ké Hás.
Die Mutter is de Färwermann,
Sié hat die Aier in dé Pann.

Vonalakat kiolvasó mondóka. A gyermek vonásokat ró és
mig a verset elmondta 20 vonás van leróva.

Eins, zwei, zwo,
Wiwle, Wawle wó,
Wiwle, wawle, wiwle wo,
Wiwle, wawle wo.
Mensch ich kennt ké zwanzich zähle,
Zwanzich sinn sehun do.²⁾

|||||||

Ha valaki a gyermek útjába áll ezt mondja:

Égele,
Geh mer aus'n Wegele.

A gyermekek magyarságukat vagy latin tudásukat a
következő versekkel fitogtatják:

Magyar tudás (Magyarisch):

Mei Gész = a kecske.
Geht in de Garte = kertbe.
Fresst mei Kraut = a káposzta.

¹⁾ I. m. 48. o. 1—62.

²⁾ V. Ű. I. m. 45. o. 87.

Kommt de Nochper = a szomszéd.

Mit de Axt = a fejsze.

Schlát de Fuss = a lába.

Geht de Krumm = a sánta.¹⁾

Latin tudás (Kinderlatein.²⁾

Kumol dirapatzieh,

Prunzese Nácich.

Kurente finó.

Stilisi frenyó.

Kumm mol die Rab bad sich

Es prunt der Naci

Kuh rennt dem Viech no'

Still ist de frenyo.

Korch undum,

Korch obes.

Ichsi di rapazi.

Ambrn neci

Kurenti fino

Metrafa ?

Korb (Korch) unten

Korb oben

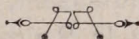
Ich sieh die Rab' bad sich

Am Brunn näht sie

Kuh rennt dem Viech no' (nach)

Mäht der Aff' ?

Közli: **Hajnal Ignác.**

Vegyések.

Közli: **Vértesi Károly.**

A szüleimtől reám maradt sárguló iratok között lapozgatván, kezembe akadt néhai Szétsényi József nemesmiliticsi kántortanítónak a bucsuztató beszéde, melyet az anyai öregatyám: nemesmiliticsi Czintula János, Bács-Bodrog vármegye fizetési táblabírájának, a koporsója fölött 1825. évi április 21-én mondott, A beszéd közérdekűségben azzal nyer, hogy a Bácskában máig is élő, nevezetes családkról van benne említés. A bucsuztató beszéd az eredeti ortografiával ez:

Valedictio funebris

Occasione inhumationis Spectabilis condam Joannis Czintula de Nemes-Militits, Inclyti Comitatus Bacs cum Bodrogh Lege uniti, tabulae Judiciarie Assessoris, Anno 1825, die 21-a Mensis Aprilis, aetatis Suae 62-do ad aeternitatem transmigrantis, per Josephum Szétsényi localem Ludirectorem dictam.

¹⁾ I. m. 36—37. o. 77—80.

²⁾ I. m. 36. o. 72—76.

Tekéntetes Rendek, kik itt jelen vagytok, Nemes és Nemzetes Urak, s Asszonyok, gyászos koporsómnál, kik itten állatok, Czintula Jánosnak Szavait haljátok! ¹⁾

Én esztendőim is ime most el mulnak, Engemet a' Sötét koporsóban húznak, minden Javaimtól engemet el vonznak, kedves Hitvesemtől jaj! már el Szakasztnak!

Ezer nyólcz száz felett 25 esztendő, életemnek pedig 62 esztendő, hogy a gyászos Halál ijjat lött ellenem, vég bútsút töletek vévén el kell mennem!

Oh! Szerentsétlen Nap! boldogtalan Óra! Oh kegyetlen Halál! rendetlen pohara! Oh hirtelen Halál életem Hóhéra! melly Guta ütéssel vezetett Halálra!

Ritka ez a' példa, melly történt én velem; mert esetem látni Szívnek kész gyötrelem, nem adatott nekem tsak annyi kegyelem, hogy Paphoz juthassak, volt nagy késedelem.

Voltam Udvarokban, s tanultam illy Szokást, hogy ha el távozol mondj végső bútsúzást, Úri Nemzeteknek végső Vale mondást; mert Isten is Szeret illyen Hála adást.

Jaj tehát még is Jaj! mert már el kell mennem, szép gazdagságomtól el kell már sietnem, végtelen Örökség útjára kell mennem, kedves Magzatimtól most Bútsúmat vennem.

Vármegye Esküttje Czintula Jánosom ²⁾ Te töled is veszem végső Bútsúzásom, Tisztetben az Isten segéljen kívánom, végre vegyed Fiam atyai áldásom!

Fordítom Szavamat az Antal ³⁾ Fiamhoz, Felséges királyunk egy Gárdistájához, a' ki nemes Szívvel volt hozzám Atyához, legyen áldott azért, én megyek krisztushoz.

Mihály kedves fiam katona éltedben, ⁴⁾ valamerre jársz, s kelsz földön és Vizeken, Strázsa: Mesterségről nagyobbra emeljen kívánom — mint Atyád, az Isten segéljen.

¹⁾ Az általános elmékedések kihagyásával.

²⁾ Később rigyicai főszolgabíró.

³⁾ Később az 1848/49. évi magyar szabadságharcban honvédalezredes, végre csendbíztos.

⁴⁾ Később megyei perceptor, földbirtokos.

Isten élteteket, hogy meg hosszabbítsa, minden örvendetes Jókkal boldogítsa, királyunk, Országunk és Hazánk Javára, ezt Úri Atyátok kívánván óhajtja.

Még egy Virág Szálra bútsúzásom talál a' ki még hajdon, s gyenge mint a nád Szál, mellettem itt állván, érettem Sirdogál, Fáni¹⁾ édes Lányom örökké áldassál.

Gombos Familia Szép Nemes Nemzetség! Gombos Ferentz, s Ignázt Hütvösömről Vérség, e' Familiából való nagy s kitsinség, légyen ti köztetek, kívánom, Békesség!

Hát tőled mint leszen Végső Bútsúzásom, úgy mint Percich Anna kedves Sógor Asszony, meg vallom, hogy méltó hozzád most szóllásom, mivel nints Világon többé maradásom.

Eszék Várossában lakozó Ipamnak, Szomorú hirt küldök Tadia Ruditsnak, Tekéntetes Pertich Szolga Biró Úrnak, sok Jókat óhajtok mint Vő Társ Uramnak.

Nemes Bács Vármegyénk tábla Birójának Piukovits József Úr s Asszony Annyának, sok Jókat kívánok Úri szomszédomnak, Végtére ajánlom a' Jézus krisztusnak.

Tekéntetes Horváth Mihály Sógoromtól, Nemes Vármegyének Feő Perceptorától, Párja Sógor Asszony Gombos Katalintól, Végső bútsút veszek ő Úri házától.

Nemes Vármegyénknek minden tagjaitól, egy szóval bútsúzik Úri Barátimtól, All Ispány fő Birák, Assessor Uraktól, légyenek áldottak! kívánom az Úrtól.

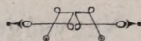
Végre Ódry Anna Nagyságos Asszonytól, bútsúzik Úriak, s kis Asszonyaitól, Nemzetes Posta Mester Körmendy Úrtól, Nemes Helységünknek köz Birtokositol.

Immár utolsó Szóm! Szolgáim! kik vagytok tselédim s Jobbágyim, kik rajtam bánkodtok, a' Mennyei Úrtól légyen koronátok, mivel most bútsúzik tőletek Uratok.

¹⁾ Később Virter Ferencz Zombor városi főjegyző, tanácsnok, — megyetörvény széki ülnök neje, a közlő édesanyja.

Nintsen egyébb hátra hideg tetemimet, adjátok Anyámanak, a' honnan testemet, Vettem az Istentől eddigi életemet, Ne szánjátok tőlem Vég tiszteletemet Amen.

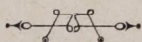
Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtésére. Irta Bellosics Bálint. — Társulatunk újabban mind nagyobb gondot fordít múzeumunk néprajzi osztályának elevenebb szervezésére. A népelet, a néplélek jelenségeinek tanulmányozásában, néprajzi tárgyak gyűjtésében irányítóul, most egy kis füzetet adott ki, melyet ingyen küld meg mindazoknak, kik vármegyénkben a különböző népfajok között élve, velök állandóan érintkezve, a veszni tért szellemi hagyományok, szokások, viselet, eszközök stb. megmentésében, összegyűjtésében a társulatnak segítői, munkatársai lehetnek. — Az Útmutatót Bellosics Bálint, társulatunk tagja, hirneves ethnografus írta, s ajánló előszóval Kozma László, társulati elnök látta el. — A 32 oldalas füzetke tartalma : 1. Előszó. 2. Tájékoztató (a néprajzi tudomány rövid, vonzó ismertetése.) 3. Tárgyjegyzék : a ház, női háziipar, viselet, használati tárgyak ; zeneszerek, népszokások használati tárgyai, gyermekjátékok, a kisipar szerszámkésztsége ; céhemlékek, a földmivelő eszközei, ösfoglalkozások : pásztorkodás, halászat, vadászat — összegyűjtendő anyagának jegyzéke. — A füzet csinos kiállításban Bittermann Nándor és Fia könyv- és könyomdájából került ki. 1907.

Tartalom :

	Oldal.
Részletek Kozma Lajos 1848—9-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykorú feljegyzéseiből. Közli: Kozma László	111.
Egy XVIII. századbéli bácsmegyei táblabíró hagyatéka. Közli: Zsoldos Benő	116.
Regőcei leletek. Irta: Gubitza Kálmán	120.
Bácsi sokac népszokások. Irta: dr. Hannig Györgyné Karakásevits Jozefin	122.
Polazsenik. Irta: Bellosics Bálint	132.
Torzsai németek szokásai. Közli: Hajnal Ignác	138.
Vegyések	143.

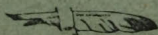

E füzet nyomdai akadályok miatt késett.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJABÓL

1907.

Tájékoztató.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon ezelből, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknel vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

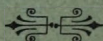
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az öt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy név változtatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara :

Elnök : Kozma László Zombor.

Alelnök : Latinovits Géza Budapest.

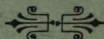
Titkár : Trenesény Károly Zombor.

Másod titkár : dr. Závodszy Levente Zombor.

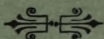
Ügyész : dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr : Gubitza Kálmán, Monostorszeg.

Pénztáros : Buday Gergely Zombor.

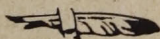

A társulat helyisége : Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XXIII. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1907.

Részletek

Kozma Lajos 1848—9-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykorú feljegyzéseiből.

(Folytatás.)

De ezen látszólag beállott biztosság alatt valóságban a félelem lappangott. Egyik ember gyanakodott a másikra. A régi szép egyetértésnek magyarok és rácok között ugyszólván a nyoma se maradt. Ellenségeink vérszemet kaptak azon, hogy magyar fegyvereinket, legalább ideleln a Bácskában, nem kísérte a várt szerencse; a mieinket pedig ugyan e miatt csüggedés fogta el.¹⁾

Sok bajoskodás után, október havában végre a kapitányság kezelésétől felmentettek és másikat választottak, aki azt a tisztet helyettem viselje. Engem azonban arra készítetének, hogy ha valami irat jön — minthogy nincs kéznél más olyan hasznavehető ember, aki jól értene az íráshoz — köteles leszek az ilyes írást az illető előtt felolvasni és meghirdetni. Ezt nem lehetett megtagadnom, mert különben is, nekem ugy, mint más helységi papoknak is, kötelességünk volt az érkezett iratokat katedrából felolvasni, még akkor is, ha azok, a jegyzők által, a helység házánál már ki is lettek hirdetve.

Ez után a pirosi nemzetörökkel a felsőbb vidékekről nemzetörök őrnagyai rendelkeztek, ugymint Karassai és Végh, akik az én helyembe választott kapitány mellé, a

¹⁾ Legyen szabad itt, közbeszólólag, a szives olvasó emlékezetébe idéznünk Szent-Tamásnak három ízben megkisérelt, (1848. jul. 14., augusztus 19. és szept. 21.) de mind a háromszor kudarcot vallott ostromát.

pirosi örök számára külhelybeli kapitányt rendeltek ki, még pedig Bezerédy Miklós alezredes intézkedése következtében. Azonban a sűrű rendetlenségek miatt utóbb ezek is elpárolgáltak és a pirosi őrség kapitányságának kezelése közös akarattal Fodor M. helybeli lakosra ruháztatott, aki ezt a tisztet, helyettem már annak előtte is viselte. Ekkor magamnak is több ízben kellett velük megint vesződnöm, mert holmi napidijbeli históriák miatt egyre-másra hozzám szaladgáltak, és alig-alig tudtam a feleselés eligazításának dolgát elhárítani magamtól azzal, hogy az reám nem tartozik, és hogy a rendnek legjobb birája a békesség, az egyetértés meg az igazságos kezelés. Nem mehetett kellemetlenkedés nélkül még a hozzám küldözgetett különféle iratok közreadása sem; megtörtént ugyanis, hogy S. S. szolgabíró, nem bizva bennem, egy alkalommal a mellékelt hirdetmény kiküldésekor, a helységházához irt levelében, a jegyzőt helyezte fölém ellenőrzésre avégből, hogy vigyázzon reám és referáljon neki: ha vajjon a hirdetmények közzétévésében és megmagyarázásában hiven eljárak-e? Ez a szolgabíró, akinek úglátszik több okon száalka lettem a szemében, más-ként is több ízben megfenyegetett azzal, hogy megidéz, törvény elé állit.

A e féle izetlenségek, nekem, mint családos atyának kétszeresen fájtak, sokszorosan nyugtalanítottak engem, aki az enyimek sorsáért is aggódtam. Százszorosan óhajtottam az áldott polgári rend helyreállítását. Lehetőleg igyekeztem távol tartani magam minden olyas dologba való beavatkozástól, ami a papi hivatalomra nem tartozott. De ez a szándék az olyan vidéken, ahol a polgári egyenetlenség, a testvéri háború tüze nemesak kigyuladt, hanem már lobogva lángolt, csak szándék maradt. amit nem lehetett kivinni.

Katonaság folyvást volt Piroson, a tisztjeik pedig nálam szállásoltak, így aztán ezer meg ezer alkalmatlanságot, sőt nagyon sok kárt is szenvedtem, nem egyszer meg is

lettem lopva. Ezenfelül a parancsosztogató egyre szaporodott és egyre-másra rendelkezgettek velem, mint különben is csekély fontosságú falusi pappal; követelték, hogy a parochiáról, mint középpontból, templom útján menjen szét minden kiadandó dolog. Házam egész kaszánya, örfő, Platzkommandó, Stáb és Isten tudja, mi volt. Egyszóval én magam nemesak hogy gazda nem voltam a saját házamnál, de sokszor a házamban benne sem lakhattam, mert a sok jövő-menő katonaság által kilettem belőle szoritva; ezeknek némely része még a szegény falusi pap bosszantásában is kereste gyönyörűségét.

A katonák közt a rendnek és a fegyelemnek bizony csak az árnyéka volt meg, mert ugyszólván mindenik azt tette, amit épen akart. El is rombolták saját hazamat annyira, hogy az ugynevezett ellenség sem árthatott volna neki többet legfeljebb úgy, hogy ha még föl is égette volna. Szomorú valóság, de így cselekedtek Piroson magyar harcosaink, tisztjeik pedig nem voltak képesek közöttük rendet vagy fegyelmet tartani. Ki ne irtózna ilyen hadviselés-től? és ki ne óhajtotta volna, hogy a minden oldalról növekedő inségnek és nyomoruságnak vége szakadjon? De hát épen nem ez történt. A pirosi nemzetörség, mint amely már elébb is az ujvidékivel és a futakival tett egy dandárt, az illető Ujvidéken szállásoló parancsnok által megint szorosan számba vétetett, még pedig olyformán, hogy az őrnagyhe-lyettes S. P. által, minden az örséget illető iratnak felolva-sása és a tudnivalók tudtuladása szigorú kötelességemmé tétetett, és ismét kapitánynak jegyzének fel. Nem használt a szabadkozásom; sőt e miatt a segédtsízt, ott a közhelyen ellenem kezdte tüzelni a népet.

Sok nyugtalanság, riadások és fegyverre kiáltozások közt huzzuk ki a nyomoruságos telet (1849. év) januárius közepéig, amikor a katonaság — lovasok és gyalogosok —

az egész Bácsmegyét, ezzel Pirost is, felsőbb parancs következtében elhagyta és mi ismét magunk maradtunk örködni.¹⁾

Nemsokára a kitoró rácok által az egész felső Bácska elfoglaltatott. Hajmeresztő kegyetlenkedések és rablások híret hozta felénk, aki hirt hozhatott és mi szerencsétlenül járt polgártársaink sorsában saját szomorú jövőnk képét sejténk és rettegtük. Már a szomszéd Kiszács helység is csaknem a felkelők hatalmába került. Ekkor már Csuha tábornok, a péterváradai parancsnok által felszólíttatván a polgárság, hogy dolgainak biztosságba helyezésétől gondoskodják, a pirosiak kezdtek mozdítható vagyonukat Ujvidékre beszállítani, biztosítás végett.

Én magam is siettem szállást bérelni a városban, Ujvidéken, és amennyire ezt a feneketlen sártengerré változott utak megengedték, igyekeztem családomat és vagyonomat beszállítani Ujvidékre, mert ekkor már szó sem lehetett arról, hogy valamerre fölfelé meneküljünk, mivel az ut és a közlekedés minden irányban el volt zárva. Családomat Ujvidéken hagyva, magam visszamentem Pirostra és ott tartózkodtam üresen kongó szobáimban, úgy mint azok a gazdemberek is, akik holmijukat a faluból szintén eltakarították; ott maradtunk a községben, keservesen sanyarogtunk éjjel nappal, nyugalom nélkül, álom nélkül, és igyekeztünk örködni, amennyire ez tehetségünkben állott. Nehány katona is küldetett kozzánk egy Bittera nevű főhadnagy parancsnoksága alatt, aki ugyancsak nálam szállásolt egy Huszár nevű alhadnaggyal együtt.

Igy állott a dolgunk, midőn február 17-én délután két óra tájban, Kiszács felől, melyet ez előtt harmadnappal foglalt el az ellenség, egy csapat rác által, három ágyuval megtettünk támadva; a remanentia felgyújtatott, e mellett két

¹⁾ Emlékezzünk reá, hogy a bács—bánati magyar seregeknek akkor kellett kivonulni a Tisza középvonalához, mikor a császári hadak nyugotról és észak felől közösen előrenyomulva törtek hazánkra, Erdélyből pedig Puchner szorította csapatainkat nyugot felé.

ház is lángba borult. A község fegyveres lakosai a dobszóra csakhamar összegyülekeztek és félelem nélkül, elszántan siettek az ellenség elébe; egynehány katona elég messziről, követte őket.

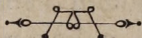
A két szárnyra lovasok, a középre gyalogok állítottak, csatárláncban szinte félmérföldnyi hosszúságon elnyulva. A hadakozásban tanulatlan földmivesek bátorsága meglepő volt; merészen mentek rohamra a három ponton felállított elleneséges ágyuk felé, és noha maguknak egy ágyujok sem volt, a ránk támadt rácokat, három ágyujukkal egyetemben, egész Kiszácsig nyomták vissza, tehát nyertesek lettek és ahogy mondani szokás, a csatahelyet megtartották. Mikor aztán a jól megvívott ütközetből népünk a helységbe visszatért: akkor már Futakról, három ágyuval, három század gyalogkatonaság is érkezett Pirosra.

Másnap, február 18-án, valóságos néplázadás keletkezett a községben, és szerencse, hogy nem lett nagyon veszedelmes kimenetelű. A péterváradai várparancsnokság rendeletet küldött a Piroson tartózkodó katonasághoz, hogy ennek nagyobb része, a velük levő ágyukkal együtt, a helységből késedelem nélkül kivonuljanak; a nép azonban, az öt környező veszedelmek tudatában, ezen parancs foganatosítását megakadályozta, és kivált az ágyuk elvitelének, fegyveres kézzel ellene szegült, még pedig komolyan fenyegető elszánt-sággal. A katonaság kétszer is megpróbálta az elvonulást, de a pirosiak ezt a szándékot mind a kétszer megghiúsították, úgy hogy a katonaság, a beláthatatlan következéseket elkerülendő, végre is kényelen volt az ágyukkal együtt Piroson maradni.

Igy történhetett aztán meg az, ami február 19-én történt. Piros ugyanis, az újra reánk törő rácok által, három oldalról, három irányban, öt ágyuval, meg lett támadva. De ellenségeink megint rosszul jártak. Támadásuk, a pirosiak által nemcsak vitézül visszaveretett, hanem a futásnak eredt

rácok a mieink által üldözőbe vétetvén, Kiszács helységből is ki lettek verve, ahol a pirosi lovasok egy három fontos golyót lövöldöző ágyut és egy municions szekeret is elvettek tőlük, és ezeket, mint győzelmi zsákmányt, nagy lelkesedés mellett hozták haza magukkal.

(Folytatása következik.)

A bácsi régiségek.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat évkönyve Bácsról és romjairól gyakrabban hozott közleményeket, az érdeklődők figyelmét ez által is óhajtva ráterelni anyamegyénk ezen, kétségkívül legnevezetesebb középkori műemlékére. A mohácsi vész előtti időszakból, majd a török hódoltság korából olyan emlékeket találunk itt, aminőt hiába keresünk a nagy magyar Alföldön. Hivatásos szakférfiak meggyőződése ez. És mégis Henszlmann ásatásai óta, amit a nagy Haynald mindenre kiterjedő gondossága eszközölt, nem találunk történezszt, archeologust, aki idejét, tudását ezen nagy értékű műemlékekre fordította volna.

Ujabban Kalocsa historikus érseke, miután megtekintette e romokat, melegen kezd érdeklődni irántok. Dr. Valihora Ágoston kalocsai prépost-kanonok 1907. év nyarán dr. Karácsnyi János nagyváradi kanonok és országos nevű történet-íróttette figyelmesse Bácsra és régiségeire. Ugyanezen év őszén dr. Valihora és Zundl kanonok Bácsba kísérték a jeles tudóst, aki műemlékeinket alapos megvizsgálás alá vette, érdekes és igazán tanulságos eredménnyel.

A tudós kanonok ur kegyes beleegyezésével ezennel nyilvánosságra bocsátom az ő véleményeit, meg lévén győződve, hogy mindazokat, akik Bácsmegeye multját tanulmányozzák, érdekelni fogja és több figyelmet fordítanak ezen legnagyobb megyei nevezetességünkre. Nem tartozom azok közé, akik megyénk

milleniumi monografiáját lekicsinylik, ellenkezőleg elismeréssel emlitem a munkatársak gondosságát, amely a mű megírásánál nyilvánult, és természetesnek is találom, hogy egy monografia keretében alig lehetséges minden részletet felölelni. Követtem dr. Karácsonyit tanulmányutjában és az ő megjegyzései, levezetései alapján leközlöm a hallottakat.

Történet-régészeti szempontból érdekesek a ferencrendiek temploma, a város közepén álló törökfürdő, a vár-városrész u. n. „várkapu“-ja, a város nyugati részén merészen emelkedő várrom, benne a remek góth-stylü kápolna és a városon kívül a sz. Antal kápolnánál a romok, az erdőri ház közvetlen közelében.

A ferencrendiek zárda-templomáról a kalocsai főegyház-megye schematismusa évről-évre azt jegyzi föl, hogy az hajdan a templariusoké volt. Dr. Karácsonyi szerint ezen állítás nem bírja ki a történeti kritikát; semmiféle történeti adattal nem rendelkezünk arra nézve, hogy Bácsban valamikor templariusok látkak volna.

Voltak ferencrendiek és pedig Conventualisok, akiket az itt járt sz. Kapisztrán János szorgoskodására a szigorubb rendszabályt követő „Observansok“ váltottak föl. Templomuk 1290. körül épült az u. n. átmeneti stylben, amint ez a szentély külső falairól látszik.

A torony körülbelül egy századdal későbbi, 1390. körül emeltetett. Bizonyítják az ablakelválasztó oszlopok, valamint a hatalmas, a toronytámasztó, korszakjelző külső oszlop. Belseje, a szentély és a hajó Nagy Lajos korát árulja el, sikerült csucsives diadalkapuvál, szép boltívvel és gerinces félpillérekkel. A templomon kívül találtunk két figyelemre méltó emléktárgyat, amelyek hajdan mindenestre magában a templomban voltak és pedig a templomudvar falkerítésébe beépített kőből való szenteltvíztartót középkori kőpajzsával és a kis kertben hatalmas párkányzatot; de ez már későbbi

korból való, 1510. körül. Tiszta renaissans, a még épségben lévő palmettákkal és golyódiszkekkel. Hasonlít a régi pécsi dom párkányzatához.

Igen érdekes az árvaházzal szemben álló törökfürdő. Első tekintetre szembeötlik, hogy két különböző stylben épült részből áll. A keleti csucsives, Mátyás korabeli épület, örölt agyagból való téglával. A törökök átalakították fürdővé, hozzáépítették a nyugati oldalt, török donga-bolthajtással, gőzkamrával, vas- és cserépcsövekkel, szabad szemmel kivehető virágdíszítéssel és valószínűleg török fölirattal. Dr. Karácsonyi szerint ezen törökfürdő csak emeleti része a réginek, a földszinti rész el van temetve és könnyű szerrel ki lehetne ásni.*) Czobor neves régészünk Bácsban jártakor állította, hogy ehhez hasonlót az egész országban csak egyet találunk még.

Innen a váromhoz indultunk! Velünk szemközt, a kálváriadomb mellett emelkedik az u. n. várkapu. Az egész alkotás, egyes stylszerű utánzata a hajdani várkapuknak a 18-dik századból, talán épen Batthyány érsek idejéből való, aki gyakran és szívesen Bácsban tartózkodott az ő kedvelt vadas kertjében. (Zvirinjak, a sz. Antali erdőben; a nép most is így hívja azt az erdőrészt.) A várkapuba beillesztett két ablak nyilvánvaló régi csucsives maradvány a XIV—XV századból. Egypár száz lépésnyire ezen várkaputól ott áll a vár.

Két részre osztjuk az egész várterületet! A bejáratnál áll az u. n. kis-vár vagy kaputorony és a tulajdonképeni vár. Ide két hid vezetett. Az első a Mosztonga fölött épült fölvonó hid, amelynek a vízbe erősített oszlopai most is látszanak, a másik a mostani Ivanek-háztól a keleti Őrtoronyba vezetett. Ez az ugynevezett lakótorony, merészen kiszökellő balkonrészekkel. Ezt restaurálta a híres Várady és másodutódja Cetinai Frangepan Gergely, akik jól ismerték az

*) A társulat — ez értesülés után — az ásástat tervbe is vette.

A szerk.

akkori olasz építészeti modort. Itt volt a solarium, a siesta-veranda. A vár belsejében a hatalmas, két emeletű Örtorony Alsó földszinte 1350. táján épült, míg az emelet — hova meglehetősen épségű csigalépcsőn jártak — renaissance korbéli — lövőrésekkel. A vár építészeti remeke a góthstylü várkáporna. Az ablakbéliés — halhólyag disz nélkül, bizonyítja, hogy Mátyás előtti időből való. Mellette van a nagy diszterem a kápolnába vezető folyosó maradványokkal, néhány lépésnyire a nyugati Örtorony, a későbbi korból való négy ágyuréssel. A déli örtonynyal kapcsolatban lehetett a nagy székesegyház.

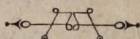
Ez lehetett az a templom, amelyről Dselalzáde Musztafa ezt írja: „A Tuna partjához közel volt egy Bads néven ismeretes város, mely a vereséget szenvedett királynak nagy városa vala, volt egy nagy temploma az ördögök imadására, telve a gyehennára való bálványával . . . a lakosok szine-java ama templomba zárkózott, mely akkora volt, mint egy vár. A bezárkózott kutyák ikindiig harcoltak a győzedelmes sereggel s mivel az átkozottaknak puskaik voltak, belülről igen sok műszülmánt vértanuvá tettek. Ikindi után megnyílt a győzelem kapuja, a hit harcosai ezt a templomot is szétrombolták s számtalan foglyot ejtettek és határtalan zsákmányt nyertek.“ (Török-Magyar tört. Eml. Thury József II. köt. 170—171 l.)

A sz. Antal kápolnánál lévő romok annyiban érdekesek, hogy itt nagymennyiségű római téglákat találunk. Karácsonyi szerint ezeket a szomszédos szerémségből hozták és a XIV. században védő és laktornyokat építettek, mert közvetlenül mellette bőven található középkori törmelékrakások oltatlan mésszel egymáshoz erősítve.

Ezekben iparkodtam dr. Karácsonyi érdekes megfigyeléseit leírni, közbe-közbe más forrásmunkák adatait beillesztve. Amidőn a jeles történész bácsi nevezetességeinket alapos

tanulmányozás tárgyává tette, a bácskaiak figyelmét fölkelti, hogy kegyeletes visszaemlékezéssel tekintsenek a sok vihart látott bácsi romokra, amelyeket annyi keresztény-magyar vér öntözött.

Evetovics János.

Az 1741—42-iki nemesi felkelés aktáiból.

— Gróf Károlyi Sándor levelei Bács megye nemességéhez. —

II.

Ez Évkönyv mult év II. füzetében (82—87. lap) kilátásba helyeztem azt, hogy a tiszántuli felkelt nemes seregek vezérletével megbizott gróf Károlyi Sándornak, vármegyénk akkori nemességéhez írott s levéltárunkban megőrzött érdekes leveleit folytatólag ismertetni fogom.

Az alábbi levelet a fővezér Nagy Károlyból 1742. február 3-án írta. Ebben a vármegyénk nemesi lovas katonaságának elindítása iránt tesz intézkedéseket.

„Minek előtte, — írja, — 11. pteriti nékem írott levél a Tettes Ns. Vmegyének illendő respectussal vöttem vólna, Obester Uram eő keghelme Szegedre egy Battallionnak formálására már expediáltatott volt oly instructióval, hogy többi között azon Tettes Ns. Vmegye gyalogh Katonaságát is azon Battallionnak pótlására fordítsa, reménlem el is járt eő keghelme abbéli kötelességében. Azért már az megh lévén, recommendálok kötelessen a Tettes Ns. Varmegyének Nemesi Lovas Katonaságát is (ki ugy hiszem, már készen vagyon) Fölséghez Kir. Consilium által megh küldött itinerarium szerint hova hamarább utra indítani ne terheltessék Statusokrull, s expeditiójukrul engemet is pscríbált mód szerint tudósítván. Ezzel állhatatossan maradok stb.“

A következő levél, melyet gróf Károlyi Sándor szintén a lovas- és gyalogkatonaság mozgósítása tárgyában intézett

vármegyénk nemességéhez, már az erdődi várkastélyból van keltezte, 1742. február 13-áról. Szól pedig ekképen:

„Ezen Districtusban levő Lovas- és Gyalogsághnak más Dispositióigh helyben leendő meg tartosztatása mi okból parancsoltassék? Főlséghes Királyi Consiliumnak nem kétlem azon T. Nemes Vármegyéhez is érkezett recens Intimatiójából bővebben ki teczik, mely iránt magamnak is érkeztvén különös parancsolatom, a T. Nemes Vármegyének ex officio intimálnom kívántom, hogy maga mind Portalis, mind Személy után való Lovas Katonáit, ha még az elsőbb dispositiók szerint nem expediáltattak volna, más jövődő parancsolatigh tartóztassa meg a T. Nemes Vármegye. Sőt ha már expediáltattak volna is, de ezen Levelemnek vétele előtt csak a két vagy három nappal indúltanak megh, azonnal Gremiumában revocálya, ottan készen és contracte, oly provisioval taresa, hogy más ujjabb parancsolatnak érkezésével azonnal az hova kívántatik mehessenek, s addig, ha kik még el nem készültek volna is, el készüljenek. Sőt a mennyire lehet, mivel már ez a nép pmittatált dispositio szerint, önnön édes Hazánk conversatiojára fordittatott, meg szaporittassanak, mely e szerint készen tartandó Lovasságrul annak transmittálandó Listájával edgyütt, midőn tellyes Informatioját várnám a T. N. Vármegyének maradok“ stb.

Gróf Károlyi Sándor, kinél avatottabb és nagyobb buzgó-ságu férfiura aligha bizhatta volna Mária Terézia a felkelt seregek vezérletét, a most következő s valóban nem csekély történelmi értékkel bíró levelében fontos intézkedéseket tesz a nemesi insurrectio hathatósabb szervezésére és igazgatására. Érdekes leveléből körülményesebb bepillantást nyerhetünk a szervezés lázas és körültekintő munkájának egyes lényegesebb kulissza titkaiba. Ennek a levélnek éppen ez az utóbbi dolog kölesönöz talán a többi valamennyinél is figyelemreméltóbb jelentőséget.

„Nem kétlem, — kezdi gróf Károlyi ezt a levelét, mely

az előbbi után pár nap mulva, 1742. február 17-én kelt ugyancsak „in Castro Erdőd“, — valamint ide, ugy azon T. Nemes Vármegyéhez is eddigh el jutott Fölséges Asszonyunk Kegyelmes resolútiója melletti Nemes Vármegyékben Királyi Tisztek titulussával Constituálandó Stábálisok iránt, Méltóságos Palatinus Uram eő Naghságna legh közelebb circulált Intimatiója. Mivel pedigh vannak ezen Districtusban oly Nemes Vármegyék is, kik harminc, negyven, ötven, hatvan Lovas katonát alig állitanak, mely illyetén kicsiny csoportnak stabális Tiszteket pficiálni ugyanis illetlen és a stabális Tisztséghnek természetivel meg nem edgyezhető, azokat ugy mint Stabális Tiszteket fizetni felette kölcséghes és a proportione tantae pancitatis majd nemis praetendálható, rangjukhoz képest penig se nem fizetni, sem illő commandót nem adni, hanem csak az egy csupa titulust reájok ruházni, méltatlan dologh vólna s nem is következnek egyéb ennyi feles Stabális Tiszteknek számábul, az egy el kerülhetlen káros és Nemzetünk dicsőségét kissebbitő s az Generális Commendánsnak is bajt szerző Competentiánál.

Hogy azért ezek, és a Törvénynek is sérelme el távosztassanak, mivel úgyis az 63-dik Novelláris Articulusban Districtuális Generálisok oly hivatallal s activitással és oly véggel denomináltattanak, hogy azok a jelen való Insurrectio dolgában magok Districtussabeli Nemes Vármegyékkel correspondeállyanak, a végett kivántató, szükséges Dispositiokat tegyenek és mind a fel kelő Nemességet, mind az állítandó Lovassokat, mentekben, Táborozásokban és vissza jötőkben igazgassák.

Ebbéli activitásom, nem különben magam s a N. Vármegyék reputatiójának manutentiójára magamban úgy intéztem (és consensussa járulván a Nemes Vármegyéknek) el is végeztem, hogy ezen directiom alá concredált Districtus két Corpusban vétetődgyék: T. Nemes Zabolcs, Szatthmár, Ungh, Beregh, Ugocsa, és Máramaros Vármegyék,

Hajdu városok Lovasságha conjungáltattván, annak egy Oberster, egy Oberlajdinont és egy Feő Strazsa Mester praeficiáltassanak :

Más részről pedig T. Nemes Bihar, Zaránd, Arad, Békés, Csanád, Csongrád és Bács Vármegyék Lovasságha conjungáltattván hasonlóul s ennek is légyen egy Obestere, egy Oberlajdinontya, egy Feő Strazsa Mestere, úgy hogy a mely Nemes Vármegyékből eddigh is (írhatom) majd minden Feő és Törvényes provisio nélkül a nagy siettség rész szerint Országunk felsőbb részére, rész szerint pedig azon kívül is Lovassokat praecipitált, azok is (némely Principálisok által reguláris Magyar Lovas Regimentekhez offerált Lovassokon kívül) ezen két Corpusban fel állítandó népnek Főbb tisztjei által egyben szedettnének s az Corpushoz Contraháltattnának, így ezen Insurrectiora impendált sok kölcségünk, fáradságunk és eő Fölségének tett ajánlásunk nagyobb hasznunkra s becsületünkre fog válni, az Stabális Tisztek is ennyi egyben vett Nemes Vármegyék által majd insensibilter foghnak fizettethetni, a mellett Törvényünknek sem következik tovább sérelme s arra sem adatik causa, hogy oda fel ezen Vitézlő Nationális Nép dissipáltassék, vagy Németh commandó alá adattassék, hanem Legális directio alatt fogh maradni, minthogy pedig már némelly része Nemes Vármegyék Népének fel ment s más része is nem sokára megh indul, consequenter felül irtt rendtartásnak effectussát eccelerálni kellekik, hogy ezen rendtételre szükséges üdöt, idein meg nyerjük és minden difficultásoktul a dologh tempestive depuráltassék, pmittált Districtusbéli két Corpusnak, általam partim de Actuali Servitio Regio militari, partim de Familia el intézett s alkalmatossoknak is itélt Stabális Tisztjeit, kívántam a T. Nemes Vármegyéknek is kinyilatkoztatnom, hogy tudniillik :

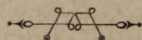
T. Nemes Zabolcs, Szatthmár, Ung, Beregh, Ugocsa és Máramaros Vármegyékből s az Hajdu Városokbul meg edgye-

sitendő Lovassághnak, Lenne Obestere Groff Szapáry Péter Uram, ki most már alkalmas üdőtől fogva T. Kohariánium Regimentben Kapitány; Vice Colonellusa Groff Teleky Sámuel Uram, Feő Strázsa Mestere Redey Ferencz Uram, — T. Nemes Bihar, Zaránd, Arad, Békés, Csanád, Csángrád és Bács Vármegyéből össze vonandó Lovassághnak penigh, Oberstere lenne Groff Haller István, ki az Karolyianum Regimentnél annak erectiójátul fogva kapitánykodván, most ugyanazon Regimentnél Feő Strázsa Mester, Vice Colonellusa Andrássy Sigmund Uram, Feő Strázsa Mestere pedig Dravéczky László vagy Dobozy Mihály Urajmék, melyeknek kiválasztásában, —

minthogy bizonyára Sceluso omni privato interesse, nem különben magam, mint a T. Nemes Vármegyék reputatioját és mind Hazánk javát, mind eő Fölséghe szolgálattyanak promotióját előttem hordosztam, recommendálom tellyes bizodalommal a T. Nemes Vármegyének, a dologhnak siető voltára nézve is, mind ezeken úgy praemittált egész Dispositiomon nyugodt elmével lenni, Méltóságos Palatinus Urnak eő Nagyságának is, kivált nékem hová hamarabb (hogy a szükséges Accessoriumokrul is disponálhassak), válaszolni ne terheltessék. Ezzel állhatatosan maradok In Castro Erdőd Sub 17a Febr. 1742. stb.“

A lelkes hangu levélben foglalt dispositióknak Bács vármegye is természetesen sietett eleget tenni, azonban az in castro Erdőd, 1742. febr. 24-én kelt újabb levél¹ szerint, mely a következő közlemény egyik tárgyát fogja képezni, a beterjesztett lista némi defektusokban szenvedett. A szervezés további munkálataiba tehát a még ezután közlendő levelek nyujtanak bővebb betekintést.

Zsoldos Benő.

Régészeti tarlózások Bácskában.

Mint hazánk archaeológiának szerény kutatója, élénk figyelemmel kísérem Bácska őskori emlékeit. Látom azt a nagy eredményt, melyet régészeti kutatásaink, mondhatni, az utolsó tíz évben felmutattak. Archaeológiánk e föllendülését a bácskaiak érdeklődésének és lelkes buzgalmának köszönhetjük, melyet történelmi társulatunk lankadatlan törekvéssel igyekszik közönségünbe beoltani.

Oly helyeken, melyeken eddig nem is tételeztük fel az ősember letelepedését, most hatalmas sirmezők bizonyítják megyénk őslakóinak ama helyeken történt huzamosabb tartózkodását. A sirmezők érdekesebbnél érdekesebb tárgyakat juttatnak megyénk muzeumába. Az eddig bolygatatlan sírok érdekességét fokozza a temetkezés módjának, vagy jobban mondva: a holt test és a vele eltemetett tárgyak elhelyezésének tanulmányozása. Megyénk kőkori temetői nem annyira mellékletekben gazdagok, mint amilyen sok változatot mutatnak fel a temetkezés különböző módjairól.

A bronzkori ember letelepedését még eddig aránylag kevés lelet bizonyítja. Régibb vaskori La-Tene izlésű sírok már nagyobb számmal kerülnek felszínre. Mellékletei vason kívül bronz és arany.

Régészeti tarlózásaim eredményét a következőkben ismertetem:

Az apatini arany mellékletűsírokból gyűjteményembe is került egy kis sirlelet, mely egy fibulából, egy hajgyűrűből és egy valószínűleg fibula töredékéből áll. Mind a három melléklet igen kezdetleges, sőt mondhatjuk durva kivitelű. A fibula egy darabból van kikovácsolva. Előlapja lapos és egyik végén a tű befogadására és megerősítésére egy kissé lefelé nyuló lemezecske van, melynek a vége homorúan felhajlik. Az előlap másik végén van egy 4 cm. hosszúságú visszahajlitott tű. E fibulán kívül érdekes darabja

még a leletnek egy teljesen összeérő végekkel bíró, végei felé egyenletesen vékonyodó, huzalból készült ovál alakú karika. A gyűrű összeérő végein a huzal $\frac{3}{4}$ mm., hajlási pontjánál 2 mm. Hosszának átmérője 21 mm., szélességéé pedig 8 mm. A leletben lévő aranytöredék egy 3 mm. szélességű, egyik végén visszagörbitett lemezkéből áll. Valószínűleg egy fibula darabja.

Zomborban, a vasut melletti Mérő-féle tégláégetőből is került gyűjteményembe egy közép La-Tene izlésű bronz fibula, egy kis füles cserépedénnyel. A találó állítása szerint a cserépedényben egy nagyfejű bronz hajtű is volt.

Megyénkben a La-Tene izlésű leletek érdekességét mennyiségre s változatra, magasan felülmulják a római uralom idejében megyénkben tartózkodó népek és a népvándorlásokkorát képviselő népelemek letelepedését bizonyító leletek.

Jazyg-szarmata üveggyöngy füzér Bácskeresztúrról került gyűjteményembe.

Zombor nyugoti határán, a katonai kórház közelében, a Gombos felé vezető vasuttöltéstől mintegy 300 méternyire, a Mosztonga-patak egyik nyulványa mellett van egy 15 méter hosszúságú, 10 méter szélességű és 2 méter magasságú homoktumulus. Erről a dombról az eső a veteményeket lemossa, minek a meggátlására a tulajdonos, Kudela Antal, földjét niveláltatta. Munkálatok alkalmával a munkások a domb tetejétől számítva kb. 1½ méternyi mélységben nagyszámú emberi csontra akadtak. A helyszínre siettem, ahol egy karperecet, egy gyűrűt szépen patinált ujjcsonttal, továbbá 36 gyöngyöt találtam. E tárgyak mind egy csontvázon, illetőleg egy körül feküdtek. A többi csontváz körül melléklet nem volt.

A csontvázak mind kelet felé fordított arccal feküdtek, fejük dél, lábuk pedig északi irányba mutatott.

Koponyát nem sikerült szereznem, mert a földbirtokos nem engedett onnan csontot elvinni; így a patinált ujjcsont-

tot is csak tudta nélkül vehettem el. A koponyák nyult agyuak voltak.

Az egyik csontváz karján volt egy 21 cm. kerületű egy szál huzalból készített bronz karperec. A huzal mindkét vége egy, 6 mm. átmérőjű kört utánzó csavarodás után egymástól 17 mm. távolságyira kilenc csavarulattal veszi körül, mind a két oldalon 14 mm. távolságyira a karperec-testet.

Ugyanezen csontváz ujján volt egy bronz gyűrű, amely 8 mm. maximális szélesség után egyenletesen keskenyedik, míg a 2 mm. legkisebb szélességet el nem éri, azután pedig egyenletes szélességgel halad tovább. A gyűrűn buzakalászt utánzó vésés van. Átmérője 21 mm.

A csontváz körül feküdt 36 gyöngy, mely közül 35 darab carneolból való és többé-kevésbé gömbölyű. A legnagyobb gyöngy átmérője 15 mm., a legkisebbé pedig 5 mm. A többi gyöngy átmérője 5 és 16 mm. között változik úgy, hogy minden nagyságyu gyöngy — kivéve a legnagyobbat — kétszer fordul elő és nagyságy szerint összeállítva szép füzért képez. Az egyik gyöngy vörösre égett agyagból való.

A csontok között volt sok csillámpala is.

Volt a leletben egy durva falú cserépedény, melyet a munkás, még odaérkezésem előtt eredeti helyéről elvett és összezuzott. Az edény sárga, törésének helye pedig fekete volt.

Érem nem lévén a leletben, csupán hasonló idomú régiségek kora után indulva, ókori sirleletnek tartom, időszámitásunk első századaiból.

A mátételki (Matheovics) dombokból nagyobb zápor eső után és szántás közben igen sok érdekes régiség került napfényre emberi csontok kíséretében, amelyek azonban mind elkallódtak, mert senki sem volt a faluban, aki a népet felvilágosította s megmentette volna a tudomány számára a régi kor emlékeit.

Knézy Brunó jegyző és Bene József tanító urak lelkes buzgólkodásának köszönhető az a szerencsés változás, hogy a nép felismerve a régiségek érdekességét többé nem semmisíti meg őket.

1904. év tavaszán a Kigyósér mellett egy eddig parlagon heverő homokos területnek felásása alkalmával két csontváz sirra bukkantak.

Az első sirban a csontváz észak felé fordított arccal feküdt, még pedig úgy, hogy feje nyugat, lába pedig keleti irányba mutatott. A csontváz nyakán volt egy 43 cm. kerületű bronc nyakperec. A nyakperecen lévő csatt 42 mm., szélessége pedig 15 mm. A csatt végén hét barázdaszerű bereszelés van. Elején két párhuzamos vonal között két kör foglal helyet. Az összekapcsolására szolgáló gombban végződő végnek a behuzására szolgál egy 25 mm. hosszú és 7 mm. szélességből 4 mm.-ig keskenyedő nyílás. (Ehhez a nyakperechez hasonlót leltek Bácskában, Ada községben. E nyakperecek szépségét felülmulja a kishegyesi régibb középkori sirmezőn lelt példány.)

A csontváz vállsontján volt egy 20 cm. hosszú vaslándzsa, melynek pengéje 12 cm. A fanyél befogadására szolgál egy 8 cm. hosszú, 27 mm. átmérőjű és a penge felé keskenyedő tok. A penge legnagyobb szélessége 24 mm.

A csontváz előtt körülbelül 30 cm.-nyire feküdt egy 72 mm. magas vastag falu szokatlan durva készítésű kis cserépedény. Színe sárga. Horzsolási helye fekete. Az edényke tele volt összeszáradt gyümölcsel, melyet a temetkezők a tulvilági utra helyeztek halottjuk mellé.

E sirtól mintegy másfél méter távolságnyira feküdt az előbbi csontváz fekvéséhez hasonlóan egy másik csontváz, mely előtt szintén egy igen durva készítésű vastag falu, fekete törésű 10 cm. magasságú sárgára égetett edény feküdt. Az edény alapjának átmérője $7\frac{1}{2}$ cm., szájnyílásáé pedig 8

cm. Ez edényben is összeszáradt gyümölcs maradványok voltak.

A csontváz mellcsontján volt egy kis törött sodrony tekercses fibula. A csontok között szétszórva két darab $11\frac{1}{2}$ cm. és 9 cm. hosszú, négy élű valószínűleg karperecnek használt bronz buzal feküdt.

A mátételki sírok e mellékleteinek készitési módja igen közeli rokonságot árul el Kishegyes őslakóinak művészetével. A két sirmező agyagedényei teljesen egyenlők, s a mindkét helyen előforduló nyakperec csattja közös származásra enged következtetni.

Gádor község határán, különösen a vasuti töltésen tul sok tumulus van. E halmokból szántás közben az ekevas már többször hozott emberi csontokat régiségek kíséretében napfényre. A régiségeknek azonban csak az emléke maradt fenn, a találók elbeszéléséből azt sem lehet megállapítani, hogy milyenek voltak.

Néhány év előtt a vasuti állomással szemben lévő legnagyobb dombot megvette egy téглаégető. Ebben a dombban földfejtés alkalmával terjedelmes temetőre bukkantak a vályogvető munkások. A csontvázak $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ m. mélységben feküdtek a domb felszínétől számítva. A sírok legnagyobb részében csontvázon kívül semmi sem volt. Néhány sírban felismerhetetlenségig elrozsdásodott vasdarabok és rozsdafoltos bronz karikák voltak. E tárgyak a munkások keze között eltűntek. Így veszett nyoma mintegy 10—15 sír mellékleteinek.

Egy munkás, aranynak tartva a sírokban talált bronz-tárgyakat, a megmaradt darabokat behozta Zomborba, melyek állitása szerint mind egy sírban voltak. A sírlelet 2 darab nyitott négyélű karperec volt. A karperec a nyilással szemben lévő részen legvastagabb és a végek felé egyenletesen vékonyodik. Állitólág a két karperec a csontváz két karcsontján volt.

A csontváz nyakán volt egy négy huzalból sodrott bronz

torques. Ezt a találójá darabokra törte és csak így, hiányos részekben szerezhettem meg. Ennek, valamint a 2 karperecnek készitési módja teljesen megegyezik a pilini Árpádkori temető 19. és 37. sírokban talált régiségekkel.¹⁾

Igen érdekes egy, állítólag szintén e gádori sírban lelt, vashajtú. A hajtú hegyétől kezdve, egyenletesen igen kis szögben, vastagodik a nyakáig, ahol párhuzamosan huzódó keskeny barázda pár foglal helyet. A hajtú gombja egy darabig egyenesbe kuposodó, végén pedig félgömb.

A lelet megvétele után kimentem a sírmező megtekintésére. Ottlétem alatt sikerült néhány bolygatatlan sír kiásását szemlélnem és néhányat magamnak kiásnom. Sajnos azonban, a sírokban mellékletet nem leltem és így meg kellett elégednem azzal a csekély eredménnyel, hogy a sírokban a csontváz fekvését megállapíthattam.

A halottakat mind földre hanyatt fektették a temetkezők, úgy hogy a lába észak, a feje déli irányban volt; arca pedig felfelé nézett.

A sírok kiásása után elmentem arra a helyre, ahova a munkások a cserépdarabokat felhalmozták. Itt nagyon sok barna agyagból korongon készített edénytöredék volt, rajtuk pontozott és szabálytalan vonaldiszítés. Ugyane töredékek között volt sok szabadkézzel készített edény darabja is, így különösen sok fekete és vörös agyagból készült edényfűl és egy vastag falú, valószínűleg gabona tartására szolgáló, nagy vörös edénynek több darabja. A cserepek darabjaiból ítélve, a domb először a bronzkorban vagy a vaskorszak elején szolgált temetkezési helyül, másodsor pedig a honfoglalás követő században.

A régiséggyűjteményemben lévő bácskai leletekről röviden beszámoltam.

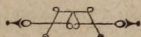
Gyűjtögetésem alkalmával fő törekvésem az utóbbi időben megyénk régészeti emlékeit is komolyan fenyegető

¹⁾ Arch. Ért. 1904. évf. 63. és 64. oldal.

régiségkereskedők áldatlan működése ellen irányult. Régiségeinknek külföldre történő eladásával nemzetünk ellen elkövetett e lopást sulyosabbá teszi az a körülmény, hogy kereskedőink a különböző lehelhelyekről előkerülő régiségeket csoportosítva, mint egybetartozó leletet adják el és így az eredeti lelőhely homályban marad.

Remélhető, hogy törvényhozóink figyelmét nem hagyja érintetlenül az a sok panasz, amely régiségeinknek külföldre való szállításáról már régóta, ismételten fölhangzik és nem-sokára szigoru törvények fogják védeni a nemzetnek a hazában lelt régiségekhez való jogát.

Ifj. Frey Imre.

A szerb lakodalom.

Mielőtt magáról a lakodalomról szólnék, előzőleg pár szót arról, ami magát a lahodalmat is kell, hogy megelőzze.¹⁾

Mikor a legény és a lány megszerették egymást s mikor már bizonyos, hogy a legény megkapja választottját, a lányos házhoz megy a provogyadsija (közvetítő) s minden hosszas bevezetés nélkül előadja, hogy ez és ez a legény el akarja venni a lányt s megkérdezi a szülőket, hajlandók-e odaadni a lányt s egyszersmind a lányt is, hogy hajlandó-e a legényhez menni? Ha a válasz igen, tudtára adja a legénynek s erre az elmegy szüleivel, ünnepélyesen megkéri a lányt s mindjárt, ez alkalommal is, megajándékozza.

A megkérés tehát igen egyszerű s nincs összekötve semmiféle murival. De jó is, hogy nem kezdik minjárt avval, mivel kijut abból a lakodalom előtt is, utána is elég!

Az első ünnepélyes összejövetel a megkérés után, mely már kis mulatság félével van összekötve, a j a b u k a. Ez

¹⁾ Megjegyzem, hogy a jelen esetben a vőlegény s a menyasszony egy falubó való. Ha nem egy helyről való mind a kettő, a lakodalom lefolyása más.

az egész tulajdonképen nem más, mint a menyasszonynak a megajándékozása, melyen csak a közeli rokonok vesznek részt. Egy héttel történik ez a lakodalom előtt, mikor is valamennyien egyszerre mennek el a menyasszonyos házhoz s ott gratulálás után átadja ki-ki ajándékát. Legérdekesebb a vőlegény ajándéka. Szép almát (jabuka = az alma: innen az egésznek az elnevezése) ad menyasszonyának, talán bizony azért, hogy kimutassa vele, hogy Páris helyében a „legszebbnek“ szánt aranyalmát se Minervának, se Vénusznak, hanem az ő választottjának adta volna. Ez almának átadása történik legelőször. Azután pedig a vőlegény apja adja át ajándékát, mely rendesen mindig a legnagyobb értékű. Nyakékül szolgáló nagy aranypénzeket, ugynevezett szeferinek-et akaszt ő maga a menyasszony nyakába s ez a kis ajándék nem egyszer több ezer koronába kerül. Ezután pedig a többi adja át különféle ajándékát, mire a menyasszony is valamennyiüket megajándékozza. Az ő ajándéka igen egyszerű. Saját keze szötte szerb-vászon az egész, melyből mindenkinek egy ingre valót ad. Ennek végeztével beszélgetnek, majd nagy ebéd s utána kocsikázás következik. Hosszu, kihimzett törülközővel feldiszitett lovak robotgatják végig az utcákon a parádés kocsikat a jabukán résztvevő vendégekkel. Elöl a menyasszony ül a vőlegény-nyel, a vendégek pedig az utánuk levő kocsikban. A kocsikázás végeztével kiki hazamegy s evvel a jabukának is vége.

Ezután a lakodalom előtti napig csak az előkészületeket végzik, sütnek, főznek, vendégeket hívogatnak stb. A hívogatás különben náluk is divik s a hívogatókat fifereknek nevezik. A két fifer, kit tamburások kísérnek, szerb vászomból készült keleti szinezéssel kihimzett törülközővel vannak keresztben átkötve s kezükben szalaggal feldiszitett csutorát visznek. A kijelölt helyre elmennek s ott egy-két dal elnéklése után elmondják mondókájukat s a házi népet meg-

kinálják a csutorából borral épen úgy, ahogy az nálunk, magyaroknál is szokás.

A jabuka után tehát, mikor az ugynevezett vecsera van, csak ily előkészületek történnek. De mi az a vecsera? Mielőtt azonban erre megfelelnek, még valamiről meg kell emlékezniem. Ugyanis mindjárt a jabuka utáni napon a vőlegény apja násznagy után néz. Két násznagyot keres, kik közül az első násznagy az ugynevezett kúm,¹⁾ aki egyszermind a születendő gyermekek keresztapja is lesz. Ezt a kúmot négyszer kell felkérni s csak ha mind a négyszer igennel felel, akkor lesz az igazi kúmó. Háromszor a vőlegény apja kéri fel, negyedszer pedig a fíerek. A második násznagyot sztáriszvatnak nevezik, de ennek majd csak lakodalomkor lesz dolga. Azért emlitem ezt itt, mert a vecserától kezdve minden néven nevezhető ügyet a kúm köteles elintézni. Ő a lakodalom rendezője, vezetője, feje s mindenben bíró, kinek a lakadalom folyamata alatt mindenki feltétlen engedelmisséggel tartozik. Ez a tisztség pedig, amint mondtam, a vecsera után száll rá. A vecsera — hogy az előbbi kérdésre megfeleljek — nem más, mint egy, illetve két nagy vacsora. Kettő azért, mert a legényes s a lányos háznál is van vecsera. Tulajdonképen a menyasszony és a vőlegény fiatal társaitól körülvéve, az ifju élettől bucsuzik el.

A menyasszonynál biz ez elég siralmas. A sok fiatal barátnő hamar elszonnyorodik, de hogy miért, azt nehezen lehetne megmondani. Én azt hiszem, hogy nem barátnéjukat, hanem önmagukat siratják ilyenkor, hogy miért nem tudnak már ők is egyszer férjhez menni! Ezeknek a sirása azonban még csak haggyá! megindítani ugyancsak keveset bírának vele. Hanem azután szeretném látni, ki nem szomorodik, nem komolyodik el, mikor rákezdik a fogadott sirató asszonyok! Mintha szívüket sajgó fájdalom járná át, úgy zokog-

¹⁾ A kúm rendszeren a vőlegény keresztapja szokott lenni.

nak, úgy könnyeznek. Néha-néha elhaló hangjukból azt következtethetnéd, hogy már kissé megnyugodtak, de kicsivel később azt tapasztalod, hogy csak azért hallgattak, hogy később nagyobb erővel kezdhessék. Csak az a jó, hogy nem tart ez a természetellenesség sokáig így s feledve mindenik hivatását, az egész társaság vigan van. Mielőtt azonban szétoszlanának, a régi szokásnak hódolva, a menyasszonyi ruhát egy tükörrre akasztják, hogy egy éjjel ott álljon.

Hej nem így van ez a vőlegénynél! Ott nem kezdik sirással s annál kevésbé végzik avval! Itt már vegyes a társaság is. A menyasszonyos háznál csak lányok vannak, de itt van legény, lány, mert ha széles a kedvük, biz tánra is kerekednek. Elsősorban is valamivel a vacsora ideje előtt legények, lányok égő gyertyával elmennek a kuméért s meghívják a vecearáre. Az már a hívókat készen várja s tőlük körülvéve megy a vőlegényes házhoz, hol a legnagyobb jókedv uralkodik. Vigan költik el a vacsorát s utána igazi, belső jókedvvel vigadnak, mulatnak, de éjfél előtt már szétoszlanak. Kell is, hogy mennél előbb szétoszoljanak, mert másnap bizony már az esküvő, a lakodalom van!

A lakodalmat rendszeren vásár- vagy ünnepnap tartják, ami szintén igen különös s kevés népnél található. A lakodalom már kora reggel kezdődik. A meghívottak a vőlegényes házhoz gyülekeznek előbb, honnan villás-reggeli után úgy 10 óra körül mindannyian a menyasszonyos házhoz mennek, legelől a sztáriszvat s utánna a kúmmal a vőlegény. Itt eltársalognak addig, míg a menyasszonyt fel nem öltöztetik. A menyasszony öltöztetését pedig eddig még nem szerepelt személy, a de ver, a vőlegény fitestvére vagy egyik jóbarátja végzi. Mielőtt azonban az öltöztetéshez fogna ajándékot ad a menyasszonynak. Ad egy pár keztyűt, cipőt, egy zsebkendőt az esküvőre s a gyűrűket is rendszeren ő veszi. Mindennek fejében ő is egy ingre valót kap a meny-

asszonytól. Mikor a menyasszony toalettjával teljesen készen van, egyik testvére kivezeti a kúmhöz és a sztáriszvathoz, kiknek kezét csókolva a menyasszonyt átadja a devernek. Erre már az összes lakodalmas nép összeverődik, a kinn álló kocsikba ül s megindul az esküvőre. A menyasszony a deverrel, a vőlegény a sztáriszvattal ül egy kocsiban; a kúm kocsi-jában pedig lányával vagy fiával ül s eszerint leánya vagy fia két hatalmas gyertyát, legfinomabb selyem szalaggal átkötve tart, melyet a szertartás alkalmával használnak. A templomba érve a menyasszonyt a dever, a vőlegényt a sztáriszvat vezeti az oltárig s itt egymás mellé állítják őket. A dever eltávozik onnan, a sztáriszvat a vőlegény háta mögé lép, a kúm pedig előlépve a menyasszony háta mögé áll. Ezután megkezdődik az esketési szertartás, de abból csak egypár érdekesebb mozzanatot említek meg. — Miután a pap a gyűrűket megáldja s a kúm felcserélve a házaspárnak átadja, a templom közepére vonulnak. Itt a menyasszonyt s a vőlegényt három¹⁾ ruhára való kelmével, rendesen selyemmel egészen becsavarják, beburkolják s a fejükre koronát téve a szertartást tovább folytatják. Érdekes részlet még a közös pohárból való ivás, azon belső elhatározásnak külső jeléül, hogy együtt akarnak érezni, örülni, szenvedni s ha kell meghalni is.

Az esketés nem tart épen sokáig s utána mindjárt a menyasszonyos házhoz mennek. A visszavonulásnál igen érdekes az, mikor a kúm kocsija megindul s elkezdődik a gyerek sereg kiáltozása „kúm kesza, kúm kesza“, pénzt kúm, pénzt kúm! Ha nem akarja a kúm a fősvény, a zsu-gori nevet viselni, ha nem akarja, hogy később ujjal mutassanak rá a gyerekek, hát btzony hazáig marokszámra kell neki dobálni a pénzt. Ami pedig erre következik, hogy

¹⁾ Az egyik ruhára valót a kúm, a másikat a sztáriszvat, a harmadikat pedig a dever szokta venni.

kapkodnak ntána, hogy veszekednek, küzdenek egymással a gyerekek, azt a szives olvasó képzelőtehetségére bízom!

Haza érve megkezdik mindjárt a murit. A fiatalság vigad, énekel s az öregebbekkel együtt pálinkával s más afféle italokkal a jó étvágyat készítik elő, mert hiszen már a hosszú asztalok, az udvarra vert nagy sátrak alatt felterítve állanak s ebédre hívogatnak. Dicséretükre legyen a szerbeknek mondva, hogy az asztalok tiszta, izléses felterítésére nagy gondot fordítanak. Maga a föltalálás pedig s a fölkerülő étek is mindig magasabb körbe valók, mint amilyenbe történik a lakodalom. De bizony ilyenkor az örömapa sem néz ám egy pár koronára s a vidéki szakácsnének fáradozásaiért nem röstel belőlük juttatni egy párat. Azt pedig, hogy mi és hogyan jut fel az asztalra, hagyjuk; elég az hozzá, hogy ebéd^{től} kezdve, ameddig csak a lakodalom tart, a menyasszonyos háznál az asztal mindig telve van mindenféle étellel, itallal. A szerbeknek kedves tamburás zénekar mindig szól a gajda¹⁾ folytonos bugása mellett.

A fiatalság táncra perdül s nemzeti táncukat a kólót, teljes odaadással járják, a nagy kör közepébe a gajdást állítva, járják, szinte a kimerülésig.

Jóval az ebéd után, mikor kitáncolták s kimulatták már valahogy magukat, a legények haza mennek. A parádés lovakat már előre kicicomázták, sörényüket szépen lelógó színes szalagokkal számos ágra fonták s fejüktől a derekukig hullámban menő kihimzett törülközővel feldiszítették. A lovakat így felcífrázva, most a legszebb kocsiba fogják s a menyasszonyos ház elé robognak. Itt az első kocsiba a menyasszony ül a kúmmal, a másodikba a sztáriszvattal a vőlegény, a többi 30—40 kocsiba pedig a lakodalmas nép. Mikor már mindannyian felpakoltak a kocsikra, megvagdadják a kényes lovakat s eszeveszett módon vágatnak végig

1) Hangszer. Dudának is nevezik.

az utcákon. Közbe danolnak, kiabálnak, nagyot nevetnek s élük boldogan világukat.

Ezzel a kocsikázással egyszersmind véget is ért a lakodalom — de csak a menyasszonyos háznál! A vőlegény-nél még majd most kezdődik!

Mikor már jó ideig kocsikáztak, a vőlegény háza elé mennek, hol már az öregebbek várják őket. Itt a kúm kocsija, melyben a menyasszony is ül, a kapu előtt háromszor megfordul. A másodszori fordulásnál a menyasszony ölébe egy kis fiút tesznek, ki azt megcsókolja s egy ingre való szerb-vászonba burkolva a harmadszori megfordulás után visszaadja édes anyjának. Ezután a kocziról leszállnak. elénk lép a vőlegény apja s a kúmtól megkérdezi, hogy mennyiért adja neki a menyasszonyt. Természetes fizethetlennél kér érte, de csak a két első kérésre. Harmadszori kérésre azonban nagyon leszállított áron adja oda, mire a dever átkarolja a menyasszonyt s átteszi a küszöbön, hogy meg ne botoljék a lába benne, mi nagy szerencsétlenséget jelentene.

A menyasszony lába elé itt szerb-vászon teritnek s s azon megy be a fiatal lányok alkalmi éneke mellett a szobába.

Nemsokára pedig a kocsikat hazahajtó legények is megérkeznek s a lakodalom újra kezdődik. A lakodalmat nagy vacsora nyitja meg, előtte azonban a nők haza mennek s kravajt (sütemény, ruha és sok másféle ajándék) hoznak a menyasszonynak, kit ekkor a vőlegény apja ismét megajándékoz. Mikor már mindannyian összejöttek, leülnek a vacsorához s aki bir az eszik. A legnagyobb része azonban, épen hogy csak megkóstol valamit. Az evés így hát nem igen megy, de az ivás annál jobban. A jókedv így folytonosan nő s azt csak fokozza a kravajoknak ünnepélyes átadása. A kúm kiválaszt egy jó tréfás alakot, ki azután minden kravajt egyenkint ad át a menyasszony-

nak s egyszersmind az ajándékozókát nevetséges oldalaikról jellemzi is néha oly ügyesen, hogy a kedélyekre valósággal villanyozólag hat.

A multság benyulik a késő éjbe, de a virradatot soha sem éri el. Ugy éjfélt után oszlanak szét nyugalomra, erőtgyűjtésre, mert hiszen még nincsen vége a lagzinak!

Reggel 8—9 óra körül ismét gyülekeznek a vendégek a vőlegényes háznál s mikor a kúm is megérkezik a „küldöttség“ kíséretében, megkezdődik az édes pálinkázás olyféle célzattal, hogy az új pár élete is boldog, édes legyen. Tíz óráig tart ez így s akkor ebédhez ülnek. Az ebéd itt is pazarlásig nagy s hosszantartó. A kúm mindenhatóságát ez alkalommal érezteti legjobban. Az a nótát huzzák, amit ő parancsol s minden más parancsának is pontos teljesítését szigorúan megköveteli. Különösen a fiatal legények kapják ilyenkor a parancsokat, de mindig olyanokat, melyeknek teljesítése általános kacajt s derüt kelt még a mámorban is. Kicsit furesa, de megesik!

Ugy délután 2 óráig huzzák el az ebédet s akkor ugyancsak a kúm parancsára egy pöhöllyel telt vánkost vágnak fel s azt a lakodalmasokra szórva a lagzi végét jelzik.¹⁾

Erre a kúm vezetése mellett mindannyian elmennek a kúmhöz, hol azonban már csak borozgatnak, táncolnak s úgy 2—3 óra múlva szétoszlanak s evvel egyszersmind a lakodalomnak is vége.

De ha már a lakodalom leírását a megkéréssel kezdtem, ami fontos része a lakodalomnak, a méltányosság megkívánja, hogy habár a sok multságon kifáradtunk, még a lakodalomhoz tartozó utolsó, de már kisebbszerű multságon is részt vegyünk.

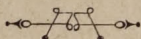
Ez az utolsó multság a pogaesa vivés. A pogaesán ugyan csak a rokonok vesznek részt. Tulajdonképen nem más

¹⁾ Már nem szokás; de régebben mielőtt a pölyhöt a lakodalmas népre szórták volna, mézes-vizzel öntötték le őket s így a pehely rájuk ragadva, mint valami kísértetek oszlottak szét.

az egész, mint az első látogatás a szülői ház részéről az uj párnál. Az a különös a dologban, hogy az uj párnak a menyasszony szüleihez addig nem szabad menni, míg a pogácsa vivés meg nem történt. Az egész különben igen egyszerű. Az esküvés után 1—2 héttel rétes-tésztából nagy pogácsa alakú kalácsot sütenek s azt a menyasszony testvérei másféle ajándékkal együtt elviszik az uj párhoz, mi azután mindig nagy ebéddel szokott járni.

Evvel azután tényleg véget ért a lakodalmunk. Amennyire tehetségem engedte igyekeztem jól leírni, de látni kellene ezt! Látni azt a lelkesedést, azt a ragaszkodást az ősi szokásokhoz, melyek a népet a maga eredetiségében, valóságában állítják elénk s akkor lakodalmi szokásukból mindjárt észre vennék e népet különösen jellemző fény- és pompaszeretetet.

Witz Béla.

Vegyések.

Valami a bácskai helynevekről.

Parabuty. Szükségesnek tartom, hogy tudomást vegyünk dr. Karácsonyi János történettudósnak a bácskai helységnévmagyarosításokra vonatkozó egy s más nézetéről, hogy a jövőben irányításul vegyék, akikre vonatkozik.

Dr. Karácsonyi szerint e magyarosítások sok tekintetben történeti érzék hijával történtek. Szerinte **Parabutyot** kár volt változtatni, mert ez egy kun vezér neve, tehát históriai név, amely — mint egy korszakot jelző oszlop — a nemzeti királyok korába vezet vissza.¹⁾

Gajdobra — Szépliget. Megjegyzem: sem nem szép, sem nem liget, és azért igaza van Karácsonyinak, hogy kár volt a középkori

¹⁾ A **Parabuty** névre vonatkozólag közöljük itt Dudás Gyulának a Bácska 1904. jan. 1. i számában **Parabuty** gróf címen, források megnevezése nélkül, közzétett cikkéből a következő, ide vonatkozó részletet:

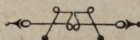
Parabuty úgy látszik kun szó, mert kunok körében találkozunk vele. E név viselője ugyanis valami előkelő kun vezér volt, akit V. István király egyik 1266-ban kelt

Dobra magyar birtokos család emlékét eltörölni, mert e vidéken három Keszi birtoka volt; az egyiket most is hirdeti a Gajdobrával szomszédos „Bulkeszi.“

De ha itt vagyok, fölhozom, ami nekem fáj! Az érsekuradalmi Kletič-ből „Nádmezőt“ csináltak. Ahol nád van, nincs mező, ahol mező van, nincs nád. Sajnos, nagyon sok az országban a Klisa és Kletič dülő és határrész; mindmegannyi hirmondója a néhai török időknek. E szó nem egyéb, mint „Ecclesia“ — templom — török elferdítése. Tiszteljük a dicső multat romjaiban is. Különben késő már Post festa cantare. Eső után köpenyeg!

Evetovics János.

Kossuthfalva. Ó moravica virágzó bácskai község, 1907. május havában, nevét belügyminiszteri engedéllyel Kossuthfalvára változtatta.

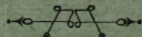
oklevelében már comes-nek, vagyis grófnak nevez. Valószínű, hogy a IV. Béla király idejében Kuthen vezér alatt beköltözött kunokhoz tartozott s így már Béla király idejében szerezte amaz érdemetek, amelyek folytán a főurak sorába emelkedett és tetemes birtokok urává lön. Birtokai jobbára a délvidéken lehettek, a Bánságban és Bácskában, hol a kunok tudvalevőleg nagy számmal laktak. Az eddig ismert oklevelek Parabuty grófnak temesmegyei és torontáli birtokaira vonatkoznak. Temesben 1266-ban a Borchol családbeli Kejran nevű kun főur fiai Popd (ma Brbda) nevű birtokát V. István király jóváhagyásával megvásárolta. Ez az első és majdnem egyedüli irat, mely Parabuty gróf emlékét fenntartotta. Ha ez az irat nincs, aligha tudtuk volna meg valaha is, hogy a bácsmegyei hasonló nevű helység honnan nyerte nevét. Mert e névegyezés kétségtelenül igazolja, hogy Parabuty grófnak Bácskában is volt birtoka s hogy a hasonló nevű helységnek vagy alapítója, vagy tulajdonosa volt.

Elete sorsáról egyébként mit se tudunk. Lehet, hogy miután az Árpádok korában a comes cím a főispánokat is megillette, talán valamelyik délvidéki megye főispánja is volt. Ezt azonban csak a további kutatások fogják esetleg igazolni.

A szerk.

Tartalom:

	Oldal.
Részletek Kozma Lajos 1848—49-ben volt pirosi ref. lelkésznek a nagy időkre vonatkozó egykori feljegyzéseiből. Közli: Kozma László	151.
A bácsi régiségek. Irta: Evetovits János	156.
Az 1741—42-iki nemzeti felkelés aktáiból. Közli: Zsoldos Benő	160.
Régészeti tárlások Bácskában. Irta: ifj. Frey Imre	165.
A szerb lakodalom. Közli: Witz Béla	171.
Vegyesek	179.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.
